

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

Přírodovědecká fakulta

Katedra geografie

Bc. Zuzana Kirmanová

**MÍSTNÍ REGION VE VÝUCE ZEMĚPISU NA
OSTRAVSKÝCH ŠKOLÁCH**

Diplomová práce

Vedoucí práce: Mgr. Jan HERCIK, Ph.D.

Olomouc, 2022

Bibliografický záznam

Autor (osobní číslo): Zuzana Kirmanová (R190653–PRF)
Studijní obor: Učitelství geografie pro SŠ (kombinace Zma-USVmi)

Název práce: Místní region ve výuce zeměpisu na ostravských školách
Title of thesis: Local region in teaching geography on schools in Ostrava

Vedoucí práce: Mgr. Jan HERCIK, Ph.D.
Rozsah práce: 98 stran, 34 stran vázaných příloh

Abstrakt: Diplomová práce se zabývá výukou tématu místní region na ostravských základních a středních školách. Cílem práce je popsat pojetí výuky místního regionu pohledem školních kurikulárních dokumentů a pohledem učitelů pomocí dotazníkového šetření. Dále je cílem práce vytvoření vlastních návrhů výukových materiálů k tomuto tématu a jejich následné otestování ve výuce.

Klíčová slova: místní region, terénní výuka, mentální mapy, pracovní listy, základní a střední školy, ostravský region

Abstract: The diploma thesis is focused on teaching about local region at secondary schools and high schools in Ostrava. The aim of this thesis is to describe the concept of teaching about local region from the perspective of curicural documents and teachers. A questionnaire survey was realized in order to describe the perspective of geography teachers. Another goal of this thesis is to create and design worksheets and field work focused on the local region topic, which will be tested at schools.

Keywords: local region, field work, mental maps, worksheets, secondary school, high school, Ostrava region

Prohlašuji, že jsem zadanou diplomovou práci vypracovala samostatně a veškerou použitou literaturu a zdroje jsem uvedla v seznamu na konci práce.

V Olomouci dne

.....

Zuzana Kirmanová

Na tomto místě bych chtěla poděkovat vedoucímu mé práce Mgr. Janu Hercikovi, Ph.D. za odborné vedení, vstřícný přístup a cenné rady při psaní mé práce. Dále bych chtěla poděkovat své rodině a přáteli za veškerou podporu.

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

Přírodovědecká fakulta

Akademický rok: 2019/2020

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: Bc. Zuzana KIRMANOVÁ
Osobní číslo: R190653
Studijní program: N0114A330001 Učitelství geografie pro střední školy
Studijní obor: Učitelství geografie pro střední školy maior
Učitelství základů společenských věd a občanské výchovy pro střední školy a 2. stupeň základních škol minor
Téma práce: Místní region ve výuce zeměpisu na ostravských základních školách
Zadávací katedra: Katedra geografie

Zásady pro vypracování

Práce se skládá z části výzkumné a praktické. Hlavním cílem výzkumné části je zjistit stav výuky tématu místní region na základních a středních školách v zájmovém území. Zvláštní důraz bude kladen na vymezení místního regionu pohledem ŠVP, učitelů a žáků. Součástí výzkumné části práce bude i analýza kompetencí žáků k tématu místní region, dále pak analýza metodických přístupů využívaných při výuce tématu místní region a způsoby jeho zaclnění do školního kurikula.

Praktická část práce bude obsahovat soubor výukových a metodických materiálů pro výuku místní regionu na území města Ostravy. Vybrané materiály budou otestovány v reálné výuce.

Rozsah pracovní zprávy: 20 000 – 24 000 slov
Rozsah grafických prací: Podle potřeb zadání
Forma zpracování diplomové práce: tištěná

Seznam doporučené literatury:

DVOŘÁKOVÁ, Markéta. Projektové vyučování v české škole: vývoj, inspirace, současné problémy. Praha: Karolinum, 2009. ISBN 978-80-246-1620-9.
GAVORA, Peter. Úvod do pedagogického výzkumu. 2., rozš. české vyd. Přeložil Vladimír JÚVA, přeložil Vendula HLAVATÁ. Brno: Paido, 2010. ISBN 978-80-7315-185-0.
HENRY, J.: Teaching Through Projects. London: Kogan Page Limited, 1994.
LAMBERT, David a David BALDERSTONE. Learning to teach geography in the secondary school: a companion to school experience. 2nd ed. Oxon, England: Routledge, 2010. ISBN 978-0-415-43786-8.
ZORMANOVÁ, Lucie. Výukové metody v pedagogice: tradiční a inovativní metody, transmisivní a konstruktivistické pojetí výuky, klasifikace výukových metod. Praha: Grada, 2012. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-4100-0.
BLÁHA, J.D., JAROŠ, J. (2016) MENTÁLNÍ MAPY ŽÁKŮ: LOKÁLNÍ IDENTITA A HODNOCENÍ MÍSTNÍHO REGIONU. GEOGRAFICKÉ ROZHLEDY, 26(1), 8-9.

Vedoucí diplomové práce: Mgr. Jan Hercik, Ph.D.
Katedra geografie

Datum zadání diplomové práce: 30. ledna 2020
Termín odevzdání diplomové práce: 10. dubna 2021

L.S.

doc. RNDr. Martin Kubala, Ph.D.
děkan

prof. RNDr. Marián Halás, Ph.D.
vedoucí katedry

V Olomouci dne 30. ledna 2020

Seznam použitých zkratk

EV - Environmentální výchova

MKV - Multikulturní výchova

MŠMT - Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

PL - pracovní list

PT - průřezová témata

RVP ZV - Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání

RVP G - Rámcový vzdělávací program pro gymnázia

SO ORP - správní obvod obce s rozšířenou působností

SŠ – střední škola

ŠVP - Školní vzdělávací program

VDO - Výchova demokratického občana

VMEGS - Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech

ZŠ – základní škola

OBSAH

Úvod.....	10
1. Cíle práce.....	11
2. Metodika zpracování.....	12
3. Rešerše literatury.....	15
4. Místní region.....	17
4.1. Definice pojmu místní region.....	17
5. Místní region ve výuce.....	18
5.1. Význam místního regionu ve vzdělávání.....	18
5.2. Postavení tématu místní region v rámcově vzdělávacích programech (RVP).....	19
5.3. Pojetí výuky.....	22
5.4. Výukové metody a formy.....	23
5.4.1. Terénní výuka.....	26
5.4.2. Mentální mapy.....	29
6. Místní region pohledem ŠVP.....	30
6.1. ŠVP ZŠ.....	30
6.2. ŠVP SŠ.....	34
7. Místní region pohledem učitelů.....	37
8. Vlastní návrhy výukových materiálů.....	46
8.1. Michálkovice kdysi a dnes.....	46
8.1.1. Metodický list.....	48
8.1.2. Pracovní list.....	51
8.2. Migrace v mém regionu.....	58
8.2.1. Metodický list.....	60
8.2.2. Pracovní list.....	63
8.3. Záměrné pozorování.....	68
8.3.1. Metodický list.....	71
8.3.2. Pracovní list.....	73
8.4. Po stopách haldy Ema.....	75
8.4.1. Metodický list.....	77
8.4.2. Pracovní list.....	80
9. Testování výukových materiálů ve výuce.....	86
Závěr.....	88

Summary	91
Seznam příloh	99
1. Dotazník (vlastní zpracování).....	99
2. Správná řešení pracovních listů.....	107
3. Pracovní listy otestované ve výuce	127

Úvod

Místní region je prostředím, které žáci bezprostředně znají, žijí v něm a tráví zde svůj volný čas. Z tohoto důvodu skýtá značný vzdělávací potenciál ve výuce nejen zeměpisu (geografie), ale i celé řady dalších předmětů. Žáci se na příkladech ze svého blízkého okolí mohou učit jak o obecných zákonitostech, tak o specifických, které jsou pro jejich region příznačné. Také ostravský region je v mnoha ohledech specifický a zajímavý. Jeho odlišnost byla zapříčiněna především jeho historií, která je neodmyslitelně spjata s těžbou černého uhlí a na ní navázaným těžkým průmyslem. Ačkoliv se uhlí v Ostravě již netěží, těžba zásadně ovlivnila zdejší krajinu a její pozůstatky jsou zde patrné dodnes.

V moderní pedagogice je v procesu vzdělávání kladen stále větší důraz na aktivní roli žáka a také na celkové propojování vzdělávání s praktickým životem. Právě proto je téma místní region přínosné, jelikož nabízí řadu možností, kdy může žák sám aktivně poznávat okolí, ve kterém žije. I přesto však téma o místním regionu zůstává mnoha učiteli zeměpisu nadále opomíjeno, věnují se mu pouze okrajově a jeho vzdělávací potenciál není plně využit.

Diplomová práce si klade za cíl zjistit, jaký je stav výuky o místním regionu na ostravských základních a středních školách, a to jak z pohledu učitelů, tak z pohledu kurikulárních dokumentů. Práce se tedy zaměřuje na to, jakým způsobem je téma místní region ukotveno ve školních kurikulárních dokumentech a dále především na to, jaké výukové metody a formy učitelé v souvislosti s tímto tématem nejčastěji využívají a také kdy téma učí. Nedílnou součástí práce je pak vytvoření samotných výukových materiálů na vybraná témata o místním regionu, které by měly posloužit jako inspirace pro učitele. Vybrané výukové materiály budou rovněž otestovány přímo ve výuce.

1. Cíle práce

Diplomová práce si klade dva hlavní cíle. Prvním cílem práce je zjištění stavu výuky tématu místní region na ZŠ a SŠ na Ostravsku. Pro naplnění tohoto cíle byla stanovena výzkumná otázka a to: *„Jakým způsobem je na vybraných školách realizována výuka místního regionu.“* Za tímto účelem budeme zkoumat vymezení místního regionu pohledem školních vzdělávacích programů (dále jen ŠVP) a pohledem učitelů zeměpisu (geografie). Důraz je kladen především na analýzu metodických přístupů využívaných při výuce tématu místní region a způsoby jeho začlenění do školního kurikula. Ve výzkumné části práce tedy dojde k obsahové analýze vybraných ŠVP základních a středních škol na Ostravsku. Dále proběhne dotazníkové šetření mezi učiteli zeměpisu na základních a středních školách v Ostravě, které je taktéž tematicky zaměřeno na výuku místního regionu.

Těžištěm práce, a tedy druhým cílem, je vytvoření vlastních návrhů výukových materiálů na téma místní region na Ostravsku, které budou vycházet z poznatků získaných ve výzkumné části práce. Cílem aplikační části práce je tedy navržení pracovních listů a terénních cvičení, které bude možné začlenit při výuce místního regionu i dalších obecně zeměpisných témat na ostravských základních a středních školách. Vybrané výukové materiály budou následně otestovány přímo ve výuce.

2. Metodika zpracování

Ve výzkumné části práce byla využita metoda obsahové analýzy ŠVP jednotlivých škol a dotazníkové šetření mezi učiteli zeměpisu. V aplikační části práce byly vytvořeny návrhy výukových materiálů. Níže tyto metody blíže popisujeme.

Obsahová analýza

Za účelem zjištění, jakým způsobem je místní region vymezen v ŠVP jednotlivých škol byla použita metoda obsahové analýzy. Jak uvádí Gavora (2000), obsahová analýza je založena na analýze a hodnocení obsahu určitých písemných textů. Obsahová analýza je tedy metoda výzkumu, která spočívá v konstrukci analytických kategorií, ve kterých jsou identifikovány znaky a jejich výskyt (Miovský, 2006). Tato metoda je vhodná pro práci s rozsáhlejšími typy dokumentů, kterými jsou v našem případě právě ŠVP jednotlivých základních a středních škol. V práci budeme využívat tzv. kvantitativní obsahovou analýzou, která umožňuje objektivní, systematický a kvantitativní popis zjevného obsahu textu (Gavora, 2000). Jedná se o způsob zkoumání dokumentů, kdy jsou v textu vyhledávány určité klíčové prvky (slova či sousloví), které následně kvantifikujeme. V našem případě vyjadřujeme jejich frekvenci výskytu. Pro naše potřeby byly stanoveny tyto klíčové prvky: *místní region, místní oblast, obec a lokální*. Vzhledem k faktu, že v aplikační části práce budeme využívat také formu terénní výuky, jejíž zařazení je v souvislosti s tématem místní region velmi vhodné, přidali jsme mezi klíčové prvky také pojem *terén (terénní výuka)*. V analýze jsme se dále zaměřili na ročník, kdy je téma místní region zařazováno; obsah učiva; školní výstupy; provázanost s průřezovými tématy; mezipředmětové vazby a využívané metody a formy výuky. Jednotlivá ŠVP se pak vzájemně lišila množstvím uváděných informací, a proto také ne ve všech z nich byly všechny výše zmíněné informace obsaženy. Celkem jsme tímto způsobem analyzovali 10 ŠVP základních škol a 5 ŠVP gymnázií na území města Ostravy. Konkrétní školy byly vybrány na základě územní příslušnosti (školy spadající do územního plánu Statutárního města Ostravy) a také dostupnosti svých ŠVP na webových stránkách.

Dotazníkové šetření

Abychom zjistili, jakým způsobem výuku místního regionu pojmají samotní učitelé zeměpisu, realizovali jsme dotazníkové šetření. Vzhledem k faktu, že v námi vymezeném zájmovém území se nachází přes sto základních a středních škol a také nepříznivé situaci v souvislosti s epidemií COVID-19, rozhodli jsme se pro sběr dat online formou. Dotazník byl tedy vytvořen v prostředí Google Forms a následně zaslán emailem ředitelům jednotlivých škol s žádostí o distribuci samotným učitelům zeměpisu. Cílem dotazníkového šetření bylo zjistit nejen, zda se učitelé místnímu regionu věnují, ale také kolik hodin tomuto tématu věnují a jakým způsobem výuku pojmají a realizují. Konkrétně jsme se ve výzkumu tedy zaměřili na to, jaké ve výuce využívají metody a formy výuky, zda pracují s nějakými mezipředmětovými vazbami či průřezovými tématy. Dále jsme se ptali na to, zdali učitelé propojují téma místního regionu s jinými obecně zeměpisnými tématy nebo při výuce místního regionu využívají také nějaké mimoškolní aktivity (např. exkurze či terénní cvičení). V neposlední řadě jsme se učitelů ptali, jaké výhody či nevýhody ve výuce místního regionu spatřují a co by podle jejich názoru měly obsahovat výukové a metodické materiály o ostravském regionu. Výsledky dotazníkového šetření jsou popsány v kapitole č. 8. Samotný dotazník je k nahlédnutí v přílohách práce.

Návrhy výukových materiálů

Cílem v praktické části práce je vytvoření čtyř výukových materiálů, které bude možné využít ve výuce místního regionu na ostravských základních a středních školách a poslouží učitelům jako inspirace při tvorbě vlastních výukových materiálů. Ve většině těchto výukových materiálů je stěžejním prvkem pracovní list. Čapek (2015) definuje pracovní list jako soubor úkolů, cvičení, didaktického a obrazového materiálu apod., který slouží zpravidla k samostatnému procvičování žáka nebo mu poskytuje vodítka k jeho práci. Pracovní listy lze však také využít při práci ve dvojici či skupině, čehož také bylo v některých výukových materiálech této práce využito. Dalším důležitým aspektem pracovního listu je fakt, že by neměl sloužit jako test žákových znalostí, a tudíž by neměl být hodnocen

celou škálou známek (Čapek, 2015). Námi vytvořené výukové materiály jsou pak mnohdy koncipovány jako terénní výuka. Terénní výuku definujeme jako „zastřešující“ pojem pro rozmanité formy výuky, jejichž společným rysem je realizace v terénu, tj. mimo budovy školy (2003, s. 7; úprava Svobodová et al., 2019). Právě zařazení terénní výuky při výuce místního regionu považujeme za velmi vhodné, jelikož žáci mohou touto formou poznávat místo, kde žijí a tráví svůj volný čas (např. PL *Michálkovice kdysi a dnes*) nebo se na příkladu svého nejbližšího okolí mohou seznámit s jinými obecně zeměpisnými tématy (např. téma sídla v PL *Záměrné pozorování*). Při tvorbě výukových materiálů jsme se snažili také zohlednit požadavky a připomínky učitelů. Ti byli v rámci dotazníkového šetření rovněž požádáni, aby popsali, co by podle nich materiály k tématu místní region měly obsahovat. Mezi nejčastější připomínky patřila aktuálnost využívaných dat, dále využívání nonverbálních prvků (např. tabulky, grafy, diagramy, tematické mapy) či návrhy na projektovou a terénní výuku. Námi navržené výukové materiály mohou být přímo využity ve výuce, nebo mohou učiteli posloužit jako zdroj inspirace s tím, že je učitel přizpůsobí potřebám svého regionu. Každý výukový materiál se skládá ze tří částí, a to z úvodu do tématu, metodologického listu pro učitele a samotného pracovního listu. V příloze práce jsou pak uvedena správná řešení ke každému PL.

3. Rešerše literatury

Nedílnou součástí práce je také rešerše odborné a regionální literatury. V teoretické části práce jsme za účelem vymezení pojmu místní region vycházeli z několika odborných publikací, a to *Miestna krajina vo vyučovaní vlastivedy a geografie na základnej škole* (Tomčíková, 2010) a *Jedinec a místo, jedinec v místě, jedinec prostřednictvím místa* (Vávra, 2010). Při popisu významu a pojetí místního regionu ve vzdělávání jsme vycházeli z článku *Výuka tématu Místní region na 2. stupni ZŠ* (Čekal, 2011) a z článku *Zeměpis místního regionu – příroda, kultura a životní prostředí* (Kühnolová, 1998) publikovaného v časopise *Geografické rozhledy*.

V rámci popisu výukových metod a forem vhodných k aplikaci v souvislosti s tématem místní region jsme vycházeli z již zmiňovaného článku Kühnolové (1998), dále pak z publikace *Výukové metody* (Maňák, Švec, 2009) a článků *Výukové metody – úvod* (Zormanová, 2012) a *Metody a formy výuky: hospitační arch* (Žák, 2012). V teoretické části práce jsme se dále blíže věnovali terénní výuce a využití mentálních map. Zde jsme vycházeli z publikací *Náměty pro geografické a environmentální vzdělávání: Výuka v krajině* (Řezníčková, 2008) a *Koncepce terénní výuky pro základní školy: na příkladu námětů pro krátkodobou a střednědobou terénní výuku vlastivědného a zeměpisného učiva* (Svobodová, et al, 2019), a dále z článků *Mentální mapa ČSFR: definice, aplikace, podmíněnost* (Drbohlav, 1991) a *Mentální mapy žáků: lokální identita a hodnocení místního regionu* (Bláha, Jaroš), které nám sloužily jako teoretický základ při popisu těchto metod i jako inspirace při tvorbě výukových materiálů v praktické části práce.

Při popisu postavení tématu místní region ve školních kurikulárních dokumentech jsme analyzovali *Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání* (2021), *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání* (2021), *Rámcový vzdělávací program pro gymnázia* (2007) a školní vzdělávací programy vybraných škol v zájmovém území. Celkem jsme analyzovali deset ŠVP základních škol a pět ŠVP gymnázií.

Při samotné tvorbě výukových materiálů v praktické části práce jsme vycházeli především z regionální literatury. V případě terénního cvičení *Michálkovic kdysi a dnes* jsme k vytvoření pracovního listu využili hlavně několik

publikací o historii městského obvodu Michálkovic, a to *Kapitoly z historie Michálkovic* (Kašpárek, 2009), *Kapitoly z historie Michálkovic II.* (Kašpárek, 2010) a *Kapitoly z historie Michálkovic III.* (Kašpárek, 2013). V terénním cvičení jsme z těchto publikací využili jak konkrétní úryvky textu to práci žáků, tak některé historické fotografie. Při tvorbě výukového materiálu *Záměrné pozorování* jsme vycházeli opět z publikace *Náměty pro geografické a environmentální vzdělávání: Výuka v krajině* (Řezníčková, 2008). Při tvorbě terénního cvičení *Po stopách haldy Ema* jsme využili bakalářkou práci *Webová prezentace haldy Ema a jejího okolí* (Rutová, 2021). Z této práce jsme čerpali jak úryvky do pracovního listu pro práci žáků s textem, tak vybrané fotografie.

4. Místní region

4.1. Definice pojmu místní region

Vzhledem k tomu, že jsou jednotliví autoři v užívání didaktické terminologie poměrně nejednotní, můžeme se v rámci studia dostupné literatury setkat hned s několika různými pojmy, jež jsou považovány za synonyma. Tomčíková (2010) například uvádí pojmy *místní krajina*, *místní oblast* či *místní region*. V naší práci budeme pracovat s pojmem místní region, jelikož terminologicky dominuje v pracích posledních let. Definice pojmu místní region se mohou vzájemně lišit vzhledem k tomu, za jakým účelem byly vymezeny. Pro účely naší práce je pojem místní region chápán jako mikroregion, tedy místo, ve kterém žáci žijí, tráví svůj volný čas a s daným územím se identifikují. Níže uvádíme dvě vybrané definice, ze kterých naše koncepce místního regionu vychází.

Tomčíková (2010, s. 159) definuje místní krajinu (region) takto:

„Místní krajina je krajina, ve které děti vyrůstají, chodí do školy, sportují. S poznatky o místní krajině se děti seznamují už v předškolním věku. Seznamují se se základními pojmy popisujícími prvky v krajině jako je vodstvo, les, sídla, dopravní infrastruktura, intuitivně rozlišují různé typy krajiny a hovoří o nich.“

Jako definici místního regionu bychom mohli použít také Vávrovu (2010, s. 461) definici místa, kde uvádí:

„Jde o místo, ve kterém jedinec žije, má svůj domov, pracuje, tvoří, relaxuje, identifikuje se s místem, setkává se v něm s dalšími lidmi, hledá, shromažďuje a uspořádává si pro sebe užitečné informace (vzdělává se) a vytváří si významy, získává zkušenosti, dozvídá se o žitém prostoru, žije v žitém prostoru a s žitým prostorem.“

Místní region, jakožto místo, ve kterém žáci bezprostředně žijí, by mělo mít v geografickém vzdělávání žáků důležité zastoupení, jelikož právě o svém

nejbližším okolí by toho žáci měli vědět nejvíce. Na konkrétních příkladech, které znají, se tak mohou učit širším geografickým znalostem a dovednostem.

5. Místní region ve výuce

5.1. Význam místního regionu ve vzdělávání

Učivo o místním regionu je v základním vzdělávání jedním z nejvhodnějších témat k propojení obsahu učiva s praktickým životem. Žáci disponují mnohými poznatky o svém bezprostředním okolí díky svým vlastním zkušenostem v průběhu života. Na tyto předešlé znalosti žáků a jejich osobní zkušenost pak může učitel snadno navázat ve své další výuce, díky čemuž má výuka o místním regionu také značný potenciál z hlediska motivace žáků. Při výuce o místním regionu se rovněž nabízí velký prostor pro praktickou činnost žáků. Tento způsob výuky může být jednak šancí pro žáky, kteří neprospívají v pamětním učení, druhá i motivací pro žáky nadprůměrné, kteří prostřednictvím samostatné a tvořivé práce nabývají novou možnost seberozvoje (Čekal, 2011). Přes všechny tyto skutečnosti je téma místního regionu na mnohých školách nadále opomíjeno a není mu věnována taková pozornost, jakou by si zasloužilo.

Výchovný význam

Jak uvádí Kühnolová (1998, s. 117), poznávání místního regionu nabízí skvělou možnost výchovného působení na žáka. Učiteli se nabízí jedinečná možnost ovlivnit nevtíravým způsobem životní hodnoty svých žáků. Může tímto způsobem prohlubovat jejich vědomí sounáležitosti s prostorem, kde žijí. Výukou o místním regionu tedy může rozšiřovat zájmy svých žáků v různých oblastech. Obzvláště velký význam pak má výuka o místním regionu v řadě výchov či průřezových témat.

Těsná vazba je zřetelná především ve vztahu k **environmentální výchově**. Žáci by měli být seznámeni s krajinou, v níž žijí, a to v jejím vývoji. Měli by dokázat zhodnotit původní stav a vzhled přírodní krajiny, postupné zásahy člověka do jejího rázu a také navrhnout řešení soudobých environmentálních problémů v

jejich bezprostředním okolí. Ve vztahu k **občanské výchově** je u žáků budován především odpovědný vztah k zemi, regionu či obci svého bydliště (Čekal, 2011). Nema­lý význam má výuka o místním regionu také v rámci **výchovy k myšlení v evropských a globálních souvislostech**. Zde je vhodné zařadit přístup tzv. glocalizace, který vychází z principu „*Myslet globálně, jednat lokálně*“¹. Žáci se tak dozvídají o globálních problémech lidstva, přičemž jejich řešení navrhu­jí v měřítku svého nejbližšího regionu. Učivo o místním regionu se v neposlední řadě projevuje také v **estetické výchově**, a to ve smyslu vnímání kvalit a estetických hodnot okolní krajiny jako součásti obecnější schopnosti umět „číst“ krajinu a rozumět jí (Čekal, 2011).

Z výše uvedeného výčtu lze tedy konstatovat, že téma místního regionu má neoddiskutovatelný potenciál z hlediska mezipředmětových vazeb, což dokládá také rozbor Rámcových vzdělávacích programů v následující kapitole.

5.2. Postavení tématu místní region v rámcově vzdělávacích programech (RVP)

Diplomová práce je zaměřena na výuku místního regionu na základních školách a gymnáziích na Ostravsku, proto je součástí práce také rozbor jednotlivých kurikulárních dokumentů, konkrétně RVP ZV (2021); RVP G (2007) a obsahová analýza ŠVP jednotlivých škol v zájmovém území.

RVP (Rámcový vzdělávací program) je centrálně zpracovaný dokument vydávaný MŠMT, jehož cílem je poskytnout obecně závazný rámec, na základě kterého si jednotlivé školy tvoří konkrétní ŠVP (Školní vzdělávací programy). RVP jsou navrženy pro všechny obory vzdělání v předškolním, základním, základním uměleckém, jazykovém a středním vzdělávání. Vzhledem k tématu práce jsme se našem rozboru RVP zaměřili na výskyt a postavení tématu místní region.

Děti se seznamují se svým nejbližším okolím již v rámci předškolního vzdělávání. Seznamují se s místem a prostředím, ve kterém žijí, vytváří si k němu pozitivní vztah a chápou elementární způsoby, kterými může člověk okolní

¹ Přeloženo z anglické fráze „*Think globally, act locally*“.

prostředí ovlivňovat. Za tímto účelem pozorují své bezprostřední okolí, učí se orientovat v obci či navštěvují blízké instituce (RVP PV, 2021).

Se samotným tématem místního regionu se žáci setkávají již **na 1. stupni ZŠ**, kde je podle RVP ZV součástí vzdělávací oblasti **Člověk a jeho svět**. Především pak v tematických okruzích „*Místo, kde žijeme*“ a „*Rozmanitost přírody*“. V oboru „*Místo, kde žijeme*“ se žáci učí na základě poznávání nejbližšího okolí, vztahů a souvislostí v něm chápat organizaci života v rodině, ve škole, v obci, ve společnosti. Dále si žáci vytváří kladný vztah k místu jejich bydliště, postupně se rozvíjí jejich národní cítění a vztah k naší zemi (RVP ZV, 2021, s. 44). V rámci tematického okruhu „*Rozmanitost přírody*“ žáci poznávají rozmanitost i proměnlivost živé i neživé přírody naší vlasti, důraz je kladen také na křehkou stabilitu přírody a její nesnadnou obnovitelnost. Dále se žáci učí svým praktickým pozorováním hledat důkazy o proměnách přírody a vlivu člověka na ni. V neposlední řadě pak hledají způsoby, jak přispět k ochraně přírody, zlepšení životního prostředí a trvale udržitelnému rozvoji (RVP ZV, 2021, s. 45).

Na 2. stupni ZŠ leží těžiště výuky místního regionu ve vzdělávacím oboru „**Zeměpis (geografie)**“. Ten společně s fyzikou, chemií a přírodopisem spadá do vzdělávací oblasti *Člověk a příroda*, ale přesahuje také do vzdělávací oblasti *Člověk a společnost*. Téma místní region je součástí tematického okruhu „*Česká republika*“. Učiva o místním regionu se pak týkají první dva očekávané výstupy, které jsou v tematickém okruhu vymezeny takto (RVP ZV, 2021, s. 78):

- Žák vymezí a lokalizuje místní oblast (region) podle bydliště nebo školy
- Žák hodnotí na přiměřené úrovni přírodní, hospodářské a kulturní poměry místního regionu

Samotné učivo o místním regionu je pak (RVP ZV, 2021, s. 78) vymezeno takto: zeměpisná poloha; kritéria pro vymezení místního regionu; vztahy k okolním regionům; základní přírodní a socioekonomické charakteristiky s důrazem na specifika regionu důležitá pro jeho další rozvoj (potenciál × bariéry).

Místní region je pak ideálním tématem pro praktickou výuku v terénu a zkoumání krajiny, proto se objevuje také v tematickém okruhu „*Terénní geografická výuka, praxe a aplikace*“.

Téma místního regionu se pak na druhém stupni objevuje také ve vzdělávacím oboru „*Výchova k občanství*“, i když je zastoupeno již v menší míře. Konkrétně se objevuje v tematickém okruhu „*Člověk ve společnosti*“ a samotné učivo je pak vymezeno takto: naše obec, region, kraj – důležité instituce, zajímavá a památná místa, významní rodáci, místní tradice; ochrana kulturních památek, přírodních objektů a majetku (RVP ZV, s. 58). Výše zmíněnému učivu však neodpovídá žádný z očekávaných výstupů v daném vzdělávacím oboru. S tématem místního regionu se pak můžeme v rámci Výchovy k občanství setkat, možná nečekaně, ještě v tematickém okruhu „*Mezinárodní vztahy, globální svět*“. Zde sice není téma zastoupeno v rámci učiva, ale jasnou provázanost můžeme vidět v jednom z očekávaných výstupů (RVP ZV, s. 61), tedy:

- Žák objasní souvislosti globálních a lokálních problémů, uvede příklady možných projevů a způsobů řešení globálních problémů na lokální úrovni – v obci, regionu.

Opět se zde tedy objevuje již zmiňovaný princip glocalizace. Zde tedy spatřujeme i určitou horizontální provázanost, které je možno využít i přímo ve výuce v rámci mezipředmětových vazeb.

V rámci **gymnaziálního vzdělávání** je pak učivo o místním regionu zahrnuto v tematickém okruhu „*Regiony*“ a to ve vzdělávacím oboru „*Geografie*“. V RVP G (2007, s. 36) se uvádí jeden očekávaný výstup týkající se učiva o místním regionu a to:

- Žák vymezí místní region (podle bydliště, školy) na mapě podle zvolených kritérií, zhodnotí přírodní, hospodářské a kulturní poměry mikroregionu a jeho vazby k vyšším územním celkům a regionům.

Obsah učiva o místním regionu je definován především jako: možnosti rozvoje mikroregionu; strategické a územní plánování. Čekal (2011) pak poznamenává, že ve srovnání se základním vzděláním je tedy kladen ještě větší důraz na aplikační rovinu a předpokládá se zřejmě dostatečná faktografická báze ze základní školy. S tématem místního regionu se pak můžeme v rámci Geografie setkat ještě u tematického okruhu „Životní prostředí“ a to v jednom z očekávaných výstupů (RVP G, s. 35):

- Žák zhodnotí některá rizika působení přírodních a společenských faktorů na životní prostředí v lokální, regionální a globální úrovni.

Jak Čekal (2011) dále uvádí, kromě vertikálních vazeb mezi jednotlivými stupni vzdělávání nelze opomenout také značný potenciál učiva o místním regionu v rámci vazeb horizontálních. Předně je výuka o místním regionu je velice vhodným prostředkem pro pochopení všeobecně platných souvislostí a pravidelností v rámci zeměpisu jako takového. Jak uvádí Tomčíková (2010, s. 160) žáci snáze pochopí a trvale si osvojí zákonitosti přírodního prostředí, ale i osobitosti a vztah mezi člověkem a krajinou, kterou dobře znají, protože v ní žijí. Své zkušenosti s postupy při řešení problémů na regionální úrovni pak může žák aplikovat na složitější problémy větších regionů.

Horizontální vazby pak můžeme pozorovat nejen v rámci zeměpisu samotného, ale také v rámci mezipředmětových souvislostí reprezentovaných tzv. **průřezovými tématy** (především EV, VMEGS, VDO) nebo dalšími vzdělávacími obory, nejčastěji např. s výchovou k občanství či dějepisem. Autoři (Čekal, 2011; Řezníčková, 2008) se dále shodují na značném přínosu učiva o místním regionu pro praktický život, především pak v rámci tzv. **klíčových kompetencí** žáka.

5.3. Pojetí výuky

V tématu místní region, více než v jiných oblastech, existuje mnoho možností, jak aplikovat progresivnější prostředky, metody a formy, které mohou být učiteli v jiných tématech spíše opomíjeny. Jednou ze základních zásad by měla být jednoznačně **změna v roli žáka**. Právě na žáka samotného by měla být

směřována hlavní aktivita v hodině. Žák si sám konstruuje své poznatky, získává informace, třídí je, analyzuje, vyhodnocuje z nich závěry. Místo většinou pasivního přijímání informací se tak svou vlastní činností podílí na svém poznávání a vzdělávání, což může rovněž vést také ke zvýšení zájmu o samotné vzdělávání. Žák při svém vzdělávání vychází množství zdrojů informací včetně svých vlastních zkušenosti z každodenního života v daném regionu. Výuka o místním regionu je tak úzce spjata s reálným životem.

Jak uvádí Kühnolová (1998, s. 119), **obsah výuky** může být taktéž usměrněn zájmy žáků a může být dokonce založen na jejich samostatném rozhodování. Tento koncept tak žákům umožňuje výběr činností za základě jejich vlastních rozhodnutí, uplatnění osobních zájmů nebo dokonce určité podílení se na koncepci učiva.

Zároveň je do značné míry posílen vzájemný **dialog mezi učitelem a žákem** a mezi žáky navzájem. Učitel nevystupuje jako jediný zdroj informací, upozaduje svůj výklad. Žáci se naopak sami učí formulovat své myšlenky a názory a vzájemně je diskutovat v rámci třídy. Taktéž se učí vhodně argumentovat i naslouchat názorům ostatních (Kühnolová, tamtéž).

V neposlední řadě se pak proměňuje i **způsob hodnocení žáků** a jejich výkonů. Namísto vzájemného porovnávání výkonů jednotlivých žáků je daleko vhodnější posuzování osobního růstu konkrétního žáka. Z tohoto hlediska může výuka o místním regionu motivovat i žáky, kteří například příliš neprospívají v pamětním učení.

5.4. Výukové metody a formy

Výukové metody patří mezi základní didaktické prostředky. Jak uvádí Zormanová (2012), výukovou metodu můžeme definovat volně podle J. Maňáka (2003) jako uspořádaný systém vyučovacích činností učitele a učebních aktivit žáka, který směřuje k dosažení výchovně-vzdělávacích cílů. Výběr ideální výukové metody samozřejmě nejvíce záleží na konkrétním vzdělávacím cíli, kterého chceme dosáhnout. Při výběru konkrétní metody bychom však neměli opomenout i ostatní proměnné jako např. obsah výuky, psychickou a fyzickou úroveň rozvoje žáků, specifika třídy, vnější podmínky výuky či samotnou osobnost učitele (Maňák, Švec,

2003). Při volbě výukových metod nám může být nápomocna také klasifikace výukových metod. Jak již bylo zmíněno výše, téma místní region je velice vhodné pro využití progresivnějších metod a forem výuky. Vzhledem k výše nastíněnému pojetí výuky by učitel měl volit takové metody a formy, ve kterých je žák aktivním tvůrcem svého poznání a zároveň jsou volené aktivity co nejvíce spjaté s praktickými dovednostmi.

Co se týče konkrétních výukových metod ve vztahu k místnímu regionu, Kühnolová (1998, s. 119) uvádí příklady některých výukových metod, jejichž využití při výuce místního regionu považuje za vhodné, a to například:

- **Školní geografický projekt** – zaměřený na návrh řešení existujících nebo simulovaných problémů v místním regionu
- **Terénní cvičení** – zaměřené na pozorování, inventarizaci, mapování, zakreslování, fotografování, hodnocení, diskuzi
- **Činnosti s mapami větších měřítek** – např. porovnávání obsahu map a plánů ze dvou období v rozpětí minimálně 50 let
- **Činnosti s plánem obce** – např. struktura a využití ploch, inventář chráněných objektů, hodnocení zeleně, hodnocení kvality bydlení, růst obce, kvalita životního prostředí
- **Činnosti s leteckými snímky** – porovnávání leteckých snímků s plánem obce, jednoduché vyhodnocování leteckých snímků
- **Činnosti s historickými materiály** – např. starými fotografiemi, mapami, kronikami či doklady
- **Výuka v muzeu; poznávání historických, uměleckých a technických památek, lidové architektury a drobných staveb v krajině**
- **Vyhledávání informací v různých publikacích** – jako např. vlastivědná či turistická literatura, encyklopedie
- **Tvorba nákrešů** – dopravní síť, služby, místa pro rekreaci apod.
- **Kreslení a fotografování v krajině** – zachovalá a narušená příroda v obci; typické stavby atd.
- **Ochranářské aktivity v místě bydliště**

- **Zakládání osobních sbírek** – mapy, pohlednice, staré fotografie
- **Besedy s významnými osobnostmi z regionu** – např. starosta obce, místní kronikář, výtvarník či spisovatel, pamětník apod.

Řada z těchto uvedených metod výuky byla využita také při samotné koncepci výukových materiálů v praktické části práce. Z výše zmiňovaných metod jsme využili například terénní cvičení, činnosti s leteckými snímky a mapami větších měřítek, činnosti s historickými materiály, činnosti s plánem obce, poznávání místních památek, tvorbu nákresů či kreslení v krajině.

Vedle výukových metod řadíme mezi základní didaktické prostředky také tzv. organizační formy výuky (zkráceně formy výuky). Žák (2012, s. 5) definuje formy výuky jako „*uspořádání podmínek k funkční realizaci edukačního procesu, v jejímž rámci se používají různé výukové metody a další didaktické prostředky.*“ Mezi základní organizační formy výuky řadíme frontální (hromadnou) výuku, výuku v odděleních, partnerskou výuku, skupinovou výuku, individuální výuku a individualizovanou výuku. Frontální výuku, tedy takovou formu výuky, kdy učitel řídí učební činnost všech žáků najednou, bychom v případě výuky o místním regionu spíše upozadili. Naopak za vhodné považujeme využití takových forem výuky, kdy je hlavní aktivita přenesena z učitele na žáka. V námi vytvořených výukových materiálech tak pracujeme například se skupinovou výukou, při které jsou žáci rozděleni do jednotlivých skupin podle různých kritérií. Při této formě výuky dochází k vzájemné komunikaci a koordinaci žáků. Žáci se učí vzájemně spolupracovat při řešení jednotlivých úkolů a také za výsledky své práce nést odpovědnost. Práce ve skupině tak může zlepšovat průběh učení a může vést k dosažení lepších výsledků. Během skupinové práce žáků učitel kontroluje jejich činnost dohlíží na to, aby se na práci skutečně podílel každý žák.

Další případnou inspiraci pro volbu vhodných výukových metod a forem může zájemci poskytnout i řada dalších bakalářských či diplomových prací, které se tématu místního regionu věnují. Dále v této kapitole blíže charakterizujeme již výše zmíněnou terénní výuku (terénní cvičení), tedy různé formy výuky, které jsou realizované mimo budovu školy a také mentální mapy. Právě využití terénní výuky

a mentálních map se ve spojení s místním regionem přímo nabízí. Blíže je popisujeme také z toho důvodu, že byly využity při tvorbě výukových materiálů v praktické části práce.

5.4.1. Terénní výuka

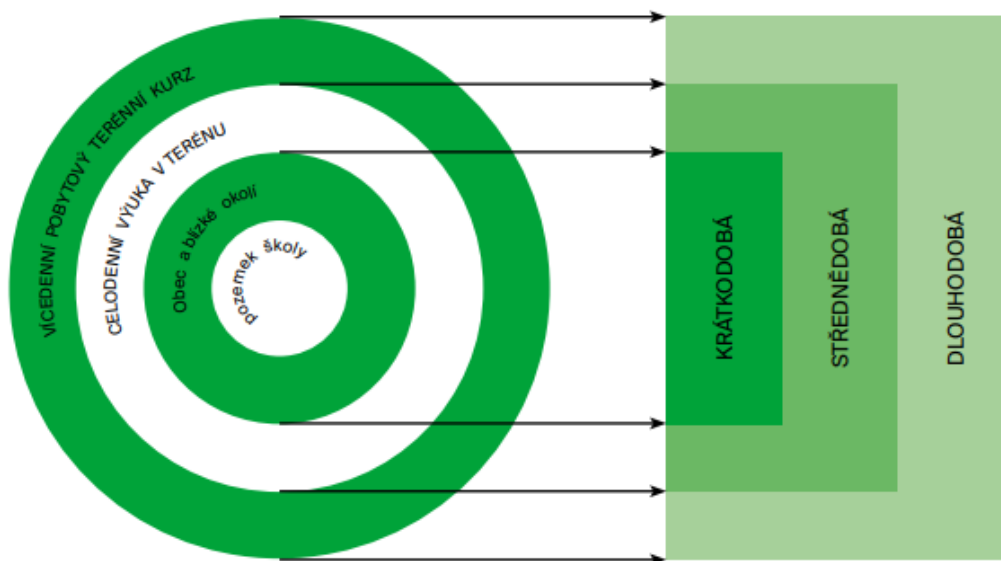
Jednou z forem výuky, kterou je velmi vhodné zařazovat právě do výuky o místním regionu, je terénní výuka. V odborné literatuře ani učitelské praxi není tato forma výuky označována jednotně, můžeme se tak setkat také s pojmy *výuka v krajině*, *výuka v terénu*, *terénní vyučování*, *terénní cvičení* apod. V anglické literatuře pak bývá nejčastěji označována pojmy *fieldwork* či *excursion* (Řezníčková, 2008). Stejně jako u názvosloví, tak i u samotné definice terénní výuky se u jednotlivých autorů vyskytují určité odlišnosti. Zde uvádíme Hofmannovu definici (2003, s. 7; úprava Svobodová et al., 2019):

„Terénní výuku definujeme jako „zastřešující“ pojem pro rozmanité formy výuky, jejichž společným rysem je realizace v terénu, tj. mimo budovy školy. Terénní výuka může nabývat rozmanitých organizačních forem od vycházky přes terénní exkurze, terénní cvičení až po několikadenní výlety či školy v přírodě. V závislosti na cílech a použitých výukových metodách mohou být žáci buď jen pasivními posluchači a pozorovateli, nebo badateli aktivně shromažďujícími a zpracovávajícími informace z primárních i sekundárních zdrojů za pomoci výzkumných metod a pomůcek jednotlivých vědních oborů.“

Z výše uvedeného tedy vyplývá, že terénní výuka může nabývat různých podob, a to v závislosti na vzdělávacích cílech, časové dotaci, lokalizaci dané výuky, tak i z pohledu míry zapojení žáků. Z časového hlediska můžeme tedy terénní výuku rozdělit na *krátkodobou*, *střednědobou* a *dlouhodobou* (viz Obr. č. 1), přičemž zejména pro začátek je vhodné zařazovat převážně jen krátkodobou terénní výuku s cílem získání dalších zkušeností jak pro učitele, tak pro samotné žáky. Podoba terénní výuky se pak proměňuje také v závislosti na aktivitě žáků, přičemž současný trend spočívá ve změně jejich role z pasivního příjemce informací na aktivně se učícího jedince (Svobodová, Mísařová, Durna, Hofmann, 2019).

Mezi nejčastější formy terénní výuky tak patří např. (Svobodová et al., 2019, s. 21):

- *Exkurze*
- *Vycházka*
- *Terénní cvičení*
- *Školní výlet*
- *Škola v přírodě*
- *Sportovní kurz*
- *Další sportovní aktivity*
- *Zahraniční zájezd / studijní pobyt*
- *Adaptační pobyt*
- *Práce na pozemku / zahradě*
- *Dopravní hřiště*

Obr. 1 - Upravený a rozšířený model čtyř zón terénní výuky

Zdroj: Svobodová H., Koncepce terénní výuky pro základní školy (2019)

Přínosy terénní výuky spočívají především v tom, že žáci propojují své teoretické poznatky s praktickými zkušenostmi. Dochází tedy k procvičování a upevňování vědomostí a dovedností pro každodenní využití. Tento způsob výuky pak může být velmi efektivní, jelikož se žáci učí svou vlastní aktivitou, zkušenostmi a prožitky tím, že jsou se studovanými objekty, jevy a procesy v přímém kontaktu.

Terénní výuka nabízí řadu příležitostí k uplatňování mezipředmětových vazeb a je vhodnou formou výuky k hledání odpovědí na geografické otázky v konkrétní krajině nebo regionu. Během terénní výuky pak také dochází k prohlubování vztahů mezi žáky a učitelem, mezi žáky navzájem a také k upevňování vztahu k místnímu prostředí, kde je terénní výuka realizována (Svobodová et al., 2019, s. 28). Také z těchto důvodů vnímáme terénní výuku jako velice vhodnou metodu pro výuku o místním regionu. V neposlední řadě pak pobyt mimo prostředí klasické třídy pozitivně ovlivňuje žáky po jejich psychické i fyzické stránce.

Terénní výuka je však spjatá také s množstvím **bariér**, které odrazují mnohé učitele od jejího využívání. Mezi jmenovanými překážkami z pohledu učitelů nejčastěji figurují časová náročnost (jak z hlediska přípravy, tak samotné realizace terénní výuky), finanční náročnost (hlavně v případě dlouhodobější terénní výuky), nedostatek podpůrných metodických materiálů, vyšší riziko úrazu při práci v terénu, vlastní nezkušenost a nejistota (jak v přípravě terénní výuky, tak ve znalostech o daném regionu) či nedostatek informačních zdrojů o regionu či místě realizace terénní výuky (Svobodová et al., 2019, s. 32).

V současnosti je v zahraničí patrný trend absolvování terénní výuky v těsné blízkosti školy. Díky tomu dochází k eliminaci finančních nákladů, a naopak lze využít osobní zkušenosti žáků. Tento typ terénní výuky je nazýván jako **terénní cvičení** a jeho hlavním cílem je zejména procvičení určitých odborných geografických dovedností v terénu, jako např. mapování území, práce s přístroji, sběr vzorků a dat atd. (Řezníčková, 2008). Na rozdíl od vycházky nebo exkurze by měla výrazně převažovat aktivní práce žáků. Učitel přechází spíše do role koordinátora jejich činnosti. Tento typ terénní výuky byl využit také při tvorbě výukových materiálů v praktické části práce.

Nejbližší okolí školy a bydliště žáků je tak nejvhodnějším a také velmi častým prostředím pro začátky s terénní výukou. Terénní výuka je tak s výukou o místním regionu úzce provázána. Žáci se touto formou blíže seznamují se specifiky daného regionu a učí se mu porozumět v širších souvislostech. Dále mohou žáci v jejím rámci nejen uplatňovat teoretické znalosti o místním regionu z hodin ve třídě, ale mohou také sami získávat a vyhodnocovat data přímo z terénu. V jejím průběhu tak rozvíjí své dovednosti práce v terénu, pracují s primárními i

sekundárními daty, které následně vyhodnocují. Jak uvádí Řezníčková (2008), terénní výuka může žákům sloužit jako „učebnice“ zeměpisu mnoha témat, zvláště pak umožňuje přímé poznávání interakcí mezi společností a přírodním prostředím v konkrétní lokalitě, v našem případě v krajině místního regionu.

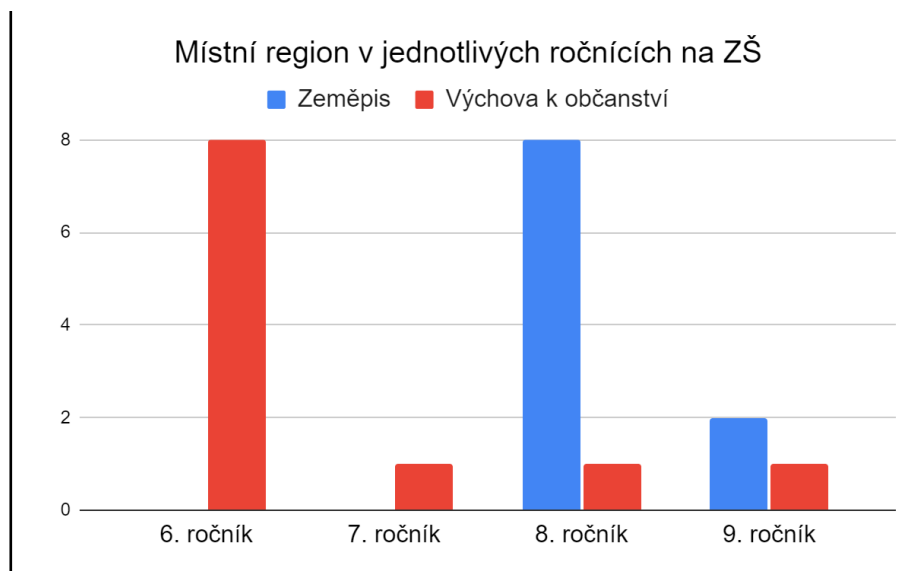
5.4.2. Mentální mapy

Dalším geografickým nástrojem, jehož využití je ve vztahu k místnímu regionu velmi vhodné je tzv. mentální mapa. Mentální mapa je grafickým (kartografickým či schematickým) vyjádřením představ člověka o geografickém prostoru, nejčastěji jeho kvalitě nebo uspořádání. Při tvorbě mentální mapy přenáší člověk své představy a kognitivní zkušenosti o prostoru na papír nebo jiné záznamové médium v podobě kreslené mapy (Drbohlav, 1991). V našem případě pracujeme s tzv. „lynchovským“ typem mentální mapy, který mentální mapou rozumí zobrazení prostoru vyjadřující jedincovo vnímání rozsahu, umístění, či tvaru elementů v prostředí, jeho prostorovou orientaci apod. Takováto mentální mapa je přímo reprezentována konkrétním náčrtem či schématem (Drbohlav, 1991). Výhodou mentálních map je kromě jejich snadné aplikovatelnosti také rozvoj široké škály dovedností a propojení s celou řadou forem a metod výuky, dále podpora kreativního myšlení u žáků a v neposlední řadě zvýšení zájmu žáků o osvojované učivo (Bláha, Jaroš, 2016). Také proto jsou mentální mapy univerzálním nástrojem skvěle využitelným právě při výuce místního regionu. V našem případě je tedy mentální mapa prvotním nákresem, představou v mysli každého žáka o tomto území. Tato představa může být ovlivněna náladou, dojmy, pocity či mírou koncentrace jedince. Jedná se tedy o určitý prekoncept každého žáka, který je dán běžným díváním se kolem sebe (Řezníčková, 2008). V naší práci jsme mentální mapy využili ve výukovém materiálu *Záměrné pozorování*.

6. Místní region pohledem ŠVP

6.1. ŠVP ZŠ

V případě základních škol bylo analyzováno deset ŠVP, a to ZŠ Michálkovice, ZŠ Vrchlického, ZŠ Chrustova, ZŠ Pěší, ZŠ Zelená 42, ZŠ Gen. Janka, ZŠ Generála Píky, ZŠ Ostrava-Výškovice, ZŠ Ostrava-Zábřeh Březinova, a ZŠ Ukrajinská. Jak již vyplývá z naší analýzy postavení tématu místní region v RVP ZV, na základních školách se žáci s tématem místního regionu především setkávají ve dvou vzdělávacích oborech a to „zeměpis“ a „výchova k občanství“. Přesný výskyt dle jednotlivých ročníků v rámci námi zkoumaných ŠVP ZŠ uvádíme na obrázku č. 2. V případě Výchovy k občanství je téma nejčastěji zařazeno do šestého ročníku a celkem v 8 případech. V případě zeměpisu se jedná nejčastěji o osmý ročník, a to taktéž v 8 případech. Je však nutné podotknout, že ačkoliv se pojem místní region objevuje především v těchto dvou vzdělávacích oborech, žáci se s tímto tématem mohou setkat také v řadě dalších vzdělávacích oborech jako např. Dějepis, Přírodopis, Český jazyk apod.

Obr. 2 - Místní region v jednotlivých ročnících na ZŠ
Zdroj: Vlastní zpracování (data z ŠVP vybraných škol)

V rámci vzdělávacího oboru **výchova k občanství** je téma místního regionu nejvíce zastoupeno hned v úvodu šestého ročníku, a to u celkem 8 z 10 ZŠ. Učivo zde vychází z RVP ZV a je tedy nejčastěji vymezeno jako „*Naše obec, region, kraj* –

důležité instituce, zajímavá a památná místa, významní rodáci, místní tradice; ochrana kulturních památek, přírodních objektů a majetku“. Ve třech případech se pak téma místní region objevuje i v učivu „Globální problémy lidstva“, které není zařazeno ve stejném časovém období, ale v případě námi zkoumaných ŠVP objevuje se v 6., 8. a 9. ročníku. Konkrétní školní výstupy a jejich četnost výskytu jsou uvedeny v tabulce č. 1. Školní výstupy jsou nejčastěji zaměřeny na vztah jednotlivce k jeho regionu a místě bydliště, dále pak na seznámení žáků s významnými památnými místy, institucemi, přírodními objekty a osobnostmi v regionu. Žáci by pak také měli být schopni objasnit některé lokální problémy a navrhnout jejich možné řešení. V tabulce č. 2 pak uvádíme výčet průřezových témat, které jsou ve vybraných ŠVP ve výchově k občanství uváděna v souvislosti s tématem místního regionu. Vzhledem k zaměření vzdělávacího oboru se zde dle očekávání nejvíce objevuje průřezové téma *Výchova demokratického občana* (VDO), a to celkem ve třech případech. *Environmentální výchova* (EV) a *Osobnostní a sociální výchova* (OSV) se zde objevily ve dvou případech, *Multikulturní výchova* (MKV) a *Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech* (VMEGS) pak shodně v jednom z námi zkoumaných ŠVP.

Tab. 1. Školní výstupy v oboru Výchova k Občanství (ZŠ)

Školní výstupy	četnost
Objasní souvislosti globálních a lokálních problémů, uvede příklady možných projevů a způsobů řešení globálních problémů na lokální úrovni – v obci, regionu	3
Posoudí a na příkladech doloží přínos spolupráce lidí při řešení konkrétních úkolů a dosahování některých cílů v rodině, ve škole, v obci;	2
Vysvětlí pojem domova z hlediska své přináležitosti k rodině, obci, regionu, vlasti	2
Zhodnotí nabídku kulturních institucí a cíleně z ní vybírá akce, které ho zajímají.	2
Uvede příklady prvků, které člověku pomáhají vytvořit si osobní vztah ke svému domovu a jeho okolí	1
Vysvětlí význam činností Úřadu městského obvodu	1
Dokáže se orientovat v náplni činnosti jednotlivých odborů důležitých pro praktický život	1
Uvede příklady památných míst obce a regionu, tradic a důležitých historických momentů	1
Chová se šetrně ke kulturním památkám a přírodním objektům	1

Seznámí se s památnými místy	1
Seznamuje se s životem významných osobností	1
Seznamuje se s památkami v našem městě	1

Zdroj: Vlastní zpracování (data z ŠVP vybraných škol)

Tab. 2 Průřezová témata v oboru Výchova k občanství (ZŠ)

Průřezová témata*	Tematický celek PT	Četnost
VDO	- občanská společnost a škola - formy participace občanů v politickém životě (volby do obecního zastupitelstva) - Občanská společnost a škola, Občan, občanská společnost a stát, Formy participace občanů v politickém životě;	3
EV	- lidské aktivity a problémy životního prostředí - vztah člověka k prostředí	2
OSV	- orientace v činnosti a funkcích jednotlivých odborů našeho obecního úřadu - kooperace a kompetice	2
MKV	- kulturní diference	1
VMEGS	- Evropa a svět nás zajímá	1

* VDO = výchova demokratického občana; EV = environmentální výchova; OSV = osobnostní a sociální výchova; MKV = multikulturní výchova; VMEGS = výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech

Zdroj: Vlastní zpracování (data z ŠVP vybraných škol)

V případě **zeměpisu** je pak téma nejvíce zastoupeno v 8. ročníku, méně často v 9. ročníku. Nejčastěji, konkrétně v 8 z 10 případů, je téma místního regionu zařazováno jako poslední učivo tematického okruhu Česká republika. V jednom případě bylo zařazeno na začátek tohoto tematického okruhu, v jednom případě pak bylo téma zařazováno v jeho průběhu a poté se probírá také samostatně. Z výše zmíněného tedy vyplývá, že téma místního regionu většinou připadá až na samotný konec školního roku a je takto zařazeno v rozporu z pedagogickým principem přiměřenosti, tedy zásady od blízkého k vzdálenému, od známého k neznámému. Z tohoto důvodu je také možné, že jakožto poslednímu učivu na konci školního roku se místnímu regionu nedostává odpovídající časové dotace či důležitosti. Školní výstupy podle jejich četnosti výskytu jsou obsaženy v tabulce č. 3. Oproti vzdělávacímu oboru výchova k občanství je zde ale dále zřetelný důraz na prostorový aspekt místního regionu. Nejčastějším školním výstupem je vymezení a lokalizování místního regionu podle bydliště nebo školy. Tento školní výstup se

objevil v celkem 7 zkoumaných ŠVP. Důraz je pak kladen také na praktické dovednosti žáků, jako je např. práce s mapami místního regionu, zásady bezpečného pohybu a pobytu v krajině či orientace v terénu. Žáci by pak také měli být schopni posoudit postavení svého regionu k vyšším územním celkům. Co se týče zastoupení průřezových témat, nejčastěji se zde objevuje *Environmentální výchova a Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech* a to shodně ve třech případech. Zastoupení dalších průřezových témat uvádíme v tabulce č. 4.

Tab. 3. Školní výstupy v oboru Zeměpis (ZŠ)

Školní výstupy	Četnost
Vymezí a lokalizuje místní oblast (region) podle bydliště nebo školy	7
Pracuje aktivně s mapami místního regionu	3
Hodnotí na přiměřené úrovni přírodní, hospodářské a kulturní poměry místního regionu, možnosti dalšího rozvoje	3
Uplatňuje v praxi zásady bezpečného pohybu a pobytu v krajině, uplatňuje v modelových situacích zásady bezpečného chování a jednání při mimořádných událostech.	3
Popíše a posoudí regionální zvláštnosti, typické znaky přírody, osídlení, hospodářství a kultury místního regionu a jejich možné perspektivy	2
Ovládá základy praktické topografie a orientace v terénu.	2
Lokalizuje místní region podle zvolených kritérií (bydliště, sídlo školy, obec s pověřeným obecním úřadem, obec s rozšířenou působností – město, statutární město, krajské město, kraj, chráněná krajinná oblast, národní park, euroregion apod.)	1
Uvede na příkladech znaky a specifika místního regionu	1
Vyjmenuje silné a slabé stránky (přírodní, společenské a kulturní) místního regionu s využitím různých zdrojů	1
Zařadí místní region do příslušného kraje	1
Diskutuje o perspektivách místního regionu	1
Přiměřeně analyzuje vazby místního regionu k vyšším územním celkům	1
Zhodnotí postavení svého regionu (města, kraje) v rámci hospodářství celé republiky	1

Zdroj: Vlastní zpracování (data z ŠVP vybraných škol)

Tab. 4 Průřezová témata v oboru Výchova k občanství (ZŠ)

Průřezová témata	Tematický celek PT	Četnost
EV	– vztah člověka k prostředí (stav životního prostředí)	3
VDO	– občan, občanská společnost a stát (život v regionu)	2
VMEGS	– jsme Evropané (postavení oblasti v rámci regionu, evropská spolupráce)	3
MKV	– kulturní diferenciacie	1

Zdroj: Vlastní zpracování (data z ŠVP vybraných škol)

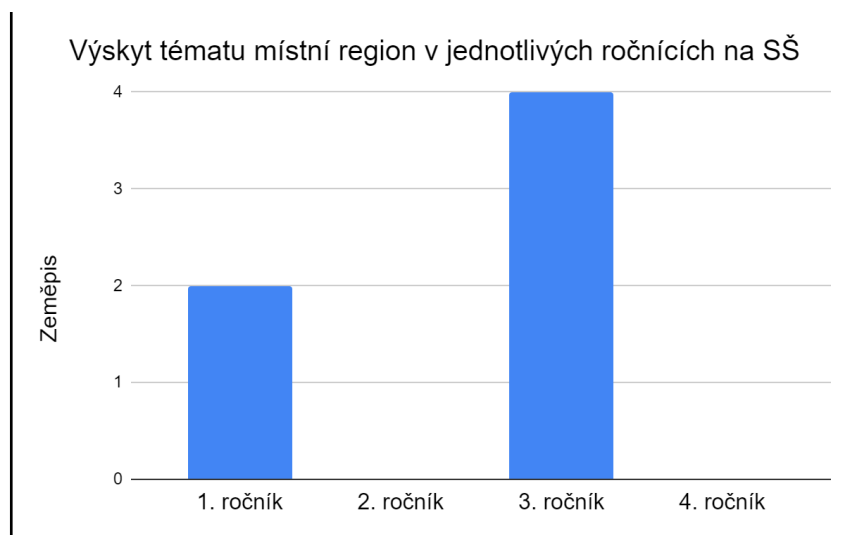
Vzhledem k tomu, že mezipředmětové vazby a používané metody ve většině zkoumaných ŠVP nebyly blíže specifikovány, uvádíme je souhrnně za oba vyučovací obory. V rámci mezipředmětových vztahů byl dvakrát uveden dějepis (historie regionu; památky a památná místa v naší vlasti) dále pak výtvarná výchova (práce s uměleckým dílem); chemie (průmysl regionu); český jazyk (významné osobnosti); matematika (práce s daty); výchova k občanství (blíže nespecifikováno) a zeměpis (blíže nespecifikováno).

V případě používaných metod byla ve dvou případech uvedena projektová výuka (Projekt – Obec, region, země; Projekt – Místní oblast) a jednou terénní cvičení.

6.2. ŠVP SŠ

V případě středních škol jsme analyzovali 5 ŠVP gymnázií. Konkrétně se jednalo o Gymnázium Hladnov, Gymnázium Pavla Tigrida, Matiční Gymnázium, Gymnázium PORG Ostrava a Gymnázium Ostrava-Zábřeh. Zde se již s konkrétním pojmem místní region setkáváme pouze ve vzdělávacím oboru zeměpis, a to nejčastěji v 1. a 3. ročníku (viz Obr. 3). I zde je však na místě podotknout, že s tématem místní region se žáci pravděpodobně setkávají také v dalších vzdělávacích oborech, pouze to v ŠVP není explicitně napsáno. V prvním ročníku je téma obsaženo v rámci tematického okruhu Životní prostředí, ve třetím ročníku pak v rámci učiva o České republice, případně samostatně stojícího učiva Místní region. Jednotlivé školní výstupy a jejich četnost jsou uvedeny v tabulce č. 5. Stejně jako v základním vzdělávání zde nejčastěji figuruje školní výstup zaměřený na samotné vymezení a lokalizaci místního regionu. Oproti školním výstupům v základním vzdělávání však můžeme vidět posun k vyšším kognitivním cílům.

Výstupy se posouvají od pouhého seznámení žáků s místním regionem k jejich samostatnému hodnocení přírodních, hospodářských či společenských poměrů v regionu. I nadále je zde kladen důraz na aktivní práci žáků s důrazem na jejich praktickou činnost jako např. lokalizace míst na mapě pomocí zeměpisných souřadnic, práce s textovým materiálem, práce se statistickými daty a jejich analýza apod. Uplatňovaná průřezová témata jsou pak zaznačena v tabulce č. 6. Nejčastěji byla uvedena Environmentální výchova a Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech, a to shodně ve dvou případech. V rámci mezipředmětových vazeb byly uvedeny tyto vzdělávací obory: biologie (Botanika, Neživá příroda, Základy ekologie); dějepis (Svět ve 2. polovině 20. století); francouzský jazyk (Orientace v místě) a základy společenských věd (Občan ve státě). Co se týče používaných metod, ve dvou ŠVP byla uvedena zeměpisná exkurze a v jednom případě beseda.

Obr. č. 3 - Místní region v jednotlivých ročnících na SŠ

Zdroj: vlastní zpracování (ŠVP vybraných škol)

Tab. 5. Školní výstupy v oboru Zeměpis (SŠ)

Školní výstupy	Četnost
Vymezuje a lokalizuje místní oblast – region	3
Hodnotí některá rizika působení přírodních a společenských faktorů na životní prostředí na lokální, regionální a globální úrovni	2
Zhodnotí přírodní, hospodářské a kulturní poměry mikroregionu a jeho vazby k vyšším územním celkům a regionům.	1

Pomocí zeměpisných souřadnic lokalizuje místa na mapě	1
Pracuje s textovým materiálem a efektivně jej využívá;	1
Informuje se z internetových zdrojů	1
Lokalizuje změny v souvislostech	1
Analyzuje data a dedukuje platné charakteristiky	1
Zhodnotí aspekty přírodních a geologických poměrů	1
Vymezí počasí i podnebí ČR v souvislostech a podle regionů zhodnotí vazbu přírodní poměry a ekonomika, zemědělství	1
Posoudí ochranu krajiny a ovzduší	1
Popíše půdotvorné procesy a na jejich základě dedukuje možnosti regionů	1
Pracuje se statistickými daty o obyvatelstvu	1
Hodnotí úroveň života v regionech	1
Pojmenuje Euroregiony v ČR	1
S přihlédnutím k místním zvláštnostem posoudí úroveň hospodářství	1
Posoudí úroveň cestovního ruchu a navrhuje zlepšení	1
Uvede příklady turistických tras s kulturními a přírodními památkami	1
Vymezí pojem ŽP, jeho metody, tendence, dopady na člověka, porovná s ostatními zeměmi světa	1

Zdroj: Vlastní zpracování (data z ŠVP vybraných škol)

Tab. 6 Průřezová témata v oboru Zeměpis (SŠ)

Průřezová témata	Tematický celek PT	Četnost
EV	Člověk a životní prostředí	2
VMEGS	Globalizační a rozvojové procesy	2
VDO	-	1

Zdroj: Vlastní zpracování (data z ŠVP vybraných škol)

7. Místní region pohledem učitelů

Za účelem vymezení místního regionu pohledem učitelů jsme se rozhodli použít metodu dotazníkového šetření. Cílem dotazníkového šetření bylo zjistit, zda se učitelé v hodinách zeměpisu místnímu regionu věnují, a pokud ano, tak ve kterém ročníku a jaké k tomu využívají metody a formy výuky. Naším cílem také bylo takto získané poznatky porovnat s informacemi získanými analýzou ŠVP škol (viz kapitola 7).

Dotazník je tvořen celkem 19 otázkami, přičemž byly využity otevřené i uzavřené otázky. Sběr dat probíhal v termínu od 6. 12. 2021 do 14. 12. 2021. Ačkoliv byl dotazník zaslán celkem přes sto ředitelům škol v zájmovém území, celkově se do průzkumu zapojilo pouze 16 respondentů, z toho 8 bylo učitelů na ZŠ a 7 na SŠ. Jeden respondent uvedl, že působí jak na základní, tak střední škole. V úvodu dotazníku jsme se nejprve zaměřili na základní informace týkající se respondentů. Ptali jsme se na délku jejich učitelské praxe a jejich další aprobaci. Deset učitelů uvedlo, že je délka jejich praxe více než 20 let, čtyři uvedli kategorii 16-20 let a dva učitelé uvedli, že délka jejich praxe činí méně než 5 let. Nejčastější druhou aprobací byla tělesná výchova (6), dále anglický jazyk (4), jiný cizí jazyk (3) matematika (3) a biologie (3). Ostatní předměty byly zastoupeny po jedné odpovědi, a to český jazyk a literatura, fyzika, chemie a hudební výchova. Jeden z respondentů dále uvedl, že sice nemá příslušnou aprobaci, ale učí více různých předmětů. Níže se blíže věnujeme výsledkům u jednotlivých otázek z dotazníkového šetření.

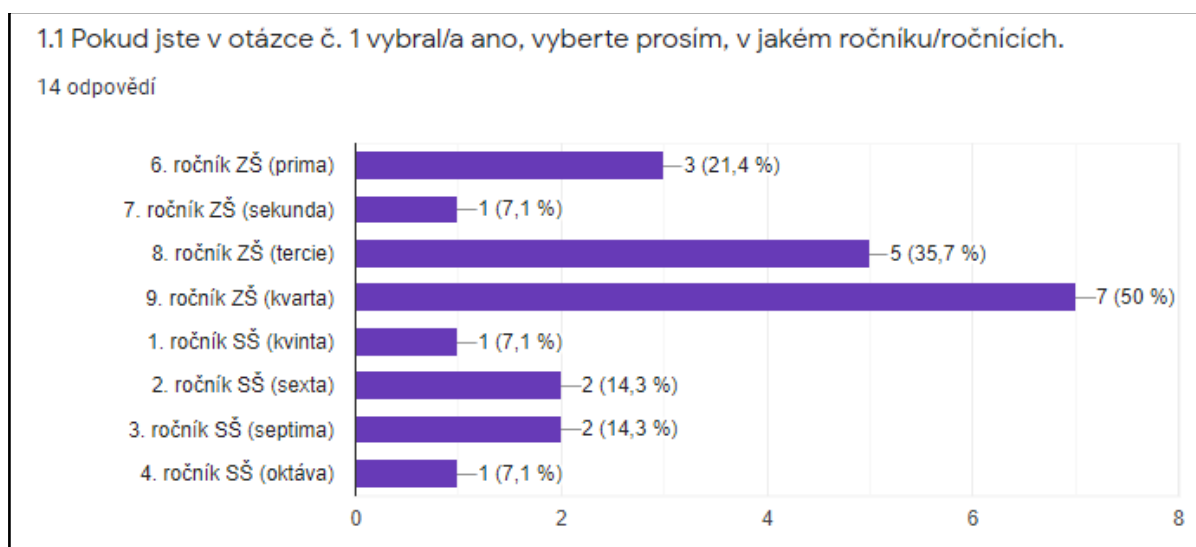
Otázka č. 1 Věnujete se tématu místní region ve výuce zeměpisu?

V první otázce uvedlo 87,5 % učitelů, že se tématu místní region ve výuce zeměpisu věnuje. Dva učitelé uvedli, že se tématu v hodinách zeměpisu nevěnují a to z toho důvodu, že se na jejich škole toto téma nevyučuje (jednalo se o střední odbornou školu), anebo z důvodu časové náročnosti. Respondenti, kteří uvedli, že se místnímu regionu věnují, zodpovídali ještě následující podotázky.

1.1. Pokud jste v otázce č. 1 vybral/a ano, vyberte prosím, v jakém ročníku/ročnících.

Respondenti uvedli, že se tématu místní region nejčastěji věnují v 9. ročníku ZŠ (kvarta) a to v celkem sedmi případech (50 %). Pět respondentů uvedlo, že se tématu věnuje v 8. ročníku ZŠ (tercie) a tři respondenti v 6. ročníku ZŠ (prima). Druhý a třetí ročník SŠ uvedli respondenti shodně ve dvou případech. Pouze jeden respondent uvedl, že se tématu věnuje v 7. ročníku ZŠ (sekunda), 1. ročníku SŠ (kvinta) a 4. ročníku SŠ (oktáva). Rozložení v jednotlivých ročnících je zobrazeno také na obrázku č. 4.

Na úrovni základního vzdělávání zde tedy vidíme rozdíl mezi tím, kdy se téma uvádí v ŠVP škol a kdy se mu věnují samotní učitelé. Ačkoliv zde v obou případech nejčastěji figurují 8. a 9. ročník ZŠ, v analýze ŠVP bylo téma v 80 % zařazeno do 8. ročníku, zatímco učitelé uvedli, že se mu více věnují v ročníku devátém. Na úrovni středoškolského vzdělávání bylo téma místní region v ŠVP škol nejčastěji uváděno ve 3. ročníku, méně často pak v 1. ročníku. Z dotazníku však vyplývá, že se učitelé tématu věnují poměrně rovnoměrně ve všech ročnících.

Obr. 4 - Zastoupení tématu místní region v jednotlivých ročnících dle učitelů
Zdroj: vlastní zpracování

1.2 Pokud jste v otázce č. 1 odpověděl/a ano, uveďte prosím, kolik vyučovacích hodin přibližně věnujete výuce místního regionu během jednoho školního roku.

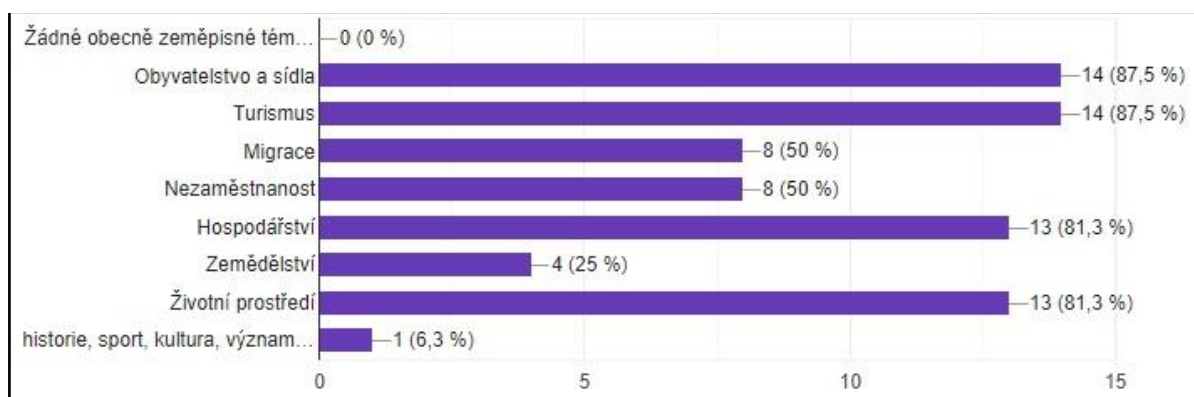
V této podotázce dvanáct učitelů (87,5 %) uvedlo, že tématu místní region věnuje 1-5 vyučovacích hodin. Dva respondenti uvedli, že se tématu věnují 6-10 vyučovacích hodin. Žádný z učitelů nevedl, že by se tématu místní region věnoval déle.

Otázka č. 2. Myslíte si, že je výuka místního regionu v zeměpise důležitá?

V této otázce uvedlo 100 % respondentů, že výuku místního regionu v zeměpise považuje za důležitou. Následně byli respondenti vyzváni, aby svou odpověď zdůvodnili. Svou odpověď zdůvodnilo 11 respondentů. Vzhledem k tomu, že se jednalo o otevřenou otázku, pro lepší přehlednost jsme jejich odpovědi klasifikovali do několika kategorií. Nejčastější zdůvodnění jsme nazvali kategorií „blízká vazba k regionu“. Tento důvod uvedlo 6 učitelů. Dále jsme vytvořili kategorie „cestovní ruch“, „nedostatečné znalosti žáků“, „různé pohledy na region“, „důležité téma“ a „pochopení postavení regionu a jeho významu“. Tyto kategorie se objevily v odpovědích učitelů vždy v jednom případě.

Otázka č. 3. Která obecně zeměpisná témata propojujete s výukou místního regionu (v nabídce je uveden pouze reprezentativní vzorek témat, v případě, že se věnujete jiným tématům, zmiňte je prosím v kolonce "jiné")?

Co se týče propojení výuky místního regionu s dalšími obecně zeměpisnými tématy, učitelé nejčastěji uváděli, že téma propojují s tématem *obyvatelstvo a sídla a turismus*, což uvedlo shodně čtrnáct respondentů. Dále třináct učitelů uvedlo, že místní region propojují s tématy *hospodářství a životní prostředí*. Časté zařazení těchto témat je pochopitelné vzhledem k tomu, že ostravský region byl a je významnou průmyslovou oblastí, s čímž se pojí také problémy spjaté s životním prostředím, například dlouhodobě špatná kvalita ovzduší. V osmi případech pak učitelé uvedli téma *migrace a nezaměstnanost*. Také v tomto případě je propojení těchto témat v souvislosti s místním regionem pochopitelné, jelikož ostravský region má bohatou migrační historii (i vzhledem ke své poloze) a Moravskoslezský kraj se potýká s dlouhodobě vysokou mírou nezaměstnanosti v rámci ČR. Tématu zemědělství se pak v souvislosti s místním regionem věnují pouze čtyři učitelé, což přisuzujeme tomu, že ostravský region není příliš významnou zemědělskou oblastí. Jeden respondent pak uvedl také vlastní témata a to *historie, sport, kultura a význam*. Grafické znázornění výskytu je vidět a obrázku č. 5. Vzhledem k výše zmíněným poznatkům považujeme vhodné zařadit některá z nejčastěji zastoupených témat také v rámci tvorby výukových materiálů v praktické části práce.

Obr. 5 - Zastoupení obecně zeměpisných témat pohledem učitelů

Zdroj: vlastní zpracování

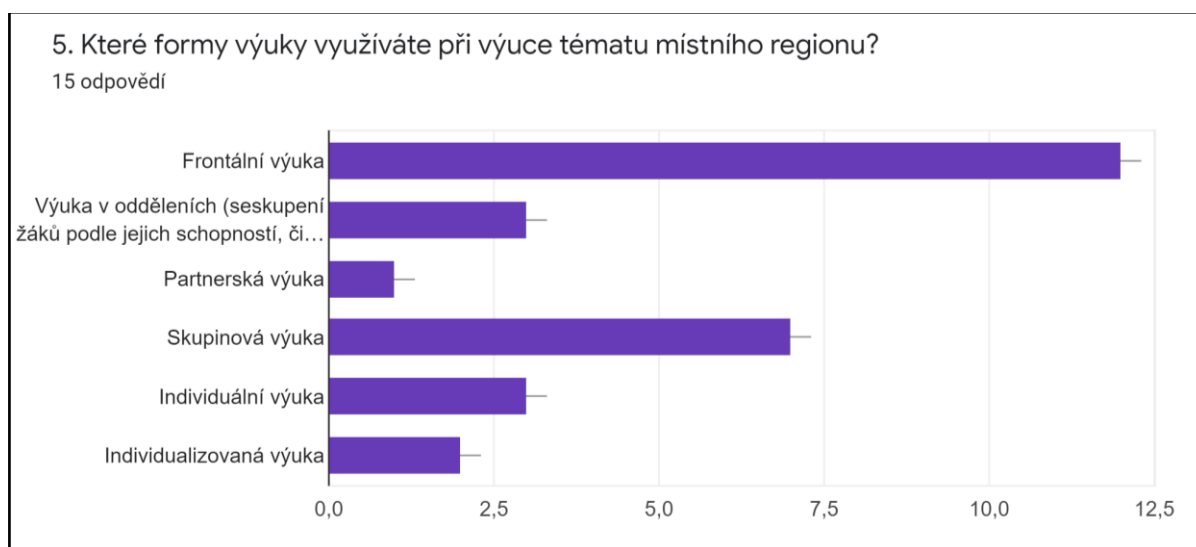
Otázka č. 4. Jaké metody využíváte při výuce tématu místní region (pokud chcete nějaké metody doplnit, využijte kolonku „jiné“)?

V této otázce jsme se zaměřili na to, jaké výukové metody učitelé v rámci tématu místní region nejčastěji uplatňují. Výukové metody jsme přitom klasifikovali do 6 kategorií. Učitelé pak měli možnost uvést také další možnosti. Mezi nejčastěji uváděné výukové metody patřily *metody slovní – dialogické (diskuze, rozhovor, dramatizace...)*, a to celkem ve 12 případech. Dále *metody názorně-demonstrační (práce s obrazem, grafem, audiovizuálním materiálem...)* v 11 případech a *metody slovní – monologické (vyprávění, popis, přednáška)* v 9 případech. Dále již v menším zastoupení učitelé uváděli *metody názorně-demonstrační (předvádění, pozorování)* ve 4 případech, dále *metody slovní – práce s textem (knihou, učebnicí)* ve 3 případech a *metody dovednostně-praktické (psaní, kreslení, experiment...)* ve 3 případech. Pouze jeden učitel uvedl, že využívá *metody názorně-demonstrační – instruktáž*. Mimo námi vytvořené kategorie učitelé v jednom případě uvedli, že ještě využívají *referáty a projekty* a *exkurze a vycházky*.

Otázka č. 5. Které formy výuky využíváte při výuce tématu místního regionu?

Nejčastější formou výuky, kterou učitelé využívají při výuce místního regionu je *frontální výuka*. Tuto možnost uvedlo celkem 12 respondentů (tedy 80 % učitelů). Druhou nejčastější odpovědí byla *skupinová výuka*, kterou uvedlo 7 učitelů. Shodně ve 3 případech pak učitelé uvedli, že využívají *individuální výuku* a *výuku v odděleních*. Mezi nejméně využívané formy výuky patřila *individualizovaná výuka* (ve dvou případech) a *partnerská výuka* (v jednom případě). Četnost

jednotlivých výukových forem uvádíme také na obrázku č. 6. Ačkoliv je frontální výuka mezi učiteli zdaleka nejčastěji využívanou formou výuky, nepovažujeme ji za příliš vhodnou. Jedná se totiž o formu výuky, kdy je sám žák aktivní pouze minimálně. Naopak právě u tématu místního regionu by bylo žádoucí maximálně využívat ostatní uvedené formy výuky, při kterých by žáci v rámci své aktivní práce mohli využít znalosti a zkušenosti z prostředí, které je jim blízké.

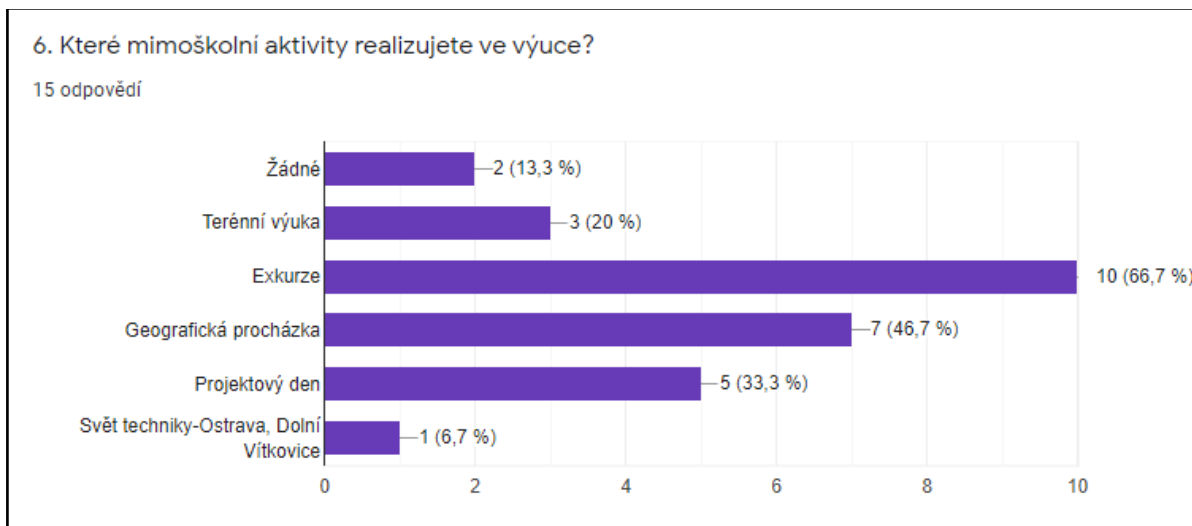

Obr. 6 - Výukové formy a jejich zastoupení dle učitelů
Zdroj: vlastní zpracování

Otázka č. 6. Které mimoškolní aktivity realizujete ve výuce?

Nejčastěji uváděnou mimoškolní aktivitou byla v dotazníku exkurze, kterou uvedlo 10 učitelů. Dále geografická procházka, kterou uvedlo 7 respondentů a projektový den, který uvedlo 5 respondentů. Méně zastoupená byla terénní výuka, kterou uvedli pouze 3 učitelé. Jeden z učitelů pak uvedl, že s žáky navštěvuje Velký svět techniky a oblast Dolních Vítkovic. Dva respondenti pak uvedli, že žádné mimoškolní aktivity v rámci výuky o místním regionu nerealizují (viz obr. 7). Za pozitivní považujeme fakt, že většina učitelů (86 %) nějakou formu mimoškolní aktivity realizuje. Právě v rámci výuky místního regionu je zařazení různých mimoškolních aktivit velmi vhodné a žáci díky nim mohou region poznávat přímo v terénu. Domníváme se však, že by bylo vhodnější častější zařazení terénní výuky, při které je hlavním těžištěm samostatná práce žáků na rozdíl od exkurze, kde jsou žáci spíše pasivními příjemci informací. Srovnáme-li výsledky dotazníku s

analýzou ŠVP jednotlivých škol, zjistíme, že zastoupení různých mimoškolních aktivit je zde obdobné. Ve dvou případech se zde objevila projektová výuka a zeměpisná exkurze a v jednom případě terénní výuka a beseda.

Obr. 7 - Zastoupení mimoškolních aktivit dle učitelů
Zdroj: vlastní zpracování

Otázka č. 7. Která průřezová témata začleňujete do výuky místního regionu?

Jak již bylo zmíněno v teoretické části práce, téma místního regionu je velmi vhodné pro propojení s různými průřezovými tématy (viz kapitola 6.2.2.). Námi dotazovaní učitelé uvedli, že výuku o místním regionu propojují s celou řadou z nich. Mezi nejčastěji uváděnými průřezovými tématy byla *environmentální výchova* (9) a *výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech* (7). Dále respondenti uvedli *osobnostní a sociální výchovu* (5), *multikulturní výchovu* (5), *výchovu demokratického občana* (4) a *mediální výchovu* (3). Zde tedy vidíme stejné výsledky jako při analýze ŠVP škol, kdy nejčastěji uváděnými průřezovými tématy v souvislosti s výukou místního regionu byly rovněž EV a VMEGS.

Otázka č. 8. Které mezipředmětové vazby využíváte v hodinách zeměpisu na téma místní region?

V této otázce učitelé uvedli, že nejčastěji využívají mezipředmětové vazby s dějepisem (11), společenskými vědami/výchově k občanství (9) a biologií/přírodopisem (9). Pouze dva učitelé uvedli, že využívají mezipředmětových vazeb s cizím jazykem a jeden uvedl český jazyk. Jeden z

respondentů ve vlastní odpovědi doplnil, že využívá také mezipředmětových vazeb s výtvarnou výchovou a matematikou. Odpovědi učitelů tak korespondují z mezipředmětovými vazbami uváděnými v ŠVP škol.

Otázka č. 9. V jakém jiném předmětu se věnujete výuce místního regionu?

V této otázce většina učitelů (celkem 11) uvedla, že se v žádném jiném předmětu tématu místní region nevěnuje. Pouze tři učitelé uvedli, že se místnímu regionu věnují v cizím jazyce, dále jeden učitel v dějepise a jeden ve společenských vědách/výchově k občanství. Jeden učitel pak uvedl, že se tématu věnuje ještě v semináři ze zeměpisu a semináři z biologie. Je nutné podotknout, že toto rozložení do značné míry odpovídá aprobaci učitelů (viz úvod dotazníkového šetření).

Vzhledem k tomu, že následující otázky byly formulovány jako otevřené otázky, odpovědi respondentů byly pro lepší přehlednost sumarizovány a klasifikovány do několika kategorií. Jednotlivé kategorie jsou tvořeny vždy určitým krátkým souslovím, které dle autorky nejlépe vystihuje podstatu odpovědi respondenta. Tyto kategorie uvádíme vždy v tabulce spolu s četností jejich zastoupení.

Otázka č. 10. Jaké přínosy spatřujete ve výuce o místním regionu?

Za největší přínos výuky o místním regionu učitelé považují prohloubení znalostí žáků o místním regionu. Dále několik učitelů uvedlo, že výuka o místním regionu podle nich pomáhá u žáků upevňovat jejich vazby k regionu a posiluje hrdost na náš region. Dva učitelé vyzdvihovali také přínos v souvislosti s dalšími studijními a pracovními možnostmi. Ostatní odpovědi uvádíme v tabulce č. 7.

Tab. 7 - Přínosy výuky o místním regionu podle učitelů

Znalosti o regionu	5
Tvorba vazeb k regionu	3
Hrdost na náš region	2
Studijní možnosti a pracovní uplatnění	2

Možnost dalšího poznávání	1
Jednodušší aplikace na ČR a svět	1
Zvýšení zájmu o region	1
Rozšíření možností trávení volného času	1
Hledání pozitiv na životě v našem regionu	1

Zdroj: vlastní zpracování

Otázka č. 11. Jaké bariéry či negativa spatřujete ve výuce o místním regionu?

V této otázce dva učitelé uvedli, že žádné bariéry či negativa v souvislosti s výukou místního regionu neregistrují. Dále respondenti uváděli, že za největší bariéru považují nedostatek kvalitních výukových zdrojů a aktuálních informací. Dva z učitelů pak zmínili také nedostatek času pro výuku tohoto tématu. Ostatní odpovědi respondentů uvádíme v tabulce č. 8.

Tab. 8 - Bariéry a negativa výuky o místním regionu podle učitelů

Žádné	2
Nedostatek času	2
Nedostatek aktuálních dat/informací	2
Nedostatek kvalitních výukových zdrojů	1
Nezájem žáků	1
Romská problematika	1
Koronavirus	1

Zdroj: vlastní zpracování

Otázka č. 12. Co by podle Vás měly obsahovat výukové a metodické materiály pro výuku místní regionu na území města Ostravy?

Učitelé se v této otázce shodují, že výukové a metodické materiály pro výuku místního regionu by měly především obsahovat aktuální data a informace. Řada učitelů by v materiálech uvítala také využití různých nonverbálních prvků ve výuce, jako jsou např. tabulky, grafy, diagramy a samozřejmě různé tematické mapy. Materiály by pak podle učitelů měly obsahovat také náměty pro terénní a projektovou výuku a různé interaktivní úkoly pro žáky. Další náměty respondentů

uvádíme v tabulce č. 9. Informace získané v této otázce pak považujeme za stěžejní pro praktickou část práce.

Tab. 9 - Kritéria pro tvorbu výukových a metodických materiálů podle učitelů

Aktuální data/informace	7
Nonverbální prvky (tabulky, grafy, diagramy)	3
Mapy, tematické mapy	2
Náměty na terénní výuku	2
Náměty na projektovou výuku	2
Interaktivní úkoly pro žáky	2
Propojení s obecně zeměpisnými tématy	1
Historický vývoj	1
Předpoklady dalšího rozvoje	1
Rozvoj Ostravy a Vítkovic	1
Židé v Ostravě	1
Osobnosti Ostravy	1

Zdroj: vlastní zpracování

8. Vlastní návrhy výukových materiálů

8.1. Michálkovice kdysi a dnes

První výukový materiál s názvem *Michálkovice kdysi a dnes* je navržen jako pracovní list k terénnímu cvičení. Hlavním cílem tohoto výukového materiálu je seznámit žáky s významnými místy a památkami městského obvodu Michálkovice a také s jeho historií. Výukový materiál tak naplňuje jeden z očekávaných výstupů RVP ZV pro Zeměpis a to „*Žák hodnotí na přiměřené úrovni přírodní, hospodářské a kulturní poměry místního regionu*“ a lze jej využít také v souvislosti s učivem ve Výchově k občanství definovaném jako „*naše obec, region, kraj – důležité instituce, zajímavá a památná místa, významní rodáci, místní tradice; ochrana kulturních památek, přírodních objektů a majetku*“. Výukový materiál však mohou využít i učitelé z jiných regionů, kterým může posloužit jako možný zdroj inspirace při tvorbě jejich vlastního terénního cvičení v obci či blízkém okolí školy. Značnou výhodou tohoto výukového materiálu je jeho mezipředmětová provázanost. Lze jej tak využít například ve výchově k občanství nebo v hodinách dějepisu. Terénní cvičení je koncipováno jako trasa o pěti stanovištích. Na začátku terénního cvičení jsou žáci rozděleni do několika skupin, v rámci kterých budou na stanovištích plnit jednotlivé úkoly. Mezi jednotlivými stanovišti se žáci pohybují pomocí GPS souřadnic uvedených v PL, které zadávají do svých mobilních telefonů nebo GPS. Zároveň svou trasu průběžně zakreslují do přiložené mapy.

První stanoviště se nachází nedaleko samotné základní školy v tzv. hornické Ferdinandově kolonii. Zde žáci pracují s textem z publikace *Kapitoly z historie Michálkovic* (Kašpárek, 2010), ve kterém vyhledávají odpovědi na otázky v PL. Mají například na základě informací v textu vysvětlit, proč bylo v minulosti v Michálkovicích potřeba vystavět řadu nových domů. Dále porovnávají vzhled hornických domků v historii s jejich dnešní podobou. Žáci se tak prostřednictvím těchto úkolů seznamují se způsobem života v obci v minulosti. Posledním úkolem na tomto stanovišti je srovnání historického a současného leteckého snímku

Michálkovic, přičemž na obou snímcích mají žáci za úkol vyznačit hornické kolonie na tomto území. Žáci se tak seznamují s leteckými snímky městského obvodu, dokáží oba snímky porovnat a popsat, jakým způsobem se zdejší krajina změnila a co zde naopak zůstalo stejné.

Druhé stanoviště se nachází před hlavní dominantou Michálkovic, kterou je národní kulturní památka Důl Michal. Právě důl Michal byl tím, co zásadně ovlivnilo ráz zdejší krajiny i způsob života místních lidí. Zde žáci o Dolu Michal zjišťují základní informace z okolních informačních tabulí. Mají například zjistit, jaké uhlí se zde těžilo, maximální hloubku těžby, ve kterém roce zde byla těžba započata a kdy byla ukončena. V neposlední řadě se žáci seznamují s tím, že se důl v minulosti jmenoval jinak a zjišťují tak v průběhu terénního cvičení další informace o osobnosti, podle které byl důl pojmenován.

Na třetím stanovišti se žáci nachází na jedné z hlavních ulic v Michálkovicích. Jejich úkolem je porovnat současnou podobu ulice s historickou fotografií z roku 1912. Konkrétně mají popsat, co se na daném místě změnilo a co naopak zůstalo stejné. Dále mají za úkol zamyslet se nad tím, jak by mohla stejná ulice vypadat za dalších sto let a svou představu nakreslit.

Poté se žáci přesunují na stanoviště, kde se seznamují s církevními stavbami na území Michálkovic. Mají za úkol z informačních tabulí zjistit, jak se jednotlivé církevní stavby jmenují, vyfotit je a následně zakreslit jejich polohu do své mapy Michálkovic. Zde mají žáci také za úkol najít v okolí památník, zjistit, komu je zasvěcený a jaké historické období připomíná.

Na posledním pátém stanovišti se žáci seznamují s příběhem dnes již zchátralého areálu koupaliště Eldorado. S pomocí chytrých telefonů zjišťují, co znamená pojem *brownfield*, a vysvětlují, jakým způsobem s koupalištěm souvisí. Jejich úkolem je také navrhnout, jakým způsobem by se dnes chátrající areál mohl využít.

Poté, co se žáci vrátí zpět do školy, skupiny zpracují krátkou foto prezentaci o průběhu terénního cvičení. Každá skupina zpracuje dvě stanoviště určené učitelem a doplní také fotky věcí, které je v průběhu cvičení něčím zaujaly. Poté, co každá ze skupin odprezentuje svůj výstup, ještě následuje reflexe jejich práce ve skupině i reflexe celého terénního cvičení.

8.1.1. Metodický list

Tab. 10 Metodický list k PL Michálkovice kdysi a dnes

<p><u>Tematický okruh- téma:</u> <i>Michálkovice kdysi a dnes</i></p>	<p><u>Ročník:</u> 8. ročník</p> <p>Časová dotace: 3 vyučovací hodiny (135 min) + 2 vyučovací hodiny v učebně IVT (90 min)</p>
<p><u>Průřezová témata:</u> <i>Osobnostní a sociální výchova</i> (rozvoj dovedností potřebných pro komunikaci a spolupráci) <i>Environmentální výchova</i> (příroda a kultura obce)</p>	<p><u>Mezipředmětové vztahy:</u> <i>Dějepis</i> (historie obce a místního regionu), <i>Občanská výchova</i> (naše obec, region, kraj, zajímavá a památná místa) <i>Tělesná výchova</i></p>
<p><u>Cíle:</u></p> <p><i>vědomosti</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Žák vysvětlí, jak nález uhlí ovlivnil způsob života v jeho obci. - Žák vysvětlí, proč bylo od pol. 19. století potřeba v Michálkovicích vystavět velké množství nových domů. - Žák vysvětlí, co znamená pojem brownfield. <p><i>dovednosti</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Žák dokáže efektivně spolupracovat se spolužáky ve skupině. - Žák efektivně používá GPS souřadnice pro svou orientaci v terénu. - Žák porovná letecké snímky. - Žák porovná krajinu na historických snímcích s její současností podobou. - Žák vyhledá potřebné informace v textu a na informačních tabulích. <p><i>klíčové kompetence</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - KK sociální a personální - KK komunikativní 	
<p><u>Obsah:</u></p> <p><i>pojmy opěrné (žák je zná, měl by je znát)</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - církevní stavby, důl, černé uhlí <p><i>pojmy nové (souvisí s obsahem učiva)</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - hornické kolonie, imigrace, brownfield 	
<p><u>Metody výuky:</u></p> <p><i>slovní</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - práce s textem <p><i>názorně-demonstrační</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - práce s historickými snímky, práce s leteckými snímky, práce s mapou <p><i>dovednostně praktická</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - práce s GPS, tvorba mapy vlastní trasy, tvorba vlastní kresby <p><i>terénní cvičení</i></p>	
<p><u>Organizační formy výuky:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>Skupinová</i> 	

Učební pomůcky, didaktická technika:

- PL (+ podložky), psací potřeby (+ barevné pastelky), mobil s fotoaparátem a internetem
- počítačová učebna s dataprojektorem

Scénář hodiny

Úvod

- Učitel nejprve žáky seznámí s bezpečností práce v terénu.
- Následně učitel žáky seznámí s obsahem terénního cvičení, rozdělí žáky do skupin po přibližně 4–5 členech a každé z nich rozdá PL s podložkami.
- Dále žáky upozorní na úkoly, které jsou součástí celé trasy terénního cvičení, tedy zakreslování průběžné trasy do mapy vybraného území a zaznačení všech stanovišť. Žáci také v průběhu celého terénního cvičení pořizují fotografie věcí či míst, které je v průběhu něčím zaujaly.
- Učitel žákům vysvětlí, jakým způsobem mají pracovat s GPS souřadnicemi, aby se mohli ve skupinách přemísťovat mezi jednotlivými stanovišti.
- Poté již následuje samotná realizace terénního cvičení, během které učitel žákům průběžně doplňuje potřebné informace, kontroluje a koriguje jejich práci, odpovídá na případné dotazy a v neposlední řadě dohlíží na bezpečnost všech účastníků.
- Na každém stanovišti pracuje každá skupina samostatně. Před přechodem na další stanoviště probíhá společná diskuze všech skupin nad řešením jednotlivých úkolů.

Hlavní část

Úkol č. 1 - Hornické kolonie

- První stanoviště terénního cvičení se nachází kousek od samotné školy, ve Ferdinandově kolonii. V prvním úkolu žáci ve skupinách analyzují krátký text o hornických koloniích a plní související úkoly. Konkrétně mají vlastními slovy na základě textu vysvětlit, proč vznikla potřeba masové výstavby nových obydlí. Dále srovnávají popis původních domů s jejich současnou podobou. Posledním úkolem je srovnání dvou leteckých snímků Michálkovic, které mají žáci za úkol vzájemně porovnat a v obou z nich zakroužkovat hornické kolonie v Michálkovicích. Použité letecké snímky pocházejí z webu Historické mapy Ostravy. Poté, co všechny skupiny splní zadané úkoly, společně se přesouvají k dalšímu stanovišti.

Úkol č. 2 - Důl Michal

- Druhé stanoviště se nachází před národní kulturní památkou důl Michal. Zde žáci opět ve skupinách pracují na jednotlivých úkolech a z okolních informačních tabulí zjišťují požadované informace.

Úkol č. 3 - ulice Československé armády

- Na tomto stanovišti mají žáci za úkol porovnat historickou fotografii ulice Československé armády s její současnou podobou. Mají popsat, co se zde změnilo a co naopak zůstalo stejné. Dále se mají zamyslet nad tím, jak by mohlo toto místo vypadat za dalších sto let a svou představu nakreslit.

Úkol č. 4 - Církevní stavby

- V tomto úkolu se žáci seznamují s hlavními církevními stavbami v Michálkovicích. Z

infotabule mají za úkol zjistit názvy staveb a každou z nich vyfotit a zaznačit její polohu do své mapy. Dále mají žáci za úkol v okolí jednoho z kostelů najít památník, zjistit komu je zasvěcen a s jakou historickou událostí je spjatý.

Úkol č. 5 - Koupaliště Eldorado

- Na posledním stanovišti se žáci seznamují s příběhem rekreačního areálu Eldorado. Jejich úkolem je vyhledat, co znamená pojem Brownfield a vysvětlit, jak souvisí s tímto místem. Dále mají navrhnout, jak by se tento nevyužitý a chátrající areál mohl využít v budoucnu. Po splnění těchto úkolů se již všechny skupiny spolu s učitelem navrací zpět do školy.

Závěr

- Po příchodu do školy následuje druhá část cvičení, která bude probíhat v počítačové učebně s dataprojektorem. Žáci mají za úkol ve skupinách zpracovat krátkou prezentaci o průběhu terénního cvičení. Učitel žákům přidělí 2 stanoviště, které ostatním skupinám blíže představí. Dále skupina do prezentace vloží vlastní snímky věcí a míst, které je během terénního cvičení něčím zaujaly. Na tuto přípravu dá učitel skupinám dostatek času. Poté, co každá skupina vystoupí se svou prezentací, učitel žáky ještě vyzve, aby zhodnotili, jakým způsobem se jim v rámci skupiny pracovalo.

Reflexe

- V samotném závěru učitel rozdá každému žákovi formulář týkající se reflexe celého terénního cvičení. Poprosí je, aby popsali, co se jim na terénním cvičení líbilo, co by příště mohlo být lepší, jak se jim pracovalo v rámci skupiny, atd.

<u>KLADY</u>	<u>ZÁPORY</u>
Prostor pro další připomínky:	

Zdroj: vlastní zpracování

8.1.2. Pracovní list

Michálkovice kdysi a dnes

Hornické kolonie

N 49°50.73248', E 18°20.79563'

Michálkovice byly původně stará zemědělská obec, kde ještě v roce 1850 žilo pouhých 258 osob. Nález a těžba uhlí však vše změnila. Výstavba nových dolů na konci 19. století vyvolala velkou potřebu pracovních sil. V rámci imigrační vlny přicházeli do Michálkovic noví pracovníci z Těšínska, Ostravska a z Haliče. V roce 1910 tak vzrostl počet obyvatel obce na maximální výši v celé její historii a to na 6818.

Aby bylo kde všechny tyto nově příchozí obyvatele kde ubytovat, začalo se s výstavbou tzv. kolonií, tedy typických přízemních domků. Nyní se nacházíme v tzv. Ferdinandově kolonii, která byla budována na přelomu 19. a 20. století. Domky nově stavěných kolonií měly obvykle čtyři samostatné byty. Jejich součástí byl také dvorek, a protože většina horníků přišla z vesnic a měla vztah k půdě i hospodářskému zvířectvu. Každý dělnický dům měl zahrádku a hospodářskou budovu pro chov domácích zvířat. Pro potřeby obyvatel kolonií byly jako součást jejich osady postaveny také veřejné prádelny s madlem.

- **Přečtěte si text a zodpovězte následující otázky:**

- **Vysvětlete, proč bylo potřeba v Michálkovicích vystavět velké množství nových domů, tzv. kolonií.**

.....

.....

.....

.....

- **Popište, jak vypadaly hornické domky v minulosti a jak vypadají dnes.**

domky kdysi	
domky dnes	

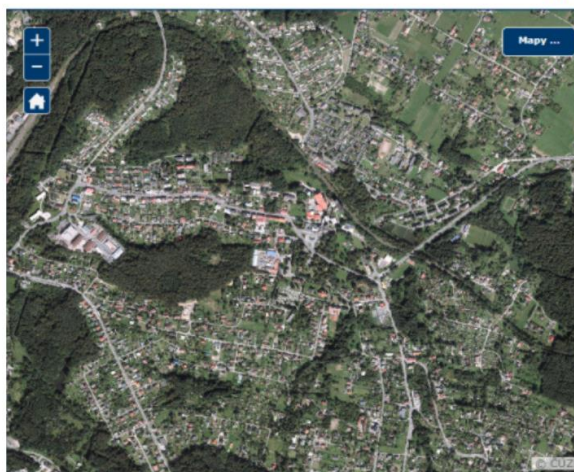
Obr. 8 - Pracovní list: Michálkovice kdysi a dnes, část 1 (zdroj: vlastní zpracování)

- **Porovnejte mezi sebou dva letecké snímky Michálkovic. V obou snímcích zakroužkujte hornické kolonie a popište, co se v Michálkovicích změnilo a co naopak zůstalo stejné.**

Co se změnilo	Co zůstalo stejné

Letecký snímek 1947-1953

Letecký snímek 2016

Obr. 9 - Pracovní list: Michálkovice kdysi a dnes, část 2 (zdroj: vlastní zpracování)

Důl Michal

49°50'33.039"N, 18°20'39.357"E

Hlavní dominantou, která je s Michálkovicemi neodmyslitelně spjata, je národní kulturní památka důl Michal. Těžba v dole již byla ukončena, avšak pro svou unikátní architekturu budov z let 1912-1915 a zachovalost strojního a elektrického vybavení zde bylo zřízeno Průmyslové muzeum přístupné široké veřejnosti.

- **Z informačních tabulí v okolí dolu zjistí následující informace:**

jaké uhlí se v dole těžilo:

ve kterém roce byl důl založen:

ve kterém roce byla těžba ukončena:

jaká byla maximální hloubka těžby:

- **Na jedné z okolních pamětních desek je důl pojmenovaný jinak, než jak jej známe dnes. Zjistěte a запиšte, po kom je pojmenovaný, a v průběhu dnešního cvičení o této osobě zjistěte další informace. Tato osoba má v Michálkovicích také svou vlastní sochu. Najděte, kde se socha nachází a její polohu označte do mapy Michálkovic.**

Jméno:

Další informace o této osobě:

.....

.....

.....

.....

Obr. 10 - Pracovní list: Michálkovice kdysi a dnes, část 3 (zdroj: vlastní zpracování)

Ulice čs. armády

49°50'33.486"N, 18°20'29.575"E

Nyní se nacházíme na jedné z hlavních ulic, která Michálkovicemi prochází. Na dobové fotografii můžete vidět, jak vypadala v roce 1912, tedy před více než sto lety.

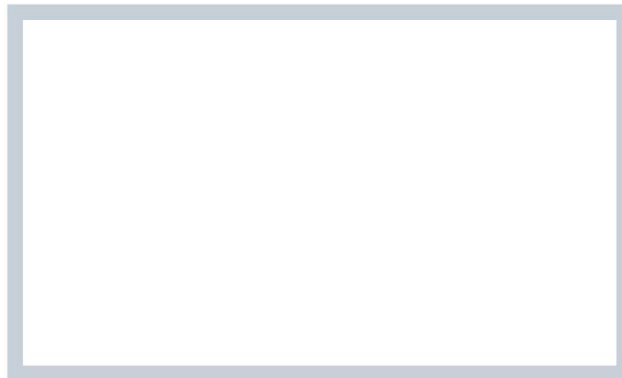

- *Srovnejte dobovou fotografii s tím, jak ulice vypadá dnes. Co se změnilo a co naopak zůstalo stejné?*

Co se změnilo

Co zůstalo stejné

- *Zkuste si představit, jak asi bude stejná ulice vypadat za dalších sto let, tedy v roce 2121. Svoji představu nakreslete.*

Obr. 11 - Pracovní list: Michálkovice kdysi a dnes, část 4 (zdroj: vlastní zpracování)

Církevní stavby

N 49°50.44228', E 18°20.64355'

Na území Michálkovic se nachází v těsné blízkosti hned tři církevní stavby. Vypracujte následující úkoly.

- **Z infotabule zjistěte, jak se církevní stavby jmenují a každou z nich vyfotěte. Následně všechny 3 zaznačte do své mapy**

Stavba č. 1:

Stavba č. 2:

Stavba č. 3:

- **Před jedním z kostelů se nachází také památník. Zjistěte, komu je zasvěcen a jaké historické období připomíná.**

.....

.....

.....

.....

Obr. 12 - Pracovní list: Michálkovice kdysi a dnes, část 5 (zdroj: vlastní zpracování)

Koupaliště Eldorádo

N 49°50.62618', E 18°21.27248'

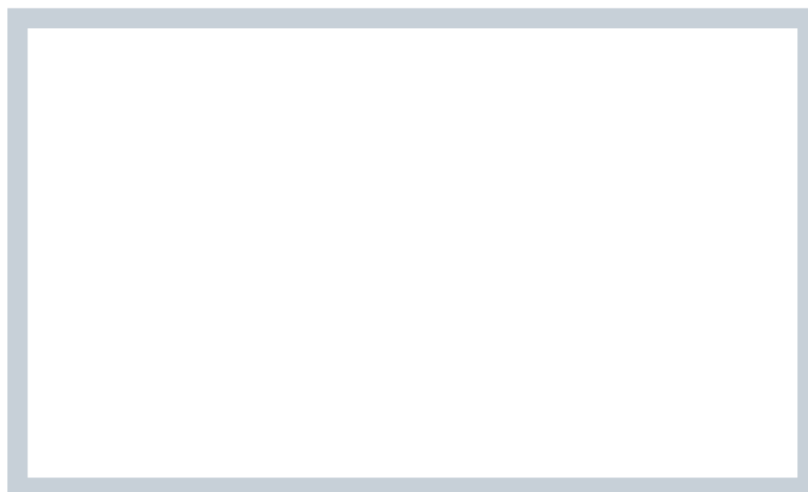
Nyní se nacházíme před bývalým koupalištěm Eldorádo. Tento rekreační areál byl již od 30. let 20. století vyhlášeným místem a sjížděli se zde lidé z širokého okolí. Koupaliště disponovalo padesáti metrovým bazénem a v těsné blízkosti se nacházela také výletní zahradní restaurace s hudební produkcí a parketem. Bohužel v posledních letech se již provoz areálu nevyplatil, a tudíž od roku 1993 chátrá dodnes.

- *Pomocí svých chytrých telefonů zjistěte, co znamená pojem brownfield. Vysvětlete jak souvisí s koupalištěm Eldorádo.*

brownfield =

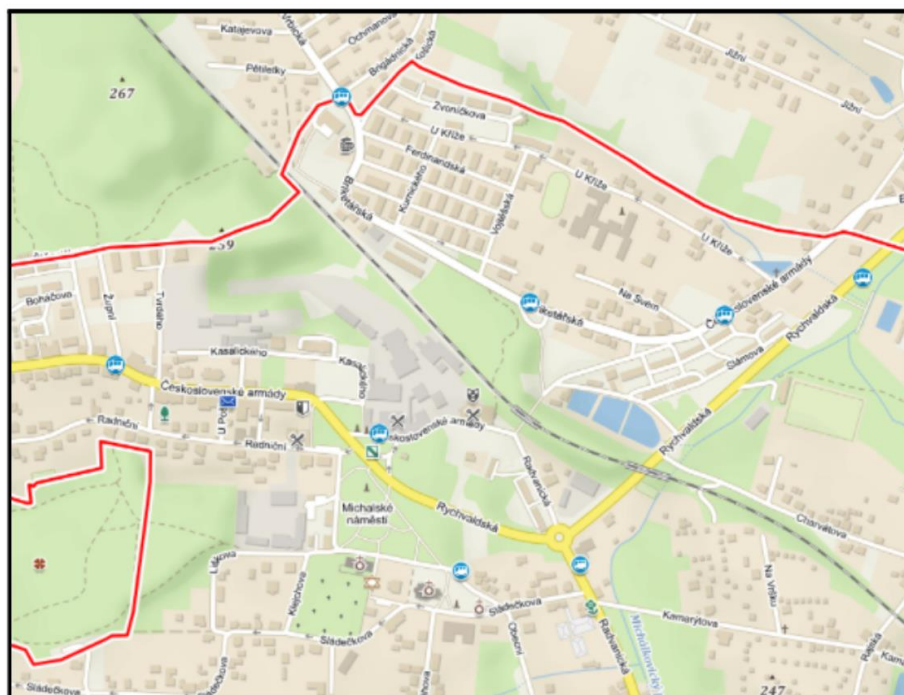
Jak to souvisí:

- *Zamyslete se nad tím, jakým způsobem byste chátrající areál využili v dnešní době. Svůj návrh krátce popište nebo namalujte.*

Obr. 13 - Pracovní list: Michálkovice kdysi a dnes, část 6 (zdroj: vlastní zpracování)

- *Do této mapy v průběhu celého terénního cvičení zakreslujte trasu, kudy jste šli. Zároveň do mapy zakreslete všechna stanoviště, na kterých jste plnili nějaké úkoly.*

Obr. 14 - Pracovní list: Michálkovice kdysi a dnes, část 7 (zdroj: vlastní zpracování)

8.2. Migrace v mém regionu

Další výukový materiál pro druhý stupeň základních škol byl nazván *Migrace v mém regionu*. Tento materiál je koncipován jako pracovní list o pěti úkolech a lze jej využít jak při výuce tématu místní region, tak v rámci tématu kartografie či migrace. Hlavním přínosem tohoto materiálu je, že využívá celou řadu geografických vizuálních prvků jako např. tematickou mapu, graf, kartogram či kartodiagram. Jednotlivé úkoly v pracovním listu jsou navrženy tak, aby se žák naučil s těmito vizuálními prvky pracovat, vyhledával v nich požadované informace a vyhodnocoval je. Výukový materiál tak v zeměpise naplňuje očekávané výstupy „žák organizuje a přiměřeně hodnotí geografické informace a zdroje dat z dostupných kartografických produktů a elaborátů, z grafů, diagramů, statistických a dalších informačních zdrojů“ a „žák hodnotí na přiměřené úrovni přírodní, hospodářské a kulturní poměry místního regionu“. V matematice pak například naplňujeme očekávaný výstup „žák čte a sestavuje jednoduché tabulky a diagramy“. V pracovním listu ale využíváme i jiné metody výuky, například práci žáka s textem. Při tvorbě jednotlivých úkolů jsme se rovněž snažili využít různých organizačních forem. Objevuje se zde tedy individuální práce, práce ve dvojici i skupinová práce.

Jednotlivé úkoly byly koncipovány tak, aby na sebe vzájemně navazovaly. První úkol je založen na práci s textem a jeho cílem je seznámit žáky s migrací na Ostravsku v historii. Úryvek textu v pracovním listu pochází z webových stránek města Ostravy. V tomto úkolu pracuje každý žák samostatně a v textu vyhledává odpovědi na přiložené otázky. Druhý úkol v pracovním listu se zaměřuje na vývoj počtu obyvatel v Ostravě. Žáci se tak učí pracovat s grafem, vyhledávat v něm určitá data a interpretovat jej. V dalším úkolu se zaměřujeme na migraci v rámci Moravskoslezského kraje. Žáci zde pracují tentokrát ve dvojici. Z tematické mapy mají vyčíst, ve kterých správních obvodech ORP je nejvyšší hustota osídlení a zakroužkovat ty, ve kterých byl v roce 2019 přírůstek obyvatel. Ve čtvrtém úkolu na migraci pohlížíme opět v rámci většího měřítka a zaměřujeme se tentokrát na migraci z Moravskoslezského kraje. Žáci pracují s tematickou mapou migračních proudů ČR a mají z ní vyčíst, do jakých krajů se lidé z našeho regionu nejčastěji

stěhují. Ve skupině se pak mají zamyslet nad tím, z jakých důvodů lidé z regionu odcházejí a proč by naopak v regionu mohli chtít zůstat. V posledním cvičení žáci opět pracují ve skupině. Jejich úkolem je zamyslet se nad tím, jaké výhody a nevýhody přináší život ve městě a na vesnici.

8.2.1. Metodický list

Tab. 11 Metodický list k PL Migrace v mém regionu

<u>Tematický okruh – téma:</u> <i>Migrace v mém regionu</i>	<u>Ročník:</u> 8. – 9. ročník <u>Časová dotace:</u> 2 vyučovací hodiny (90 min)
<u>Průřezová témata:</u> <i>Osobnostní a sociální výchova</i> (rozvoj dovedností potřebných pro komunikaci a spolupráci) <i>Environmentální výchova</i> (příroda a kultura obce)	<u>Mezipředmětové vztahy:</u> <i>Občanská výchova</i> (naše obec, region, kraj, zajímavá a památná místa) <i>Matematika</i> (závislosti, vztahy, práce s daty – grafy)
<u>Cíle:</u> <i>vědomosti</i> <ul style="list-style-type: none">- Žák vysvětlí důvody přílivu obyvatelstva do Ostravy v minulosti. <i>dovednosti</i> <ul style="list-style-type: none">- Žák čte text s porozuměním a vyhledává v něm požadované informace.- Žák efektivně využívá graf, kartogram, kartodiagram a tematickou mapu k tomu, aby v nich dokázal vyčíst potřebné informace.- Žák efektivně pracuje ve dvojici i ve skupině.- Žák ve skupině kriticky zhodnocuje a diskutuje důvody, proč v regionu zůstat nebo proč z něj odejít.- Žák je schopen kriticky zhodnotit a porovnat výhody a nevýhody života na vesnici s životem ve městě. <i>klíčové kompetence</i> <ul style="list-style-type: none">- KK sociální a personální- KK komunikativní	
<u>Obsah:</u> <i>pojmy opěrné (žák je zná, měl by je znát)</i> <ul style="list-style-type: none">- hustota zalidnění, přírůstek obyvatel <i>pojmy nové (souvisí s obsahem učiva)</i> <ul style="list-style-type: none">- migrace, obec s rozšířenou působností	
<u>Metody výuky:</u> <i>slovní</i> <ul style="list-style-type: none">- práce s textem <i>názorně-demonstrační</i> <ul style="list-style-type: none">- práce s tematickou mapou, grafem, kartogramem a kartodiagramem	
<u>Organizační formy výuky:</u> <ul style="list-style-type: none">- individuální práce, práce ve dvojicích, skupinová práce	
<u>Učební pomůcky, didaktická technika:</u> <ul style="list-style-type: none">- pracovní list, psací potřeby	

Scénář hodiny

Úvod (5 min)

- V úvodu se učitel žáků zeptá, co se jim vybaví, když se řekne pojem *migrace*. Tento pojem napíše na tabuli a na základě odpovědí žáků vytváří myšlenkovou mapu. Učitel se může žáků zeptat, jestli si myslí, že je migrace novodobým fenoménem, nebo jestli podle nich migrace existovala i v historii. Dále se žáků zeptá, jestli si myslí, že je migrace obyvatel nějakým způsobem spjata i s naším místním regionem.

Hlavní část

- Po tomto úvodním brainstormingu učitel každému žákovi rozdá pracovní list. Žáci pracují na jednotlivých úkolech dle pokynů v pracovním listu. Učitel koriguje a kontroluje jejich práci a zodpovídá případné dotazy. Poté, co žáci vypracují každý úkol, učitel spolu se třídou diskutuje jeho správné řešení.

Úkol č. 1 - Migrace na Ostravsku v historii

- První úkol je koncipován jako individuální práce s textem. Vybraná ukázka pojednává o migraci na Ostravsku v historii. Žáci mají na základě úryvku zjistit, z jakých důvodů lidé do Ostravy přicházeli, z jakých dvou států nejčastěji a v neposlední řadě mají v textu vyznačit sídliště, která byla pro nově příchozí pracovníky vystavěna.

Úkol č. 2 - Vývoj počtu obyvatel v Ostravě

- Ve druhém úkolu žáci pracují s grafem znázorňujícím vývoj počtu obyvatel v Ostravě a hledají odpovědi na přiložené otázky. Jejich úkolem je zjistit, ve kterém roce měla Ostrava nejvíce obyvatel, dále jestli v posledních letech počet obyvatel Ostravy stoupá, klesá nebo zůstává stejný a také kolik přibližně obyvatel měla Ostrava v roce 2020.

Úkol č. 3 - Migrace v rámci kraje

- Na řešení tohoto úkolu se žáci podílí ve dvojicích. Pracují zde s tematickou mapou, která zobrazuje hustotu zalidnění a také pohyb obyvatel ve správních obvodech ORP. Jejich úkolem je vypsat 5 SO ORP s nejvyšší hustotou obyvatel a dále zakroužkovat ty SO ORP, ve kterých byl v roce 2019 přírůstek obyvatel.

Úkol č. 4 - Migrace z Moravskoslezského kraje

- Vzhledem k tomu, že s úbytkem obyvatelstva se potýká nejen Ostrava, ale celý Moravskoslezský kraj, v dalším úkolu žáci pracují s tematickou mapou migračních proudů mezi jednotlivými kraji ČR. Jejich úkolem je zjistit, do kterých krajů lidé z Moravskoslezského kraje nejčastěji odcházejí. V druhé části tohoto úkolu se mají žáci ve skupině zamyslet nad tím, z jakých důvodů lidé z regionu odcházejí a z jakých důvodů by naopak odcházet nechtěli. Své náměty ve skupině diskutují a píší je do jednotlivých kolonek.

Úkol č. 5 - Město nebo vesnice?

- Jelikož v posledních letech v rámci Moravskoslezského kraje přibývá lidí, kteří se stěhují do vesnic v okolí větších měst, mají žáci za úkol se v posledním úkolu zamyslet

ve skupině nad tím, jaké výhody a nevýhody přináší život v vesnici a ve městě.

Reflexe

- Na konci hodiny učitel vyzve žáky, aby hodinu zhodnotili. Využije k tomu metodu nedokončených vět (viz tabulka níže) a žáky odkáže na webovou stránku *menti.com*, pomocí níž, žáci anonymně odpovídají.

<i>Prosím, ohodnot' dnešní hodinu tak, že dokončíš jednu z následujících vět.</i>	
Dnes se mi líbilo...	Příště by mohlo být lepší...
Dnes jsem se dozvěděla, že...	Nelíbilo se mi...

Zdroj: vlastní zpracování

8.2.2. Pracovní list

Migrace v mém regionu

Jméno: _____ **Třída:** _____

Pojem migrace označuje pohyb lidí z jedné oblasti do druhé. Lidé se stěhují už od pradávna, přičemž nemusí jít vždy o migraci na velké vzdálenosti. Pojďme se nyní společně podívat na to, jak migrace ovlivňuje náš nejbližší region, ve kterém žijeme.

1. Migrace na Ostravsku v historii

Přečtěte si text o historii Ostravy a zodpovězte otázky pod ním.

Ostrava se výrazně proměnila s nálezem uhlí v druhé polovině 18. století. Ve druhé polovině 19. století se pak stala jedním z nejvýznamnějších průmyslových středisek rakousko-uherské monarchie. Rozkvět průmyslu vyvolal i příliv obyvatelstva. V roce 1830 žily v Moravské Ostravě necelé dvě tisícovky lidí, za padesát let přesáhl jejich počet 13 tisíc. Výrazně se zvýšil podíl německy a polsky mluvícího obyvatelstva. Hlavně přistěhovalci obsadili řadu dělnických kolonií v Polské Ostravě, Vítkovicích a dalších obcích.

Další rozkvět Ostravy nastal po druhé světové válce, kdy se stala hlavním centrem těžkého průmyslu. V té době byla přezdívána také jako „ocelové srdce republiky“. Masivní podpora těžkého průmyslu znamenala další příliv nových pracovních sil do Ostravy a okolí. V tehdejších okrajových čtvrtích města vyrostla řada nových sídlišť, především Poruba, Zábřeh, Hrabůvka, později Výškovice a Dubina.

Zdroj: <https://www.ostrava.cz/cs/o-meste/historie-mesta>

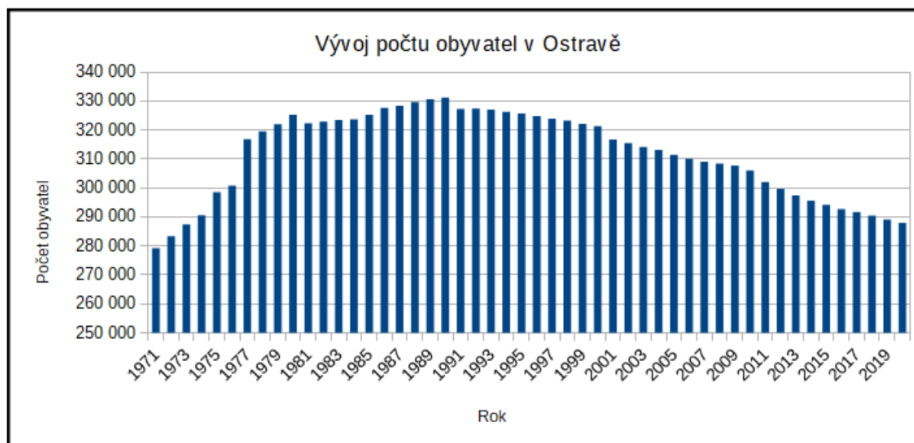
- ***V textu vyhledejte, z jakých důvodů přicházeli noví obyvatelé do Ostravy.***
.....
.....

- ***Z jakých dvou států zde lidé nejčastěji přicházeli? Zkus zdůvodnit, proč právě z těchto.***
.....
.....

- ***Pro nově přichozí obyvatele bylo potřeba vystavět nová sídliště. V textu podtrhni, která sídliště to byla.***

Obr. 15 - Pracovní list: Migrace v mém regionu, část 1 (zdroj: vlastní zpracování)

2. Vývoj počtu obyvatel v Ostravě

Prohlédni si graf vývoje počtu obyvatel v Ostravě a vypracuj následující úkoly:

- *Ve kterém roce měla Ostrava nejvíce obyvatel?*

- *Zakroužkuj správnou možnost ve větě:*

*Z grafu můžeme vyčíst, že počet obyvatel v Ostravě v posledních letech
roste / zůstává stejný / klesá.*

- *V roce 2020 žilo v Ostravě přibližně obyvatel.*

Obr. 16 - Pracovní list: Migrace v mém regionu, část 2 (zdroj: vlastní zpracování)

3. Migrace v rámci kraje

Pracujte ve dvojici. Prohlédněte si tematickou mapu pohybu obyvatel v Moravskoslezském kraji a vypracujte následující úkoly.

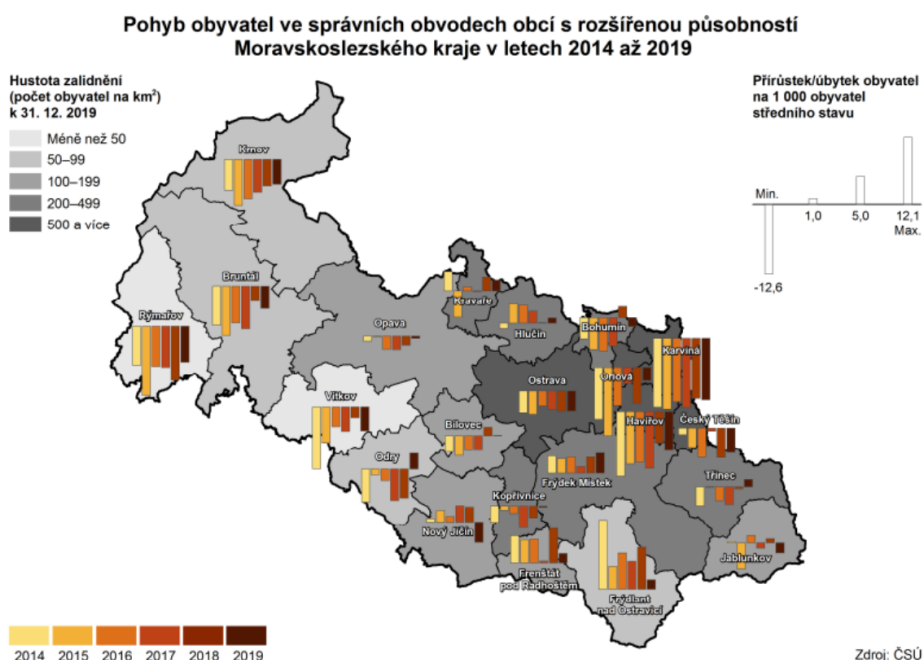
- Vypište 5 správních obvodů ORP* s nejvyšší hustotou zalidnění:

.....

.....

- Zakroužkujte ty správní obvody ORP, ve kterých byl v roce 2019 přírůstek obyvatel.

*obec s rozšířenou působností

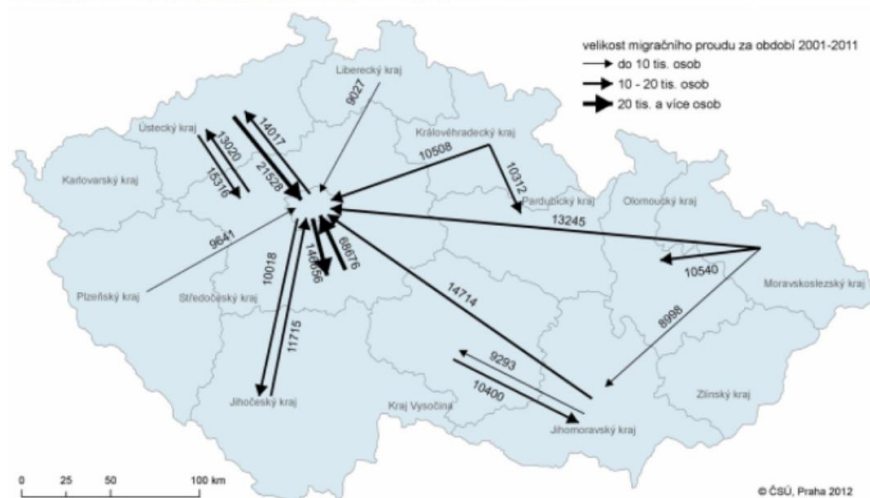
Obr. 17 - Pracovní list: Migrace v mém regionu, část 3 (zdroj: vlastní zpracování)

4. Migrace z Moravskoslezského kraje

Stejně jako v Ostravě, tak i v celém Moravskoslezském kraji počet obyvatel v posledních letech ubývá.

- **Prohlédni si mapu migračních proudů mezi kraji ČR a vypiš, do kterých tří krajů se lidé z Moravskoslezského kraje nejčastěji stěhují.**

Kartogram 1.2 Migrační proudy mezi kraji ČR v letech 2001 – 2011

- **Zkuste se ve skupině zamyslet nad tím, z jakých důvodů lidé z Ostravy a regionu odcházejí. Napište také důvody, proč byste naopak z regionu odejít nechtěli.**

Proč odejít	Proč zůstat

Obr. 18 - Pracovní list: Migrace v mém regionu, část 4 (zdroj: vlastní zpracování)

5. Město nebo vesnice?

V posledních letech se lidé v rámci Moravskoslezského kraje stále častěji stěhují na venkov v blízkosti větších měst a využívají tak možnost příjemného venkovského bydlení a krátkých dojezdových vzdáleností do města za prací či za službami.

- *Ve skupině se zkuste zamyslet nad výhodami a nevýhodami života ve městě a na vesnici.*

MĚSTO	VESNICE
VÝHODY	VÝHODY
NEVÝHODY	NEVÝHODY

Obr. 19 - Pracovní list: Migrace v mém regionu, část 5 (zdroj: vlastní zpracování)

8.3. Záměrné pozorování

Výukový materiál nazvaný jako *Záměrné pozorování* je koncipován jako krátké terénní cvičení v okolí gymnázia Hladnov. Jeho hlavním cílem je orientace žáků v bezprostředním okolí školy, tvorba náčrtu tohoto území a následná tvorba tematické mapy funkčního využití ploch a budov v tomto území. Žáci se díky terénnímu cvičení seznamují s konceptem mentální mapy a učí se také záměrnému pozorování svého okolí. Tematické zaměření tohoto výukového materiálu bylo zvoleno z toho důvodu, abychom ukázali, že blízké okolí školy (i celý místní region) je velmi vhodný pro výuku i dalších, obecně zeměpisných témat. Vzhledem k tomu, že je výukový materiál zaměřen na funkční využití ploch a budov v území, je možné jej využít také v rámci tématu *Sídla a osídlení* nebo také *Geografická kartografie a topografie a Terénní geografická výuka, praxe a aplikace*. V rámci tohoto terénního cvičení pak naplníme očekávaný výstup stanovený v RVP G, a to „žák vytváří a využívá vlastní mentální schémata a mentální mapy pro orientaci v konkrétním území“ (RVP G, 2007, s. 36). Nespornou výhodou tohoto výukového materiálu je pak to, že si jej každý učitel může velmi snadno přizpůsobit pro svou potřebu. Stačí, když v okolí školy najde takové území, které bude vhodné právě pro demonstraci různého funkčního využití prostoru.

Na začátku terénního cvičení učitel každému žákovi rozdá pracovní list. Žáci nejprve spolu s učitelem projdou vymezenou trasu. V našem případě je terénní cvičení navrženo pro Gymnázium Hladnov. Konkrétně se jedná o přibližně půl kilometrovou trasu, která prochází ulicemi Kranichova, Chittussiho, M. D. Rettigové a Hladnovská (viz Obr. č. 8). Tato trasa byla zvolena jednak díky své těsné blízkosti samotnému gymnáziu, druhak je zde možné pozorovat různé typy funkčního využití ploch a budov. Poté, co žáci s učitelem projdou vymezenou trasu, přesunují se před budovu gymnázia (odkud nejde na vymezené území vidět).

Obr. 20 - Trasa terénního cvičení v okolí gymnázia Hladnov
Zdroj: www.mapy.cz, vlastní zpracování

Následně mají žáci za úkol nakreslit náčrt tohoto území se všemi objekty (např. ulice, budovy, stromy, auta apod.), které je po cestě zaujaly. Učitel následně žáky vyzve, aby své náčrty ve skupině porovnali a popsali, v čem se jejich náčrty shodují, a v čem jsou podle nich naopak jiné. Poté učitel žákům vysvětlí, že důvod této odlišnosti spočívá v tom, že se jedná o tzv. *mentální mapu*, tedy představu o daném území, která se u každého jedince liší.

Následně učitel žákům vysvětlí metodu tzv. *záměrného pozorování* a vyzve žáky, aby si vymezenou trasu prošli ještě jednou, tentokrát však se zaměřením na funkční využití ploch a budov v daném území. Jakmile žáci podruhé projdou vymezeným územím, začnou individuálně pracovat na tematické mapě funkčního využití. Zde je vhodné, aby učitel žákům připomněl, v jakém smyslu slova se pojem funkce používá právě v geografii. Funkce určitého místa vyjadřuje, k čemu jsou zdejší plochy a budovy využívány (Řezníčková, 2008). Existuje mnoho kategorizací funkčního využití (např. funkce rezidenční, administrativní, služby, rekreace...), přičemž tyto kategorie mohou vytvořit sami žáci. Každou z těchto kategorií pak při

vytváření své tematické mapy funkčního využití žáci znázorní jinou barvou (např. rezidenční funkce bude znázorněna modrou barvou apod.). Zároveň je vhodné žáky upozornit na to, že ne vždy plní určité místo pouze jednu funkci, tzn. je *monofunkční*, ale stále častěji se objevuje trend tzv. *polyfunkčních* zón, kdy určité místo plní vícero funkcí zároveň (například v jedné budově se nachází rezidenční byty, ale také kanceláře či služby). Také tento fakt by tak měli žáci při vytváření tematické mapy zohlednit a popřemýšlet, jakým způsobem by se dal graficky znázornit.

Žáci mohou své tematické mapy funkčního využití konstruovat zcela sami, nebo mohou od učitele dostat podkladovou mapu, jak tomu bylo učiněno v našem případě. Za tímto účelem byla vytvořena podkladová mapa výřezem zájmového území z registru katastru nemovitostí. Úkolem žáků je tedy vytvořit jednotlivé kategorie funkčního využití, barevně je v podkladové mapě odlišit a vytvořit k mapě legendu.

V závěru cvičení mají žáci za úkol porovnat a popsat, jaký je rozdíl mezi běžným pozorováním okolí a záměrným pozorováním. Nakonec učitel vyzve žáky k reflexi terénního cvičení metodou nedokončených vět.

8.3.1. Metodický list

Tab. 12 Metodický list k PL Mentální mapa a záměrné pozorování

<p><u>Tematický okruh- téma:</u> <i>Mentální mapa a záměrné pozorování</i></p>	<p><u>Ročník:</u> 1. ročník SŠ (Funkce sídel)</p> <p><u>Časová dotace:</u> 2 vyučovací hodiny (90 min)</p>
<p><u>Průřezová témata:</u> <i>Osobnostní a sociální výchova</i> (rozvoj dovedností potřebných pro komunikaci a spolupráci)</p>	<p><u>Mezipředmětové vztahy:</u> <i>Občanská výchova</i> (naše obec, region, kraj, zajímavá a památná místa) <i>Tělesná výchova</i> (procházka) <i>Výtvarná výchova</i> (vlastní zpracování náčrtu okolí a tematické mapy)</p>
<p><u>Cíle:</u> <i>vědomosti</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Žák vysvětlí, jaký je rozdíl mezi běžným pozorováním okolí a tzv. záměrným pozorováním. - Žák vysvětlí, co je to mentální mapa. <p><i>dovednosti</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Žák pozoruje své okolí a na jeho základě vytvoří nejprve mentální mapu tohoto území a poté tematickou mapu funkčního využití. - Žák dokáže efektivně spolupracovat se spolužáky ve skupině. <p><i>klíčové kompetence</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - KK komunikativní 	
<p><u>Obsah:</u> <i>pojmy opěrné (žák je zná, měl by je znát)</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - náčrt, legenda <p><i>pojmy nové (souvisí s obsahem učiva)</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - mentální mapa, záměrné pozorování, funkce místa 	
<p><u>Metody výuky:</u> <i>slovní</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - práce s pracovním listem, výklad <p><i>dovednostně praktická</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - tvorba vlastního náčrtu trasy, tvorba vlastní mapy funkčního využití <p><i>terénní cvičení</i></p>	
<p><u>Organizační formy výuky:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>Individuální (úkoly 1, 3, 4)</i> - <i>Skupinová (úkol 2)</i> 	
<p><u>Učební pomůcky, didaktická technika:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - PL (+ podložky), psací potřeby (+ barevné pastelky) 	
<p><i>Úvod</i></p>	<p><u>Scénář hodiny</u></p>

- Učitel nejprve žáky seznámí s bezpečností práce v terénu.
- Následně učitel žáky seznámí s obsahem terénního cvičení. Učitel každému žákovi rozdá pracovní list a podložku. Následuje společná procházka vymezeným územím v okolí školy.

Hlavní část

Úkol č. 1 - Náskres

- Poté, co se všichni vrátí na původní místo, odkud vyšli, každý žák začne sám pracovat na prvním úkolu. Každý žák tedy vytvoří náskres trasy, kterou právě prošel. Řídí se pokyny z pracovního listu. Učitel kontroluje činnost žáků a zodpovídá případné dotazy.

Úkol č. 2 - Porovnání náskresů

- Učitel žáky vyzve, aby vytvořili skupiny, nebo je do skupin sám rozdělí. Ve skupinách pak žáci vzájemně porovnávají své náskresy trasy. Zaměřují se na to, které objekty se v nich opakují a v čem se náskresy naopak liší. Své výsledky zaznamenávají do tabulky v pracovním listu. Pokouší se také zdůvodnit, proč se jejich náskresy liší.
- Následuje společná diskuze výsledků všech skupin společně s učitelem. Učitel výsledky žáků doplňuje a vysvětluje, že jejich prvotní náskresy se liší proto, že jde o tzv. mentální mapu, tedy představu každého jedince o daném místě.
- Poté učitel vyzve žáky, aby si společně přečetli zadání třetího úkolu, prošli trasu ještě jednou a tentokrát se soustředili výhradně na funkční využití ploch a budov v daném území.

Úkol č. 3 - Tvorba mapy funkčního využití

- Jakmile se žáci opět vrátí na původní stanoviště, individuálně pracují na třetím úkolu a vytváří tematickou mapu funkčního využití daného území. Učitel průběžně kontroluje jejich práci a zodpovídá případné dotazy.

Úkol č. 4 - Záměrné pozorování

- V posledním úkolu se každý žák pokusí na základě své vlastní zkušenosti popsat, co je to záměrné pozorování a čím se odlišuje od běžného pozorování okolí. V případě potřeby učitel odpovědi žáků může ještě doplnit.

Závěr

- V závěru učitel vyzve žáky, aby popsali, co se během terénního cvičení naučili nového a spolu s nimi shrne nejdůležitější poznatky. Zde by mělo dojít k zopakování nově nabitých pojmů, tj. *mentální mapa, funkce místa a záměrné pozorování*.

Reflexe

- Před samotným koncem terénního cvičení učitel žáky ještě požádá o zpětnou vazbu. Může k tomu využít například metodu nedokončených vět. Každý žák svou odpověď anonymně napíše na papír, které si učitel následně vybírá.

<i>Prosím, ohodnot dnešní terénní cvičení tak, že dokončíš jednu z následujících vět.</i>	
Dnes se mi líbilo...	Příště by mohlo být lepší...
Dnes jsem se dozvěděla, že...	Nelíbilo se mi...

Zdroj: vlastní zpracování

8.3.2. Pracovní list

Mentální mapa a záměrné pozorování

Jméno: _____

Třída: _____

Nyní si společně projdeme krátkou trasu v okolí vaší školy. Nejprve půjdeme po ulici Chittussiho, dále odbočíme vpravo na ulici M. D. Rettigové a poté se vrátíme zpět ke škole po ulici Hladnovské.

Úkol č. 1 - Načrtněte plánec cesty, kterou jsme právě společně společně prošli. Do pláncu zakreslete vše, čeho jste si během cesty všimli nebo co vás něčím zaujalo (domy, auta, stromy..).

Úkol č. 2 - Ve skupině porovnejte své náčrty s ostatními. Které objekty se v pláncích vyskytují nejčastěji a proč? Co je ve vašich náčrtech naopak odlišného?

Nejčastěji znázorňované objekty:

V čem se náčrty liší:

- **Pokuste se vysvětlit, proč se vaše náčrty vzájemně liší:**

.....
.....

Obr. 20 - Pracovní list: Záměrné pozorování, část 1 (zdroj: vlastní zpracování)

Mentální mapa a záměrné pozorování

Úkol č. 3 - Nyní si společnou trasu projděte ještě jednou a tentokrát se při procházení zaměřte na funkční využití ploch a budov v této oblasti. Na základě svého pozorování pak vytvořte mapu funkčního využití ploch a budov v daném území včetně legendy.

Funkce určitého místa vyjadřuje, k čemu jsou zdejší plochy a budovy využívány. Nejčastěji se setkáváme např. s funkcí **rezidenční, obchodní, administrativní, školství** atd. Můžete však vymyslet také vlastní kategorie. V mapě pak zpravidla bývá každá kategorie označena jinou barvou.

POZOR! Některá místa mohou být tzv. **polyfunkční** - tj. mají více funkcí, než jednu. Pokud se s takovým místem setkáte, opět tuto skutečnost nějakým způsobem zaznačte do své mapy.

Úkol č. 4 - Pokuste se odpovědět na otázku, co je to záměrné pozorování? Kde, kdy a proč tuto dovednost můžete používat? V čem se liší od běžného pozorování okolí?

.....

.....

.....

Obr. 21 - Pracovní list: Záměrné pozorování, část 2 (zdroj: vlastní zpracování)

8.4. Po stopách haldy Ema

Další výukový materiál pro střední školy je koncipován jako terénní cvičení o pěti stanovištích nesoucí název „*Po stopách haldy Ema*“. Halda Ema a její okolí je mezi obyvateli Ostravy známé především jako oblíbené turistické místo, odkud je krásný výhled na celé město. Jedná se však také o velmi zajímavou lokalitu z pohledu jak fyzické, tak socioekonomické geografie. V průběhu terénního cvičení naplňujeme několik očekávaných výstupů dle RVP G a to například: „*žák zhodnotí přírodní, hospodářské a kulturní poměry mikroregionu*“, „*žák používá dostupné kartografické produkty a další geografické zdroje dat a informací v tištěné i elektronické podobě pro řešení geografických problémů*“, „*žák se orientuje s pomocí map v krajině*“ nebo „*žák používá s porozuměním vybranou geografickou, topografickou a kartografickou terminologii*“.

Z geografického pohledu je zajímavý již samotný vznik haldy. Jedná se totiž o antropogenní útvar, který vznikl navršením hlušiny z okolních černouhelných dolů. Halda Ema je tak jedním z dokladů o tom, jak těžba a na ní navázaný průmysl zásadním způsobem ovlivňovali místní krajinu ostravsko-karvinského regionu. Žáci se v průběhu terénního cvičení seznamují s tím, jakým způsobem halda vznikala a s pomocí leteckých snímků zjišťují, jak se v průběhu času proměňovala a jaké prvky v krajině naopak zůstaly neměnné. Na příkladu haldy Ema se žáci rovněž seznámí s procesem rekultivace, tedy obnovení člověkem narušené krajiny. Jejich úkolem je také vypsát co nejvíce dalších antropogenních tvarů znají či uvidí během terénního cvičení.

Další část terénního cvičení se pak blíže věnuje termické aktivitě haldy. Ta je zapříčiněna tím, že podloží haldy je z části tvořeno také zbytky černého uhlí, kdy za přítomnosti kyslíku může docházet k samovolného prohořívání haldy. Termická aktivita haldy je doprovázena také řadou zajímavých jevů v okolí, se kterými se žáci v rámci skupinové práce s textem seznamují. Jedná se například o vyšší teplotu povrchu v okolí haldy, což souvisí také s tím, že se zde vyskytují rostliny a živočichové typičtí pro teplejší klima. Termická aktivita je však pozorovatelná i na samém vrcholu haldy, jejíž povrch má vlivem tepelné přeměny charakteristicky oranžovo-červené zbarvení. Vyskytují se zde také průduchy sloužící k odpařování

nebezpečných plynů. Tato část cvičení je tak velmi vhodná pro mezipředmětové propojení například s biologií či chemií. Úryvky textu pro jednotlivé skupiny jsme převzali z bakalářské práce Rutové (2021), která se zabývá webovou prezentací haldy Ema a jejího okolí.

V samotném závěru pak mají žáci za úkol nakreslit panoramatický náčrt Ostravy, na niž se za příznivého počasí z vrcholu haldy naskýtá nádherný výhled. V průběhu celého terénního cvičení pak mají žáci také za úkol zakreslovat přibližný výškový profil jimi ušlé trasy.

8.4.1. Metodický list

Tab. 13 Metodický list k Terénnímu cvičení: Po stopách haldy Ema

<p><u>Tematický okruh – téma:</u> <i>Po stopách haldy Ema</i></p>	<p><u>Ročník:</u> 4. ročník SŠ (místní region)</p> <p><u>Časová dotace:</u> 2 vyučovací hodiny (90 min)</p>
<p><u>Průřezová témata:</u> <i>Osobnostní a sociální výchova</i> (rozvoj dovedností potřebných pro komunikaci a spolupráci) <i>Environmentální výchova</i> (životní prostředí regionu a České republiky)</p>	<p><u>Mezipředmětové vztahy:</u> <i>Občanská výchova</i> (naše obec, region, kraj, zajímavá a památná místa) <i>Biologie</i> (biologie rostlin; biologie živočichů) <i>Geologie</i> (interakce mezi přírodou a společností; metamorfni procesy) <i>Tělesná výchova</i> (turistika a pobyt v přírodě) <i>Výtvarná výchova</i> (vlastní zpracování panoramatického náčrtu)</p>
<p><u>Cíle:</u></p> <p><i>vědomosti</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Žák vzájemně porovná krajinu na historickém a současném leteckém snímku a popíše k jakým změnám na daném území došlo. - Žák vysvětlí pojem termická aktivita a popíše její dopad na okolní krajinu haldy. - Žák dokáže vlastními slovy vysvětlit pojem rekultivace. <p><i>dovednosti</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Žák se orientuje v terénu s pomocí mapy a dokáže zpracovat výškový profil vymezené trasy. - Žák pracuje s odborným textem a dokáže v něm vyhledat potřebné informace. - Žák vytvoří panoramatický náčrt města Ostravy. <p><i>klíčové kompetence</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - KK komunikativní - KK sociální a personální 	
<p><u>Obsah:</u></p> <p><i>pojmy opěrné (žák je zná, měl by je znát)</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - halda, antropogenní útvary, horniny, nerosty <p><i>pojmy nové (souvisí s obsahem učiva)</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - rekultivace, termická aktivita 	
<p><u>Metody výuky:</u></p> <p><i>slovní</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - práce s pracovním listem, práce s textem <p><i>dovednostně praktická</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - tvorba výškového profilu trasy, tvorba vlastního panoramatického náčrtu, práce s leteckými snímky <p><i>terénní cvičení</i></p>	
<p><u>Organizační formy výuky:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - skupinová práce 	

Učební pomůcky, didaktická technika:

- PL (+ podložky), psací potřeby (+ barevné pastelky), mobilní telefon s internetovým připojením,

Scénář hodiny

Úvod

- Učitel nejprve žáky seznámí s bezpečností práce v terénu.
- Následně učitel žáky seznámí s obsahem terénního cvičení. Učitel žáky rozdělí do 3 (v případě většího počtu žáků do 6) skupin a každé skupině rozdá pracovní listy spolu s podložkou. Poté skupiny začnou řešit první úkol na prvním stanovišti.

Hlavní část

Stanoviště č. 1 - Ostrava - Hladnov (ZOO)

- První stanoviště se nachází vedle trolejbusové zastávky Zoologická zahrada. Žáci mají za úkol od tohoto momentu zakreslovat přibližný výškový profil mezi jednotlivými stanovišti do pracovního listu. K lepší orientaci v terénu žákům slouží přiložená mapa. Poté se společně s učitelem vydávají k dalšímu stanovišti.

Stanoviště č. 2 - Pod haldou Ema - rozc.

- Na druhém stanovišti mají žáci za úkol popsat, jakým způsobem halda vzniká a dále vypsát co nejvíce dalších antropogenních tvarů, které znají nebo je uvidí v průběhu terénního cvičení.

Stanoviště č. 3 - rozcestí

- Zde mají žáci za úkol porovnat vzhled haldy Ema a jejího okolí na historickém a současném leteckém snímku. Jejich úkolem je popsat, co se podle nich v krajině změnilo a co naopak zůstalo stejné.

Stanoviště č. 4 - pod vrcholem

- Na čtvrtém stanovišti mají žáci za úkol nejprve zjistit, jaký jev je zobrazený na přiložené mapě a pokusit se zodpovědět několik otázek, které s ním souvisí. Dále učitel každé skupině přiřadí jeden z textů, který se věnuje termické aktivitě haldy z jiného úhlu pohledu. Každá skupina pracuje s jiným textem a zodpovídá k němu přiložené otázky. Poté učitel vyzve každou skupinu, aby ostatním skupinám odprezentovala, o čem jejich text pojednával.

Stanoviště č. 5 - vrchol haldy Ema

- Na samotném vrcholu haldy Ema mají žáci za úkol nakreslit panoramatický náčrt Ostravy. Je na učiteli, jestli bude požadovat jeden náčrt za celou skupinu či individuální náčrt od každého žáka.

Závěr

- Na vrcholu haldy proběhne také závěr celého terénního cvičení. Učitel vyzve žáky, aby popsali, co se během terénního cvičení naučili nového a spolu s nimi shrne nejdůležitější poznatky. Zde by mělo dojít k zopakování nově nabitých pojmů, tj. *rekultivace a termická aktivita*.

Reflexe

- Před samotným koncem terénního cvičení učitel žáky ještě požádá o zpětnou vazbu. Každý žák od učitele dostane vytištěný papír, do kterého vypíše, co bylo podle něj na

terénním cvičení pozitivního, co negativního a případně i nějaký svůj další komentář k průběhu.

KLADY

ZÁPORY

Prostor pro další připomínky:

Zdroj: vlastní zpracování

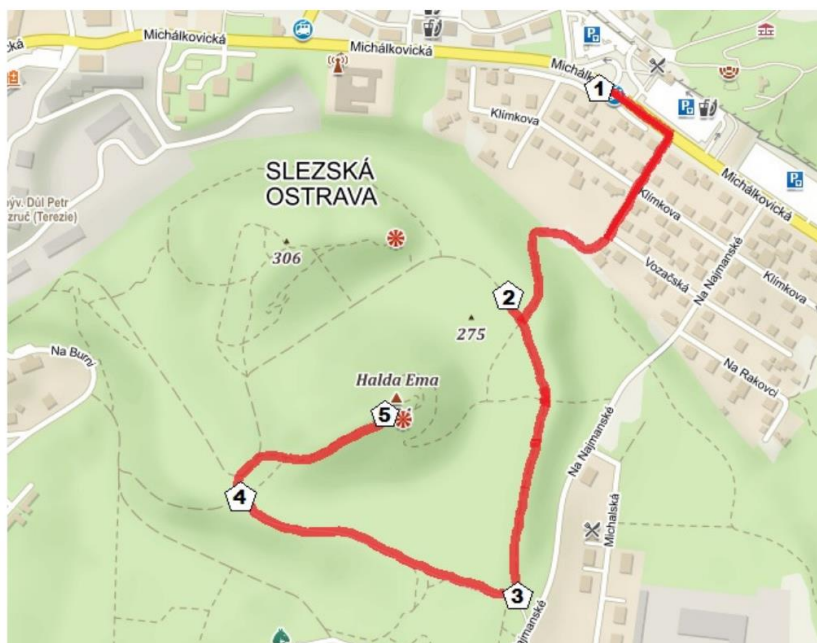
8.4.2. Pracovní list

Po stopách haldy Ema

Halda Ema je mezi obyvateli Ostravy známá hlavně jako místo pro příjemnou procházku s nádherným výhledem na celé město. V průběhu dnešního terénního cvičení si však ukážeme, že z mnoha důvodů se jedná také o velice zajímavou lokalitu z pohledu geografa. Pojďme se společně vydat po stopách haldy Ema!

Stanoviště č. 1 - Ostrava - Hladnov (ZOO)

Nacházíme se na prvním z pěti stanovišť, které dnes postupně navštívíme. Na každém stanovišti budete plnit určitý úkol. Vaším prvním úkolem bude průběhu celého terénního cvičení zakreslovat přibližný výškový profil mezi jednotlivými stanovišti. Výškový profil naší cesty zakreslujte do připravené tabulky. K snadší orientaci vám může pomoci přiložená mapa naší trasy.

Obr. 22 - Pracovní list: Po stopách haldy Ema, část 1 (zdroj: vlastní zpracování)

Stanoviště č. 2 - Pod Haldou Ema - rozc.

Halda Ema, v jejímž okolí se právě nacházíme, patří mezi tzv. antropogenní tvary v krajině, tedy takové tvary, které vznikly přemodelováním krajiny lidskou činností a to zejména různými úpravami při výstavbě a těžbě nerostných surovin.

- **Krátce popište, jakým způsobem ke vzniku haldy dochází.**

.....
.....

- **Vypište, jaké další antropogenní tvary znáte. V průběhu terénního cvičení se snažte najít co nejvíce antropogenních tvarů v okolí.**

.....
.....

Stanoviště č. 3 - rozcestí

Vzhled haldy Ema a jejího okolí se za posledních několik desítek let značně proměnil, což dokládají také letecké snímky.

- **Porovnejte mezi sebou historický a současný letecký snímek haldy Emy. Co se v okolí haldy změnilo? Co naopak zůstalo stejné?**

Co se změnilo	Co zůstalo stejné

Obr. 23 - Pracovní list: Po stopách haldy Ema, část 2 (zdroj: vlastní zpracování)

Letecký snímek 1947-1953

Letecký snímek 2016

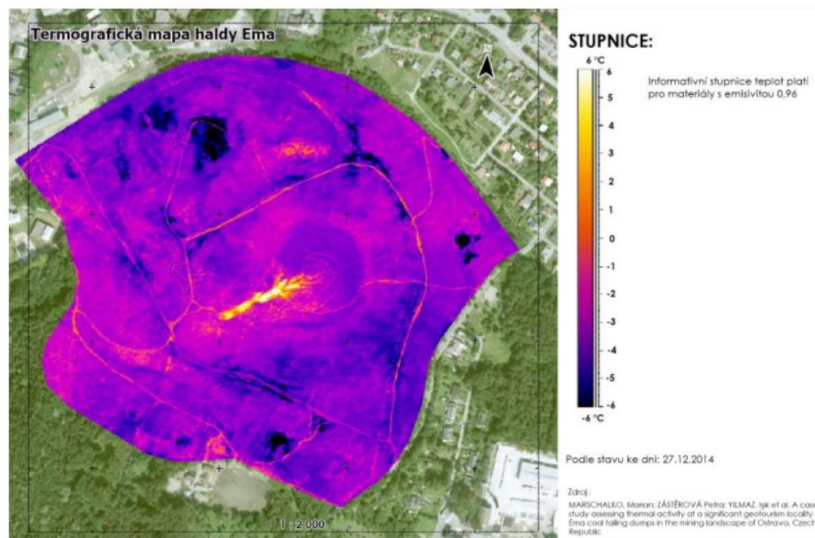

Obr. 24 - Pracovní list: Po stopách haldy Ema, část 3 (zdroj: vlastní zpracování)

Stanoviště č. 4 - pod vrcholem

Ve skupině si prohlédněte přiloženou mapu a zkuste zodpovědět následující otázky.

- **Jaký jev je vyobrazený na mapě?**
- **Proč podle vás k tomuto jevu dochází?**
- **Jaké důsledky může tento jev mít pro krajinu v okolí?**

Skupina č. 1 - Termická aktivita

Termická aktivita je častým projevem hald po celém světě. Jelikož by bylo velmi časově náročné nepotřebný vytěžený materiál důkladně roztřídit, obsahují haldy také z určité části segmenty uhlí. Reakce přítomného uhlí společně s kyslíkem může vést až k samovolnému vznícení.

Termickou aktivitu lze identifikovat i podle vnějších projevů, především vyšších teplot na povrchu. V oblastech průduchů byla při teplotě okolí 14 °C naměřená teplota 25 °C. Při měření přibližně půl metru pod povrchem dosahovala teplota až okolo 70 °C. Halda Ema je v těchto místech téměř bez vegetace. Povrch je zde zbarvený do oranžovo-červené barvy, jelikož neustále sálající teplo způsobuje přeměnu hornin a minerálů.

Na vrcholu haldy Ema se nachází několik výduchů, odkud unikají spaliny plynů. Tyto plyny jsou složeny převážně z methanu, oxidu uhličitého, oxidu uhelnatého, oxidu siřičitého a spoustou dalších sloučenin. Ve velkém množství mohou být i nebezpečné pro okolí, a proto je nutné koncentraci plynů pravidelně sledovat.

- **Krátce vysvětlete, proč na haldách k termické aktivitě dochází.**
- **Popište, jaké konkrétní jevy dokládají výskyt termické aktivity na haldě Ema.**
- **Krátce vysvětlete, k čemu slouží výduchy na vrcholu haldy.**

Obr. 25 - Pracovní list: Po stopách haldy Ema, část 4 (zdroj: vlastní zpracování)

Skupina č. 2 - Horniny a minerály

Navršená hlušina haldy Ema je tvořena převážně z hornin. Jedná se hlavně o pískovec, jílovec, sopečné horniny a prach. Po ukončení navršování hlušiny byla naplánovaná rekultivace haldy Ema. Na haldu byl zavezen štěrky, písek a orná půda. Halda se, mimo jiné, skládá také z nerostů (neboli minerálů), jako je živec, pyrit nebo karbonát. V oblasti průduchů, které slouží k úniku spalin plynů z útrob haldy, lze často pozorovat nově vzniklé nerosty v podobě síry, které na povrchu tvoří sirné květy. Ty jsou však snadno rozpustné ve vodě, a tak je smyje i lehký déšť.

Podloží haldy Ema se díky teplotě velmi mění. S postupným stoupáním na haldu si lze všimnout změny barvy povrchu, což je způsobené vypálením. Z jílovců se totiž staly porcenality, které jsou zbarvené do oranžové až červené barvy. Byla zde také objevena místa, kde se vyskytuje vzácný nerost jaspis, který je ceněný především pro jeho údajně léčebné účinky a je využíván pro výrobu okrasných korálků.

- **Vypište, z jakých hornin a nerostů je halda Ema převážně tvořena. S pomocí svého chytrého telefonu vysvětlíte rozdíl mezi nerostem a horninou.**
- **V textu vyhledejte, jaké nové nerosty v okolí průduchů vznikají.**
- **Krátce vysvětlíte, jakým konkrétním způsobem termická aktivita haldy ovlivňuje své podloží. Můžeme důsledky tohoto jevu v oblasti haldy přímo vidět?**

Skupina č. 3 - Příroda v okolí haldy

Jakmile přestaly těžit veškeré okolní doly a halda Ema se přestala navršovat hlušinou, začaly Ostravské lesy plánovat její rekultivaci. Provedla se zde výsadba stromů a keřů s cílem zalesnění haldy. Vysoká teplota povrchu však především v jihozápadní části komplikovala růst vegetace a značná část uhynula. Naštěstí se zde uchytilo velké množství rostlin, které se na haldu dostaly přirozenými nálety. Vlivem zvýšené teploty haldy zůstávají rostliny stále zelené i v zimním období. Některé dokonce v rozkvétají.

Dalším dokladem termické aktivity na haldě Ema je také výskyt rostlin z teplých krajín, které se na prohřátém podloží objevují zcela přirozeně. Příkladem je třeba rosička krvavá, která se nachází na suchých místech na vrcholku haldy, běžně se však vyskytuje v oblasti Středomoří. Dále zde můžeme nalézt vzácnou lesní orchidej okrotici dlouholistou, která patří mezi chráněné druhy. Je rozšířena převážně v severní Africe, střední Asii a severní Indii. V České republice se nachází výjimečně na teplých místech Jižní Moravy. Z říše živočichů pak jistě stojí za zmínku množství vzácných brouků, kteří se v okolí haldy nacházejí. Jedná se například o druhy z čeledi střevlíkovitých, lanýžovníkovitých a drabčíkovitých. Běžně je můžeme nalézt na Jižní Moravě, ale díky prohřáté půdě se nacházejí také v okolí haldy Ema.

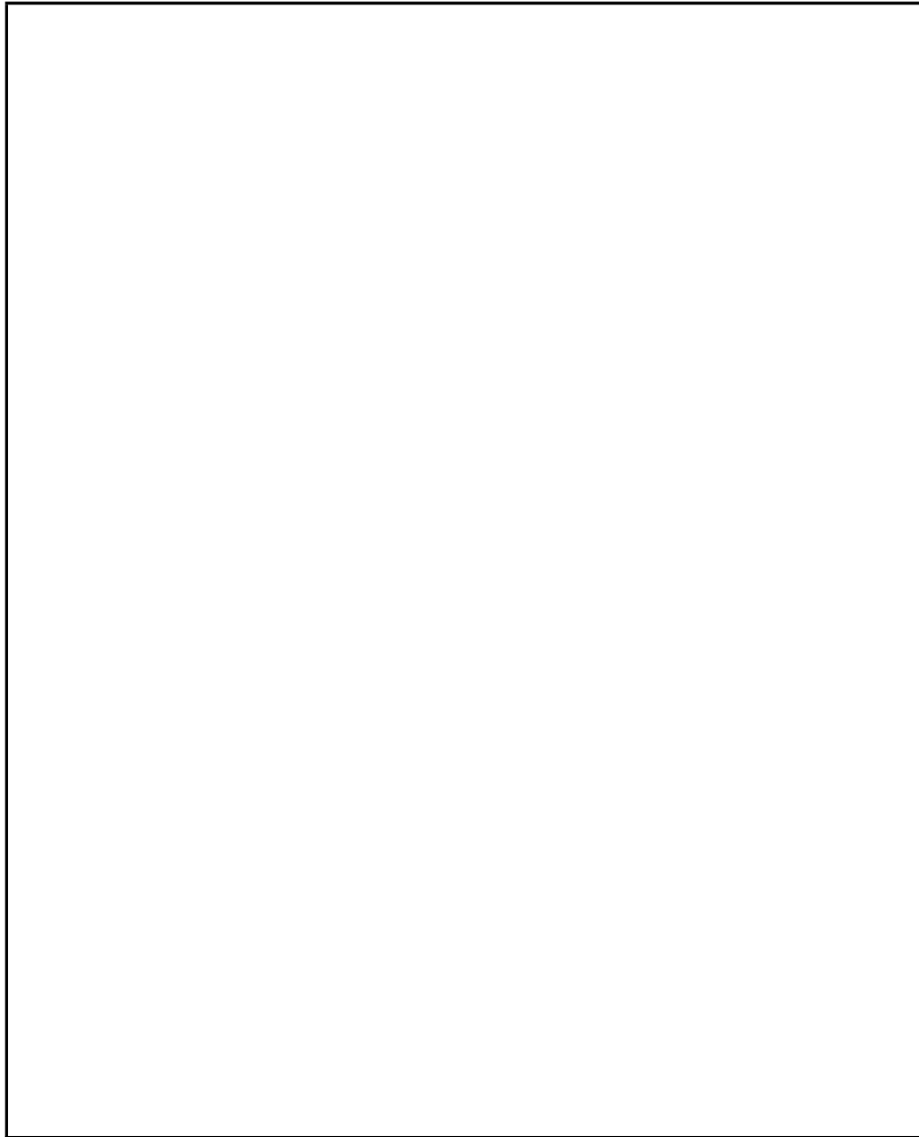
- **S pomocí svého chytrého telefonu vyhledejte, co znamená pojem rekultivace a krátce jej vysvětlíte.**
- **Popište, jak konkrétně ovlivňuje termická aktivita haldy okolní přírodu.**
- **Jaké zajímavé druhy rostlin a živočichů se v okolí haldy vyskytují?**

Obr. 26 - Pracovní list: Po stopách haldy Ema, část 5 (zdroj: vlastní zpracování)

Stanoviště č. 5 - vrchol haldy Ema

Gratuluji, úspěšně jste se dostali až na samotný vrchol haldy Ema! Jak jste si jistě všimli, toto místo nabízí nádherný výhled na celou Ostravu. Vaším posledním dnešním úkolem tedy bude co nejuvěrněji nakreslit panoramatický náčrtek města. Nezapomeňte do něj zakreslit významné budovy a objekty v krajině.

Obr. 27 - Pracovní list: Po stopách haldy Ema, část 6 (zdroj: vlastní zpracování)

9. Testování výukových materiálů ve výuce

V rámci praktické části práce byly vybrané výukové materiály rovněž otestovány přímo ve výuce. Pracovní list *Migrace v mém regionu* byl otestován na dvou základních školách. Tento výukový materiál byl vybrán z toho důvodu, že na rozdíl od terénních cvičení není příprava na výuku náročná časově ani organizačně. Na Základní škole Ostrava, Matiční 5 byl pracovní list testován v hodině zeměpisu v 9. ročníku. Paní učitelka hodnotila práci s pracovním materiálem takto: „*Myslím si, že pracovní list byl žákům srozumitelný, všem zadáním rozuměli, pouze u úkolů č. 3 nebyla dobře čitelná mapa, jelikož netiskneme ve škole pro žáky pracovní listy barevně. Učivo jsme probírali v 1.pol., takže jim určitě nebylo cizí.*“ V příloze práce jsou k nahlédnutí přiloženy také vypracované pracovní listy dvou žáků.

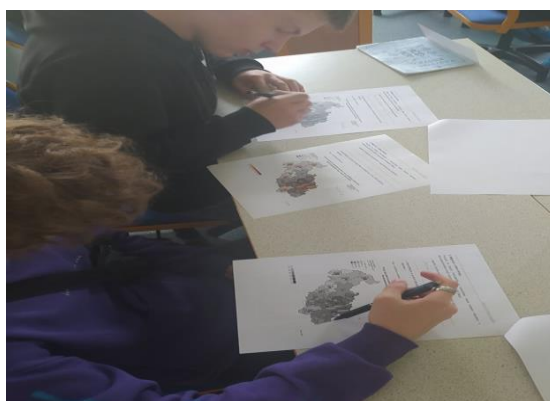
Stejný materiál byl pak otestován také na Základní škole Michálkovice, rovněž v 9. ročníku v hodině zeměpisu. Jednalo se o méně početnou třídu, kde v hodině bylo celkem 9 žáků, z toho sedm chlapců a dvě dívky. Žáci pracovali s pracovním listem velice dobře, a to jak při samostatné práci, tak při práci ve dvojicích. Žádný z úkolů žákům nečinil větší potíže, naopak celý pracovní list zvládli vypracovat rychleji, než jsme původně předpokládali, a to během jedné vyučovací hodiny. Jak jsme předpokládali, nejtěžší byl pro žáky úkol č. 3, kde pracovali s tematickou mapou. V tomto úkolu je určitě potřeba mít mapu dobře vytištěnou, a to ideálně barevně, aby byla pro žáky dobře čitelná. Pro lepší názornost jsme mapu promítli také na interaktivní tabuli, kde ji žáci viděli ve větším formátu. V rámci tohoto úkolu jsme s žáky zopakovali také geografické pojmy hustota zalidnění, kartogram a kartodiagram. Práce s pracovním listem tedy nakonec vyšla časově ideálně na jednu vyučovací hodinu, a to včetně krátkého brainstormingu v úvodu hodiny nad pojmem migrace a závěrečnou reflexí hodiny. Žáci hodnotili hodinu pomocí aplikace Mentimeter na svých mobilních telefonech. Hodinu hodnotili jako zajímavou a odpočinkovou, a pracovní list jako pochopitelný (viz Obr. 28). Stejně tak paní učitelka, která byla v hodině přítomna, celou hodinu hodnotila velmi pozitivně a říkala, že materiály ráda vyzkouší také s paralelní třídou.

Paní učitelka ze Základní školy Michálkovice pak velmi kladně hodnotila i druhý z výukových materiálů, tedy terénní cvičení *Michálkovice kdysi a dnes*, s tím, že by jej v budoucnu také ráda vyzkoušela.

Jak hodnotíš dnešní hodinu?

Paní učitelka byla v pohodě bavilo me to	Zajímavé a odpočinková hodina. Lehká na pochopení
Hodina byla super	Bylo to dělo.Bavilo mě to.Paní lektorka byla moc milá (Zuzka).
Přišlo mi to fajn, paní učitelka byla skvělá a věděla o čem mluví. Mohla by chodit častěji hahah. Dozvěděl/a jsem se něco nového a přišlo mi to poučné.	Pracovní list mi přišel pochopitelný, bylo to zábavné. 10/10

Obr. 28 – Zpětná vazba žáků (zdroj: vlastní zpracování)

Obr. 29, Obr. 30 – Testování materiálů ve výuce (zdroj:vlastní fotografie)

Závěr

Diplomová práce se zabývá pojetím výuky místního regionu v zeměpise na základních a středních školách na Ostravsku. Cílem práce bylo zjistit a popsat, jakým způsobem je výuka tohoto tématu v hodinách zeměpisu pojata a koncipována. Za tímto účelem byla nejprve provedena obsahová analýza vybraných ŠVP škol. Celkem bylo analyzováno deset ŠVP základních škol a pět ŠVP gymnázií. V této analýze jsme se zaměřili na školní výstupy, obsah učiva, používané metody a formy výuky, provázanost s průřezovými tématy, ale také na to, kdy se toto téma dle školních vzdělávacích programů učí. Pomocí obsahové analýzy bylo zjištěno, že na základních školách se učivo o místním regionu objevuje ve vzdělávacích oborech *zeměpis* a *výchova k občanství*, a to nejčastěji v šestém, osmém a devátém ročníku. V případě gymnázií se téma vyskytuje v prvním a třetím ročníku ve vzdělávacím oboru zeměpis (geografie). Co se týče provázanosti s průřezovými tématy, nejčastěji uváděnými byly v ŠVP škol *Výchova demokratického občana (VDO)*, *Environmentální výchova (EV)*, *Osobnostní a sociální výchova (OSV)* a *Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech (VMEGS)*. Mezi nejčastěji uváděné mezipředmětové vazby patřily ty s biologií, dějepisem, základy společenských věd a francouzským jazykem. V případě používaných metod se v ŠVP objevují projektová výuka, terénní cvičení, exkurze a beseda.

Dále bylo v rámci práce realizováno dotazníkové šetření mezi učiteli zeměpisu (geografie) na základních a středních školách v Ostravě, s cílem zjistit stav výuky místního regionu z pohledu učitelů. Dotazníkové šetření probíhalo formou online dotazníku a bylo zaměřeno na to, jaké výukové metody a formy učitelé při výuce o místním regionu využívají, dále zda pracují s nějakými mezipředmětovými vazbami či průřezovými tématy. V neposlední řadě jsme se učitelů ptali, jaké výhody či nevýhody ve výuce o místním regionu spatřují. Z šetření vyplynulo, že naprostá většina učitelů se ve svých hodinách místnímu regionu věnuje, a to nejčastěji v 8. a 9. ročníku na ZŠ, a přibližně rovnoměrně ve všech ročnících na SŠ. Všichni respondenti dále uvedli, že výuku o místním regionu

považují za důležitou, a to hlavně z důvodu důležitosti blízké vazby k regionu. Většina učitelů pak uvedla, že téma místní region propojuje s řadou dalších obecně zeměpisných témat, nejčastěji s tématem *obyvatelstvo a sídla a turismus*. Mezi nejčastěji uváděné výukové metody pak patřily metody slovní - dialogické (diskuze, rozhovor, dramatizace...), dále metody názorně-demonstrační (práce s obrazem, grafem, audiovizuálním materiálem...) a metody slovní - monologické (vyprávění, popis, přednáška). Nejčastěji uváděnou formou výuky pak byla frontální výuka, což nepovažujeme za příliš vhodné, jelikož je v jejím průběhu žák spíše pasivním příjemcem informací. Za pozitivní naopak považujeme fakt, že většina učitelů uvedla, že v souvislosti s výukou o místním regionu využívá nějakou formu mimoškolních aktivit. Nejčastěji se jednalo o exkurzi, geografickou procházku či projektový den. Z dotazníkového šetření dále vyplynulo, že učitelé téma propojují také s řadou průřezových témat (nejčastěji s *environmentální výchovou a výchovou k myšlení v evropských a globálních souvislostech*) a využívají i různých mezipředmětových vazeb (nejčastěji s *dějepisem, výchovou k občanství a přírodopisem*).

V rámci praktické části práce bylo cílem vytvoření vlastních výukových materiálů na vybraná témata o místním regionu. Při tvorbě materiálů jsme se snažili maximálně využít potenciálu místního regionu v tom smyslu, aby žáci byli co nejvíce aktivní a učili se svou vlastní činností. Celkem byly vytvořeny čtyři výukové materiály, z toho dva pro základní školy a dva pro gymnázia. První výukový materiál s názvem *Michálkovice kdysi a dnes* má formu terénního cvičení, jehož cílem je přiblížit žákům obec, ve kterém žijí a její historii. Druhý výukový materiál *Migrace v mém regionu* má formu pracovního listu a jeho cílem je žákům přiblížit téma migrace na konkrétních příkladech z jejich nejbližšího okolí. Využívá k tomu řadu obrazových materiálů, jako jsou tematické mapy či grafy, se kterými žáci pracují. Další výukový materiál, tentokrát pro gymnázia, nese název *Záměrné pozorování* a má formu krátkého terénního cvičení v okolí školy. Žáci se v jeho průběhu seznamují s konceptem mentálních map a záměrným pozorováním, které aplikují na příkladu funkčního využití ploch a budov v okolí školy. Poslední výukový materiál *Po stopách haldy Ema* je navržený jako terénní cvičení, v rámci kterého se žáci gymnázia seznamují s historií, specifiky i současnou podobou haldy

Ema a jejího okolí. Vybrané výukové materiály byly rovněž otestovány přímo ve výuce na dvou základních školách – ZŠ Matiční a ZŠ Michálkovice, a to v devátém ročníku.

Summary

This diploma thesis is focused on teaching about Local Region in Geography at secondary schools and high schools in Ostrava. The main goal of this thesis is to find out and describe how teaching about Local Region is realized. To reach this goal a content analysis of school curriculum documents was realized. It was found out that at secondary schools teaching about Local Region is mainly a part of two subjects, Geography and Social Sciences, where it is being taught in the 6th, 8th and 9th grade. At high schools this topic is a part of the subject Geography, where it is mainly being taught in the 1st and 3rd grade.

To examine their approach in this topic Geography teachers have been provided with an online survey. The primary objective was to gain the knowledge of how teachers perceive the topic of Local Region in their lessons of Geography or another approbation subject. Based on the data, all respondents of this survey find teaching about Local Region essential and they join this subject with other generally geographical subjects on a regular basis as well, mostly *population* and *tourism*. Among other findings it was discovered that frontal form of teaching is still the main form of education, which the author does not find suitable. On the other hand teachers do connect interdisciplinary links as well as cross-cutting subjects.

An essential part of this thesis was to create several teaching materials that all focus on some themes connected with Local Region of Ostrava. In total four materials were created. The first material for secondary schools is called *Michálkovice kdysi a dnes* and it is conceived as field exercise, where students get to know some facts about the municipality they live in and its history. The second material focuses on migration in our region and it is conceived as a worksheet. The next two materials were designed for high school students. One of them was created as a field exercise in the nearest area of the school and it focuses on mental maps. The last education material is called *Po stopách haldy Ema* and it was design as a field exercise in the area around the heap Ema. Some of the educational materials were tested at the two secondary schools. A short characteristic has been

created for each worksheet alongside a methodological procedure of individual activities/tasks, and the correct solution is given in the appendix.

Použitá literatura a zdroje informací:

BALADA, Jan. *Rámcový vzdělávací program pro gymnázia: RVP G*. Praha: Výzkumný ústav pedagogický v Praze, c2007. ISBN 978-80-87000-11-3.

BLÁHA, J. D., JAROŠ, J. (2016): *Mentální mapy žáků: lokální identita a hodnocení místního regionu*. Geografické rozhledy, 26(1), 8–9.

ČAPEK, Robert. *Moderní didaktika: lexikon výukových a hodnoticích metod*. Praha: Grada, 2015. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-3450-7.

ČEKAL, Jiří. *Výuka tématu Místní region na 2. stupni ZŠ*. Metodický portál: Články [online]. 12. 08. 2011, [cit. 2021-05-15]. Dostupné z: <https://clanky.rvp.cz/clanek/k/z/13039/VYUKA-TEMATU-MISTNI-REGION-NA-2-STUPNI-ZS.html/>

GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2000.

DRBOHLAV, D. (1991): *Mentální mapa ČSFR: definice, aplikace, podmíněnost*. Geografie, 96(3), 163–175.

KAŠPÁREK, Jiří. *Kapitoly z historie Michálkovic*. Michálkovice: Repronis, 2009. ISBN 978-80-7329-213-3.

KAŠPÁREK, Jiří. *Kapitoly z historie Michálkovic II*. Michálkovice: Tisk MAJ, 2010. ISBN 978-80-86458-33-5.

KAŠPÁREK, Jiří. *Kapitoly z historie Michálkovic III*. Michálkovice: Tisk MAJ, 2013. ISBN 978-80-86458-40-3.

KÜHNLOVÁ, H. (1998). *Zeměpis místního regionu – příroda, kultura a životní prostředí*. Geografické rozhledy. roč. 7, č. 4, s. 116–119.

MAŇÁK, J. ŠVEC, V. *Výukové metody*. Brno: Paido, 2009. 219 s. ISBN 80-7315-039-5.

MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada, 2006. Psyché (Grada). ISBN 80-247-1362-4.

RUTOVÁ, Kateřina. *Webová prezentace haldy Ema a jejího okolí*. Ostrava, 2021. Bakalářská práce. VYSOKÁ ŠKOLA BÁŇSKÁ – TECHNICKÁ UNIVERZITA OSTRAVA.

ŘEZNÍČKOVÁ, Dana. *Náměty pro geografické a environmentální vzdělávání: Výuka v krajině*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, 2008. ISBN 978-80-86561-63-9.

ŘEZNÍČKOVÁ, Dana. Geografické dovednosti, jejich specifikace a kategorizace. *GEOGRAFIE: Sborník České geografické společnosti*. 2003, **108**(2), 146-163.

SVOBODOVÁ, H., DURNA, R., MÍŠAŘOVÁ, D., & HOFMANN, E. Komparace formálního ukotvení terénní výuky ve školních vzdělávacích programech a její realizace na modelových základních školách. *ORBIS SCHOLAE*. 2019, 13(2), 95-116.

SVOBODOVÁ, Hana, Darina MÍŠAŘOVÁ, Radek DURNA, Tereza ČEŠKOVÁ a Eduard HOFMANN. *Koncepce terénní výuky pro základní školy: na příkladu námětů pro krátkodobou a střednědobou terénní výuku vlastivědného a zeměpisného učiva*. Brno: Masarykova univerzita, 2019. ISBN 978-80-210-9245-7.

TOMČÍKOVÁ, Ivana. *Miestna krajina vo vyučovaní vlastivedy a geografie na základnej škole*. *GEOGRAPHIA CASSOVIENSIS IV*. 2010(1), 159-163.

VÁVRA, Jaroslav. *Jedinec a místo, jedinec v místě, jedinec prostřednictvím místa*. *GEOGRAFIE*. 2010, 115(4), 461-478.

ZORMANOVÁ, Lucie. Výukové metody – úvod. *Metodický portál: Články* [online]. 01. 02. 2012, [cit. 2021-12-06]. Dostupný z WWW: <<https://clanky.rvp.cz/clanek/15011/VYUKOVE-METODY---UVOD.html>>. ISSN 1802-4785.

ŽÁK, Vojtěch. *Metody a formy výuky: hospitační arch*. Praha: Národní ústav pro vzdělávání, 2012. ISBN 978-80-87063-61-3.

Internetové zdroje:

Historie. *Důl Michal v Ostravě* [online]. [cit. 2021-11-14]. Dostupné z: <https://www.dul-michal.cz/cs/o-dole/historie>

Historie města. *Ostrava.cz* [online]. [cit. 2022-04-18]. Dostupné z: <https://www.ostrava.cz/cs/o-meste/historie-mesta>

Základní údaje o obvodu. *Ostrava Michálkovice* [online]. [cit. 2021-11-14]. Dostupné z: <https://michalkovice.ostrava.cz/cs/o-michalkovicich/zakladni-udaje>

Rámcové vzdělávací programy a školní vzdělávací programy:

ŠVP ZŠ Michálkovice [online]. Ostrava, 2019. [cit. 2022-04-15] Dostupné z: <https://zsmichalkovice.cz/dokumenty/svp-skola-spolu/>

ŠVP ZŠ Radvanice, Vrchlického 5, [online]. Ostrava, 2016. [cit. 2022-04-15] Dostupné z: <http://zsvrchlickeho.cz/wp-content/uploads/2021/08/Skolni-vzdelavaci-program.pdf>

ŠVP ZŠ Slezská Ostrava, Chrustova 24, [online]. Ostrava, 2017. [cit. 2022-04-15] Dostupné z: <https://www.zschrustova.cz/dokumenty>

ŠVP ZŠ Slezská Ostrava, Pěší 1, [online]. Ostrava, 2016. [cit. 2022-04-15] Dostupné z: <https://www.zspesi.cz/skolni-vzdelavaci-program-dokumenty>

ŠVP ZŠ Ostrava, Zelená 42, [online]. Ostrava, 2007. [cit. 2022-04-15] Dostupné z: <https://zszelena42.cz/subdom/dot/svp/%C5%A1vp2007.pdf>

ŠVP ZŠ Ostrava – Mariánské hory, Gen. Janka 1208, [online]. Ostrava, 2017. [cit. 2022-04-15] Dostupné z: <https://www.zsgenjanka.cz/svp>

ŠVP ZŠ Ostrava, Gen. Píky 13A, [online]. Ostrava, 2021. [cit. 2022-04-15] Dostupné z: <https://www.zsgepiky.cz/cs/dokumenty.html>

ŠVP ZŠ Ostrava – Výškovice, Srbská 2, [online]. Ostrava, 2021. [cit. 2022-04-15] Dostupné z: <https://zs-srbska.cz/wp-content/uploads/2021/11/SVP-1.9.2021.pdf>

ŠVP ZŠ a MŠ Ostrava – Zábřeh, Březinova 52, [online]. Ostrava, 2010. [cit. 2022-04-15] Dostupné z: <https://www.zs-brezinova.cz/foto/web//68/soubory/svp-kapka1-2010-5-16.pdf>

ŠVP ZŠ Ostrava – Poruba, Ukrajinská 1533, [online]. Ostrava, 2011. [cit. 2022-04-15] Dostupné z: https://www.zsukrajinska.cz/wp-content/dokumenty/svp/svp2011_2012.pdf

ŠVP Gymnázium Hladnov a Jazyková škola s právem státní jazykové zkoušky Ostrava [online]. Ostrava, 2016. [cit. 2022-04-15] Dostupné z: https://www.hladnov.cz/images/dokumenty/gymnazium/SVP/SVP_4lete.pdf

ŠVP Jazykové gymnázium Pavla Tigrida, Ostrava-Poruba [online]. Ostrava, 2019. [cit. 2022-04-15] Dostupné z: [https://www.jazgym.cz/userfiles/files/Tiskopisy/SVP_ctyrlety_1_9_2019%20\(1\).pdf](https://www.jazgym.cz/userfiles/files/Tiskopisy/SVP_ctyrlety_1_9_2019%20(1).pdf)

ŠVP Maticní gymnázium, Ostrava [online]. Ostrava, 2013. [cit. 2022-04-15] Dostupné z: <https://mgo.cz/data/svpg2.pdf>

ŠVP PORG Ostrava [online]. Ostrava, 2017. [cit. 2022-04-15] Dostupné z: https://www.porg.cz/images/schools/ostava/doc/koncepce/Zem%C4%9Bpis_a_Geograpy.pdf

ŠVP Gymnázium, Ostrava – Zábřeh, Volgogradská 6a [online]. Ostrava, 2009. [cit. 2022-04-15] Dostupné z: <https://www.gvoz.cz/uchazec/skolni-vzdelavaci-program/>

Rámcový vzdělávací program pro gymnázia [online]. Praha: Výzkumný ústav pedagogický v Praze, 2007 [cit. 2021-05-17]. Dostupné z: <http://www.nuv.cz/file/159>

Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání. Praha: MŠMT, 2021.

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. Praha: MŠMT, 2021.

Obrázkové a mapové zdroje:

Obr. 1

SVOBODOVÁ, Hana, Darina MÍSAŘOVÁ, Radek DURNA, Tereza ČEŠKOVÁ a Eduard HOFMANN. *Koncepce terénní výuky pro základní školy: na příkladu námětů pro krátkodobou a střednědobou terénní výuku vlastivědného a zeměpisného učiva*. Brno: Masarykova univerzita, 2019. ISBN 978-80-210-9245-7.

Obr. 2-8

Vlastní zpracování.

PL Michálkovice kdysi a dnes

Obr. 9

Historické mapy města Ostravy [online]. 2022 [cit. 2022-4-18]. Dostupné z: <https://mapy.ostrava.cz/historicke-mapy/mapa/>

Obr. 10

Vlastní zpracování.

Obr. 11

KAŠPÁREK, Jiří. *Kapitoly z historie Michálkovic II*. Michálkovice: Tisk MAJ, 2010. ISBN 978-80-86458-33-5.

Obr. 12

Vlastní zpracování.

Obr. 13

Vlastní zpracování.

Obr. 14

Mapy.cz: *Základní mapa* [online]. 2022 [cit. 2022-4-18]. Dostupné z: <https://mapy.cz/zakladni?x=18.3471814&y=49.8407843&z=15&q=mich%C3%A1lkovice&source=quar&id=50&ds=2>

Obr. 15

Vlastní zpracování.

PL Migrace v mém regionu

Obr. 16

Vlastní zpracování.

Obr. 17

ČSÚ. *Základní tendence demografického, sociálního a ekonomického vývoje Moravskoslezského kraje* [online]. 8 [cit. 2022-04-18]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/121768540/33013420a01.pdf/a55dd05f-b97e-4eed-b708-783c641f213b?version=1.7>

Obr. 18

ČSÚ. Migrace v České republice [online]. 9-11 [cit. 2022-04-18]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/20567025/104035-12k01.pdf/91f72d10-2f63-484b-991d-89a1d8135758?version=1.0>

Obr. 19

Vlastní zpracování.

PL Záměrné pozorování

Obr. 20

Mapy.cz: *Základní mapa* [online]. 2021 [cit. 2022-4-18]. Dostupné z: <https://mapy.cz/zakladni?x=18.3040729&y=49.8446934&z=17>

Obr. 21

ČÚZK: *Nahlížení do katastru nemovitostí* [online]. 2021 [cit. 2022-4-18]. Dostupné z: <https://sgi-nahlizenidokn.cuzk.cz/marushka/default.aspxthemeid=3&&MarQueryId=6D2BCEB5&MarQParam0=714941&MarQParamCount=1&MarWindowName=Marushka>

PL Po stopách haldy Ema

Obr. 22

Mapy.cz: *Základní mapa* [online]. 2021 [cit. 2022-4-18]. Dostupné z: <https://mapy.cz/zakladni?x=18.3132675&y=49.8393312&z=16>

Obr. 23

Vlastní zpracování.

Obr. 24

Historické mapy města Ostravy [online]. 2022 [cit. 2022-4-18]. Dostupné z: <https://mapy.ostrava.cz/historicke-mapy/mapa/>

Obr. 25

MARSCHALKO, Marian; ZÁSTĚROVÁ Petra; YILMAZ, Işık et al. *A case study assessing thermal activity at a significant geotourism locality of Ema coal tailing dumps in the mining landscape of Ostrava, Czech Republic: a case study from the Czech Republic*. Quarterly Journal of Engineering Geology and Hydrogeology. 2017, 50(1), 53-59. ISSN 1470-9236. Dostupné z: doi:10.1144/qjgegh2016-007

Obr. 26

Okrotice dlouholistá © Jiří Plekanec. [online]. 2022 [cit. 2022-4-18]. Dostupné z: <https://storymaps.arcgis.com/stories/9559913af40e4008bfb6c7e2dd7468d1>

Obr. 27

Vlastní zpracování.

Obr. 28

Vlastní zpracování.

Obr. 29

Vlastní fotografie.

Obr. 30

Vlastní fotografie.

Seznam příloh

1. Dotazník (vlastní zpracování)

Místní region ve výuce zeměpisu na ostravských školách

Vážení respondenti, vážené respondentky, jmenuji se Zuzana Kirmanová a tímto bych Vás chtěla poprosit o vyplnění dotazníku k mé diplomové práci. Cílem práce je zjistit stav výuky místního regionu na ostravských školách a následně vytvoření výukových a metodických materiálů. Dotazník je anonymní.

Předem mockrát děkuji za vaši ochotu a čas věnovaný dotazníku.

[Přihlaste se do Googlu](#), abyste mohli uložit dosavadní postup. [Další informace](#)

***Povinné pole**

Na jaké škole učíte? *

ZŠ

SŠ

Jiné: _____

Délka vaší učitelské praxe: *

do 5 let

6 - 10 let

11 - 15 let

16 - 20 let

více než 20 let

Obr. 31 - Dotazník pro učitele, část 1 (zdroj: vlastní zpracování)

Vaše další aprobace: *

- Učím pouze Zeměpis
- Český jazyk a literatura
- Anglický jazyk
- Jiný cizí jazyk
- Matematika
- Fyzika
- Chemie
- Biologie/Přírodopis
- Informatika
- Dějepis
- Společenské vědy/Výchova k občanství
- Výtvarná výchova
- Hudební výchova
- Tělesná výchova
- Jiné: _____

1. Věnujete se tématu místní region ve výuce Zeměpisu? *

- Ano.
- Ne.

Obr. 32 - Dotazník pro učitele, část 2 (zdroj: vlastní zpracování)

1.1 Pokud jste v otázce č. 1 vybral/a ano, vyberte prosím, v jakém ročníku/ročnících.

- 6. ročník ZŠ (prima)
- 7. ročník ZŠ (sekunda)
- 8. ročník ZŠ (tercie)
- 9. ročník ZŠ (kvarta)
- 1. ročník SŠ (kvinta)
- 2. ročník SŠ (sexta)
- 3. ročník SŠ (septima)
- 4. ročník SŠ (oktáva)

1.2 Pokud jste v otázce č. 1 odpověděl/a ano, uveďte prosím, kolik vyučovacích hodin přibližně věnujete výuce místního regionu během jednoho školního roku.

- 1-5 vyučovacích hodin
- 6-10 vyučovacích hodin
- 11-15 vyučovacích hodin
- více než 15 vyučovacích hodin

Obr. 33 - Dotazník pro učitele, část 3 (zdroj: vlastní zpracování)

1.3 Pokud jste v otázce č. 1 uvedli, že se tématu místního regionu v hodinách nevěnujete, uveďte prosím důvod.

- Časová náročnost.
- Nezájem ze strany žáků.
- Nezájem ze strany učitele.
- Nedostatek výukových a metodických materiálů.
- Jiné: _____

2. Myslíte si, že je výuka místního regionu v Zeměpise důležitá? *

- Ano.
- Ne.

2.1. Svou odpověď z otázky č. 2 prosím zdůvodněte.

Vaše odpověď _____

Obr. 34 - Dotazník pro učitele, část 4 (zdroj: vlastní zpracování)

3. Která obecně zeměpisná témata propojujete s výukou místního regionu (v nabídce je uveden pouze reprezentativní vzorek témat, v případě, že se věnujete jiným tématům, zmiňte je prosím v kolonce "jiné")?

- Žádné obecně zeměpisné téma s výukou místního regionu nepropojuji.
- Obyvatelstvo a sídla
- Turismus
- Migrace
- Nezaměstnanost
- Hospodářství
- Zemědělství
- Životní prostředí
- Jiné: _____

4. Jaké metody využíváte při výuce tématu místní region (pokud chcete nějaké metody doplnit, využijte kolonku „jiné“)?

- Metody slovní - monologické (vyprávění, popis, přednáška, ..)
- Metody slovní - dialogické (diskuze, rozhovor, dramatizace, ..)
- Metody slovní - práce s textem (s učebnicí, knihou, ..)
- Metody názorně-demonstrační - předvádění, pozorování
- Metody názorně-demonstrační - práce s obrazem, grafem, audiovizuálním materiálem
- Metody názorně-demonstrační - instruktáž
- Metody dovednostně-praktické (psaní, kreslení, experiment, ..)
- Jiné: _____

Obr. 35 - Dotazník pro učitele, část 5 (zdroj: vlastní zpracování)

5. Které formy výuky využíváte při výuce tématu místního regionu?

- Frontální výuka
- Výuka v odděleních (seskupení žáků podle jejich schopností, či zájmů)
- Partnerská výuka
- Skupinová výuka
- Individuální výuka
- Individualizovaná výuka
- Jiné: _____

6. Které mimoškolní aktivity realizujete ve výuce?

- Žádné
- Terénní výuka
- Exkurze
- Geografická procházka
- Projektový den
- Jiné: _____

Obr. 36 - Dotazník pro učitele, část 6 (zdroj: vlastní zpracování)

7. Která průřezová témata začleňujete do výuky místního regionu?

- Žádné
- Osobnostní a sociální výchova
- Výchova demokratického občana
- Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech
- Multikulturní výchova
- Environmentální výchova
- Mediální výchova

8. Které mezipředmětové vazby využíváte v hodinách zeměpisu na téma místní region?

- Žádné
- Dějepis
- Společenské vědy/Výchova k občanství
- Biologie/Přírodopis
- Český jazyk
- Cizí jazyk
- Jiné: _____

Obr. 37 - Dotazník pro učitele, část 7 (zdroj: vlastní zpracování)

9. V jakém jiném předmětu se věnujete výuce místního regionu?

- V žádném.
- Český jazyk
- Cizí jazyk
- Dějepis
- Společenské vědy/Výchova k občanství
- Biologie/Přírodopis
- Jiné: _____

10. Jaké přínosy spatřujete ve výuce o místním regionu?

Vaše odpověď _____

11. Jaké bariéry či negativa spatřujete ve výuce o místním regionu?

Vaše odpověď _____

12. Co by podle Vás měly obsahovat výukové a metodické materiály pro výuku místní regionu na území města Ostravy? *

Vaše odpověď _____

Obr. 38 - Dotazník pro učitele, část 8 (zdroj: vlastní zpracování)

2. Správná řešení pracovních listů

Michálkovice kdysi a dnes

Hornické kolonie

N 49°50.73248', E 18°20.79563'

Michálkovice byly původně stará zemědělská obec, kde ještě v roce 1850 žilo pouhých 258 osob. Nález a těžba uhlí však vše změnila. Výstavba nových dolů na konci 19. století vyvolala velkou potřebu pracovních sil. V rámci imigrační vlny přicházeli do Michálkovic noví pracovníci z Těšínska, Ostravska a z Haliče. V roce 1910 tak vzrostl počet obyvatel obce na maximální výši v celé její historii a to na 6818.

Aby bylo kde všechny tyto nově přichozí obyvatele kde ubytovat, začalo se s výstavbou tzv. kolonií, tedy typických přízemních domků. Nyní se nacházíme v tzv. Ferdinandově kolonii, která byla budována na přelomu 19. a 20. století. Domky nově stavěných kolonií měly obvykle čtyři samostatné byty. Jejich součástí byl také dvorek, a protože většina horníků přišla z vesnic a měla vztah k půdě i hospodářskému zvířectvu. Každý dělnický dům měl zahrádku a hospodářskou budovu pro chov domácích zvířat. Pro potřeby obyvatel kolonií byly jako součást jejich osady postaveny také veřejné prádelny s madlem.

- **Přečtěte si text a zodpovězte následující otázky:**

- **Vysvětlete, proč bylo potřeba v Michálkovicích vystavět velké množství nových domů, tzv. kolonií.**

Vše souviselo s nálezem uhlí a rozvojem jeho těžby.

To zapříčinilo potřebu nových pracovních sil, takže se do Michálkovic

začali stěhovat lidé z okolních regionů, které bylo potřeba někde

ubytovat.

- **Popište, jak vypadaly hornické domky v minulosti a jak vypadají dnes.**

domky
kdysi

- v jednom domku obvykle 4 byty
- u domku zahrádka a budova pro chov
hospodářských zvířat
- veřejná prádelna

domky
dnes

- v jednom domku obvykle 2 byty
- zahrádky u domků jsou využívány především k
odpočinku

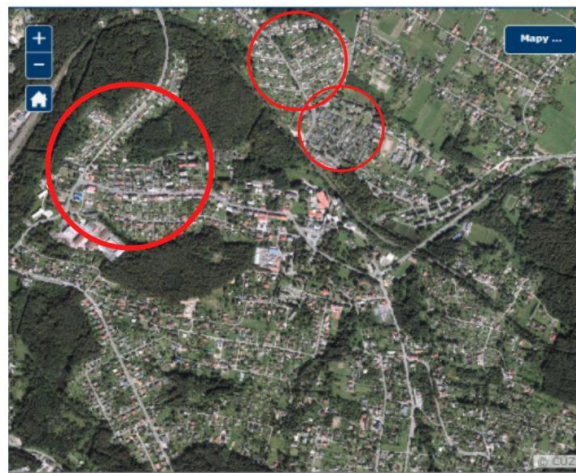
Obr. 39 - Řešení pracovního listu: Michálkovice kdysi a dnes, část 1 (vlastní zpracování)

- **Porovnejte mezi sebou dva letecké snímky Michálkovic. V obou snímcích zakroužkujte hornické kolonie a popište, co se v Michálkovicích změnilo a co naopak zůstalo stejné.**

Co se změnilo	Co zůstalo stejné
<ul style="list-style-type: none">- přibýlo hodně lesů a nové zástavby (hl. rodinné domy)- značně ubylo menších polí	<ul style="list-style-type: none">- hlavní dopravní komunikace- všechny hornické kolonie zůstaly zachovány

Letecký snímek 1947-1953

Letecký snímek 2016

Obr. 40 - Řešení pracovního listu: Michálkovice kdysi a dnes, část 2 (vlastní zpracování)

Důl Michal

49°50'33.039"N, 18°20'39.357"E

Hlavní dominantou, která je s Michálkovicemi neodmyslitelně spjata, je národní kulturní památka důl Michal. Těžba v dole již byla ukončena, avšak pro svou unikátní architekturu budov z let 1912-1915 a zachovalost strojního a elektrického vybavení zde bylo zřízeno Průmyslové muzeum přístupné široké veřejnosti.

- **Z informačních tabulí v okolí dolu zjistí následující informace:**

jaké uhlí se v dole těžilo: **černé uhlí**

ve kterém roce byl důl založen: **1849**

ve kterém roce byla těžba ukončena: **1993**

jaká byla maximální hloubka těžby: **670 m**

Tyto informace žáci zjišťují z informační tabule, která se nachází na Michálském náměstí.

- **Na jedné z okolních pamětních desek je důl pojmenovaný jinak, než jak jej známe dnes. Zjistěte a запиšte, po kom je pojmenovaný, a v průběhu dnešního cvičení o této osobě zjistěte další informace. Tato osoba má v Michálkovicích také svou vlastní sochu. Najděte, kde se socha nachází a její polohu zaznačte do mapy Michálkovic.**

Jméno: **Petr Cingr**

Další informace o této osobě:

..... **Byl to politik, žurnalista a poslanec. Byl předsedou osvětové**

..... **a vzdělávací organizace Prokop a vedl také hornické stávký.**

..... **Petr Cingr má svou sochu v nadživotní velikosti v popředí**

..... **Michálského náměstí (parku).**

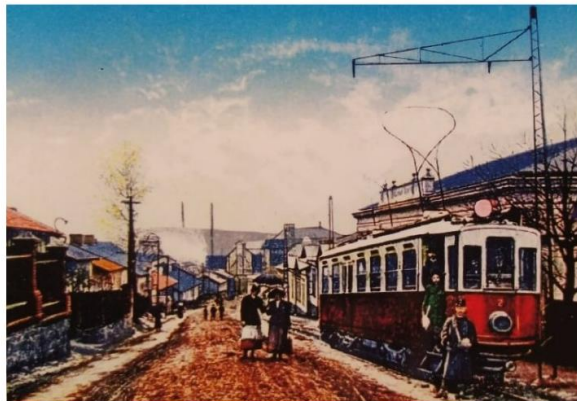
S informací, že se důl kdysi jmenoval po Petru Cingrovi, se žáci mohou setkat na pamětní desce obětem nacismu, která se nachází u vchodu do dolu. Další informace o Petru Cingrovi žáci najdou na informační tabuli v parku u dětského hřiště.

Obr. 41 - Řešení pracovního listu: Michálkovice kdysi a dnes, část 3 (vlastní zpracování)

Ulice čs. armády

49°50'33.486"N, 18°20'29.575"E

Nyní se nacházíme na jedné z hlavních ulic, která Michálkovicemi prochází. Na dobové fotografii můžete vidět, jak vypadala v roce 1912, tedy před více než sto lety.

- *Srovnejte dobovou fotografii s tím, jak ulice vypadá dnes. Co se změnilo a co naopak zůstalo stejné?*

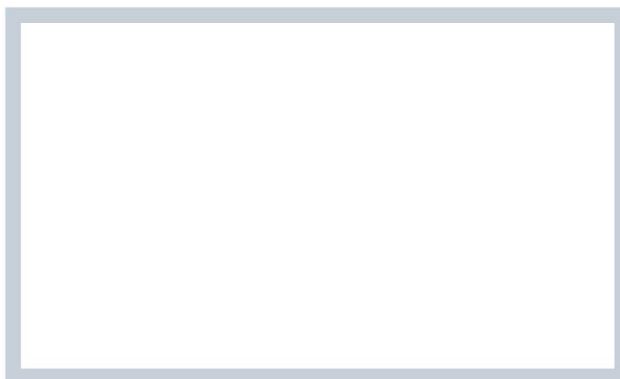
Co se změnilo

Ulice je pokrytá asfaltem. Již zde nejezdí tramvaje, ale trolejbusy. Po ulici jezdí také auta a podél se nachází parkovací místa. Chodci se již nepohybují přímo vprostřed komunikace, ale po byvudovaných chodnících.

Co zůstalo stejné

Většina budov zde stále stojí. V pozadí se nachází budova dolu Michal, která zde rovněž stojí dodnes.

- *Zkuste si představit, jak asi bude stejná ulice vypadat za dalších sto let, tedy v roce 2121. Svoji představu nakreslete.*

Obr. 42 - Řešení pracovního listu: Michálkovice kdysi a dnes, část 4 (vlastní zpracování)

Církevní stavby

N 49°50.44228', E 18°20.64355'

Na území Michálkovic se nachází v těsné blízkosti hned tři církevní stavby. Vypracujte následující úkoly.

- Z infotabule zjistěte, jak se církevní stavby jmenují a každou z nich vyfoťte. Následně všechny 3 zznačte do své mapy

Stavba č. 1: **Kostel Nanebevzetí Panny Marie**

Stavba č. 2: **Husův sbor Československé církve husitské**

Stavba č. 3: **Chrám Narození Přesvaté Bohorodice**

Infotabule s informacemi o církevních stavbách se nachází v parku u dětského hřiště.

- Před jedním z kostelů se nachází také památník. Zjistěte, komu je zasvěcen a jaké historické období připomíná.

..... **Památník se nachází před Kostelem Nanebevzetí Panny Marie a je**

..... **zasvěcen obětem první světové války.**

.....

.....

Obr. 43 - Řešení pracovního listu: Michálkovice kdysi a dnes, část 5 (vlastní zpracování)

Koupaliště Eldorádo

N 49°50.62618', E 18°21.27248'

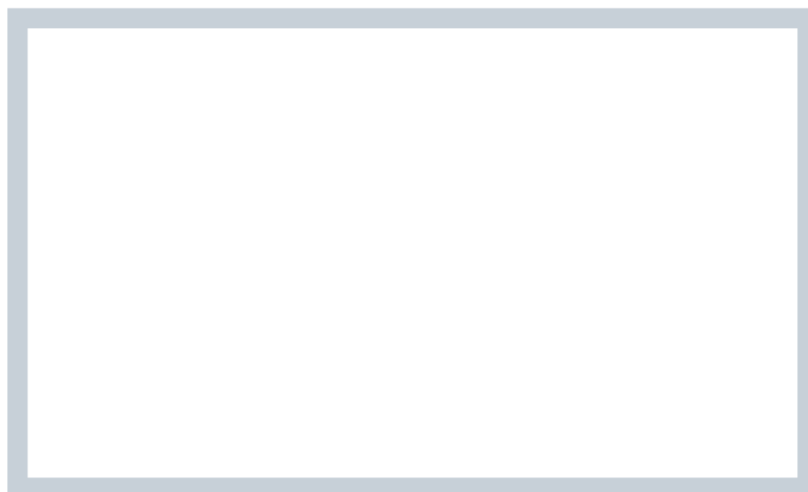
Nyní se nacházíme před bývalým koupalištěm Eldorádo. Tento rekreační areál byl již od 30. let 20. století vyhlášeným místem a sjížděli se zde lidé z širokého okolí. Koupaliště disponovalo padesáti metrovým bazénem a v těsné blízkosti se nacházela také výletní zahradní restaurace s hudební produkcí a parketem. Bohužel v posledních letech se již provoz areálu nevyplatil, a tudíž od roku 1993 chátrá dodnes.

- *Pomocí svých chytrých telefonů zjistěte, co znamená pojem brownfield. Vysvětlete jak souvisí s koupalištěm Eldorádo.*

brownfield = je nemovitost, která je nedostatečně využívaná, zanedbaná a může být i kontaminovaná.

Jak to souvisí: koupaliště Eldorádo je příklad brownfieldu, který už po desetiletí chátrá

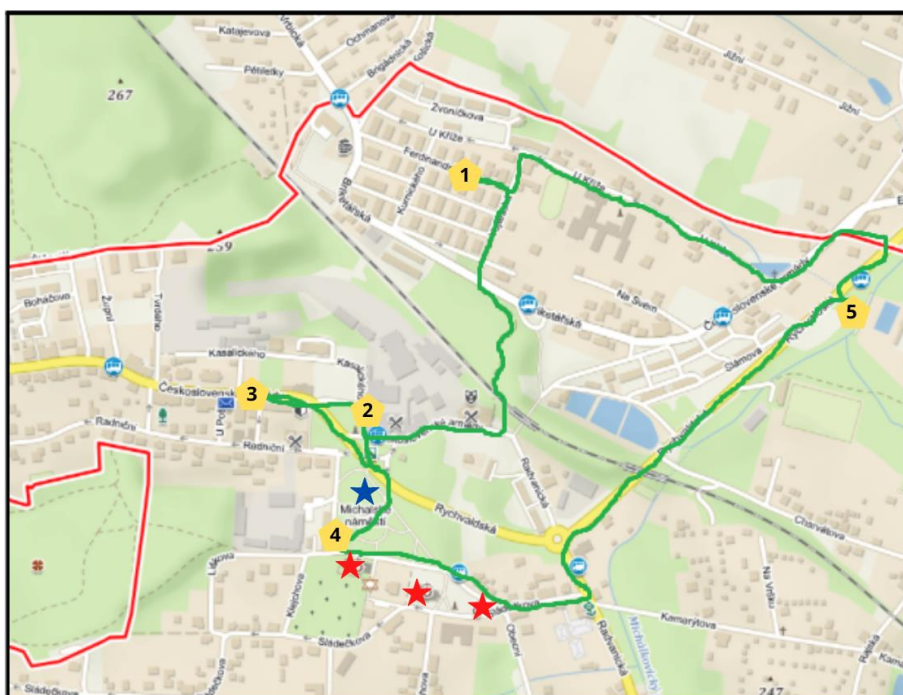
- *Zamyslete se nad tím, jakým způsobem byste chátrající areál využili v dnešní době. Svůj návrh krátce popište nebo namalujte.*

Obr. 44 - Řešení pracovního listu: Michálkovice kdysi a dnes, část 6 (vlastní zpracování)

- Do této mapy v průběhu celého terénního cvičení zakreslujte trasu, kudy jste šli. Zároveň do mapy zakreslete všechna stanoviště, na kterých jste plnili nějaké úkoly.

- Církevní stavby
- Socha Petra Cingra
- 1 stanoviště
- trasa

Obr. 45 - Řešení pracovního listu: Michálkovice kdysi a dnes, část 7 (vlastní zpracování)

Mentální mapa a záměrné pozorování

Jméno: _____

Třída: _____

Nyní si společně projdeme krátkou trasu v okolí vaší školy. Nejprve půjdeme po ulici Chittussiho, dále odbočíme vpravo na ulici M. D. Rettigové a poté se vrátíme zpět ke škole po ulici Hladnovské.

Úkol č. 1 - Načrtněte plánec cesty, kterou jsme právě společně společně prošli. Do plánu zakreslete vše, čeho jste si během cesty všimli nebo co vás něčím zaujalo (domy, auta, stromy..).

Úkol č. 2 - Ve skupině porovnejte své náčrty s ostatními. Které objekty se v pláncích vyskytují nejčastěji a proč? Co je ve vašich náčrtech naopak odlišného?

Nejčastěji znázorňované objekty:

V čem se náčrty liší:

- **Pokuste se vysvětlit, proč se vaše náčrty vzájemně liší:**

Náčrty se liší, protože se jedná o tzv. mentální mapy, tedy jedinečné představy

každého člověka o prostoru.

V tomto momentu může učitel žákům poskytnout další informace k mentálním mapám (viz úvod k výukovému materiálu).

Obr. 46 - Řešení pracovního listu: Mentální mapa a záměrné pozorování, část 1 (vlastní zpracování)

Mentální mapa a záměrné pozorování

Úkol č. 3 - Nyní si společnou trasu projděte ještě jednou a tentokrát se při procházení zaměřte na funkční využití ploch a budov v této oblasti. Na základě svého pozorování pak vytvořte mapu funkčního využití ploch a budov v daném území včetně legendy.

Funkce určitého místa vyjadřuje, k čemu jsou zdejší plochy a budovy využívány. Nejčastěji se setkáváme např. s funkcí **rezidenční, obchodní, administrativní, školství** atd. Můžete však vymyslet také vlastní kategorie. V mapě pak zpravidla bývá každá kategorie označena jinou barvou.

POZOR! Některá místa mohou být tzv. **polyfunkční** - tj. mají více funkcí, než jednu. Pokud se s takovým místem setkáte, opět tuto skutečnost nějakým způsobem zaznačte do své mapy.

Funkční využití:	
rezidenční	● (blue)
služby	● (yellow)
rekreační	● (green)
školství	● (red)

Úkol č. 4 - Pokuste se odpovědět na otázku, co je to záměrné pozorování? Kde, kdy a proč tuto dovednost můžete používat? V čem se liší od běžného pozorování okolí?

Záměrným pozorováním krajiny rozumíme cílevědomé a plánovité vnímání jevů v okolí.

Od běžného pozorování okolí se liší tím, že je vedeno cílem a jasnou představou

kteří charakteristiky nebo jevy sledujeme.

Obr. 47 - Řešení pracovního listu: Mentální mapa a záměrné pozorování, část 2 (vlastní zpracování)

Migrace v mém regionu

Jméno: _____

Třída: _____

Pojem migrace označuje pohyb lidí z jedné oblasti do druhé. Lidé se stěhují už od pradávna, přičemž nemusí jít vždy o migraci na velké vzdálenosti. Pojďme se nyní společně podívat na to, jak migrace ovlivňuje náš nejbližší region, ve kterém žijeme.

1. Migrace na Ostravsku v historii

Přečtěte si text o historii Ostravy a zodpovězte otázky pod ním.

Ostrava se výrazně proměnila s nálezem uhlí v druhé polovině 18. století. Ve druhé polovině 19. století se pak stala jedním z nejvýznamnějších průmyslových středisek rakousko-uherské monarchie. Rozkvět průmyslu vyvolal i příliv obyvatelstva. V roce 1830 žily v Moravské Ostravě necelé dvě tisícovky lidí, za padesát let přesáhl jejich počet 13 tisíc. Výrazně se zvýšil podíl německy a polsky mluvícího obyvatelstva. Hlavně přistěhovalci obsadili řadu dělnických kolonií v Polské Ostravě, Vítkovicích a dalších obcích.

Další rozkvět Ostravy nastal po druhé světové válce, kdy se stala hlavním centrem těžkého průmyslu. V té době byla přezdívána také jako „ocelové srdce republiky“. Masivní podpora těžkého průmyslu znamenala další příliv nových pracovních sil do Ostravy a okolí. V tehdejších okrajových čtvrtích města vyrostla řada nových sídlišť, především Poruba, Zábřeh, Hrabůvka, později Výškovice a Dubina.

Zdroj: <https://www.ostrava.cz/cs/o-meste/historie-mesta>

- **V textu vyhledejte, z jakých důvodů přicházeli noví obyvatelé do Ostravy.**

Rozkvět průmyslu v souvislosti s nálezem uhlí zapříčinil potřebu nových pracovních sil.

Po druhé světové válce se velmi rozvíjel těžký průmysl, opět zde lidé přicházeli za prací.

- **Z jakých dvou států zde lidé nejčastěji přicházeli? Zkus zdůvodnit, proč právě z těchto.**

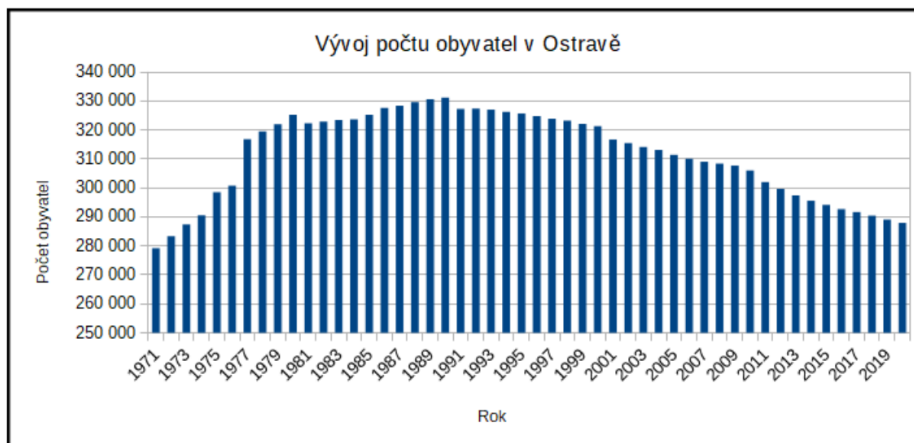
Německo, Polsko

Díky poloze Ostravy, která leží v blízkosti těchto států.

- **Pro nově přichozí obyvatele bylo potřeba vystavět nová sídliště. V textu podtrhni, která sídliště to byla.**

Obr. 48 - Řešení pracovního listu: Migrace v mém regionu, část 1 (vlastní zpracování)

2. Vývoj počtu obyvatel v Ostravě

Prohlédni si graf vývoje počtu obyvatel v Ostravě a vypracuj následující úkoly:

- Ve kterém roce měla Ostrava nejvíce obyvatel? **1991**

- Zakroužkuj správnou možnost ve větě:

Z grafu můžeme vyčíst, že počet obyvatel v Ostravě v posledních letech
roste / zůstává stejný / klesá.

- V roce 2020 žilo v Ostravě přibližně **necelých 290 000** obyvatel.

Obr. 49 - Řešení pracovního listu: Migrace v mém regionu, část 2 (vlastní zpracování)

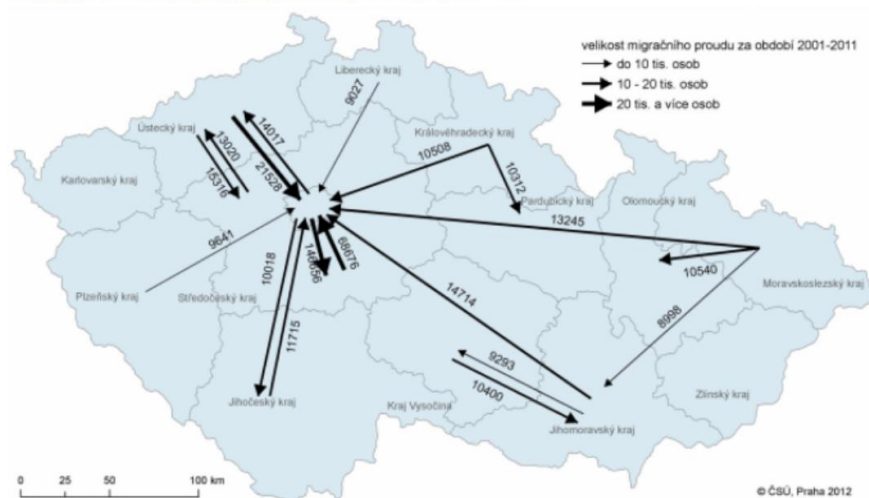
4. Migrace z Moravskoslezského kraje

Stejně jako v Ostravě, tak i v celém Moravskoslezském kraji počet obyvatel v posledních letech ubývá.

- **Prohlédni si mapu migračních proudů mezi kraji ČR a vypiš, do kterých tří krajů se lidé z Moravskoslezského kraje nejčastěji stěhují.**

Olomoucký kraj, Jihomoravský kraj, Hlavní město Praha

Kartogram 1.2 Migrační proudy mezi kraji ČR v letech 2001 – 2011

- **Zkuste se ve skupině zamyslet nad tím, z jakých důvodů lidé z Ostravy a regionu odcházejí. Napište také důvody, proč byste naopak z regionu odejít nechtěli.**

Proč odejít	Proč zůstat
vysoká nezaměstnanost	rodina a přátelé
špatné životní prostředí	pocit sounáležitosti s regionem
nedostatek pracovních příležitostí	spousta kulturních a sportovních možností

Obr. 51 - Řešení pracovního listu: Migrace v mém regionu, část 4 (vlastní zpracování)

5. Město nebo vesnice?

V posledních letech se lidé v rámci Moravskoslezského kraje stále častěji stěhují na venkov v blízkosti větších měst a využívají tak možnost příjemného venkovského bydlení a krátkých dojezdových vzdáleností do města za prací či za službami.

- *Ve skupině se zkuste zamyslet nad výhodami a nevýhodami života ve městě a na vesnici.*

MĚSTO	VESNICE
VÝHODY	VÝHODY
mnoho možností kulturního a sportovního využití	všichni se znají
dobré dopravní spojení	menší kriminalita
více studijních a pracovních příležitostí	klid
dobrá občanská vybavenost	lepší ovzduší
	více přírody
NEVÝHODY	NEVÝHODY
vyšší kriminalita	špatná občanská vybavenost
ruch	horší dopravní spojení
horší ovzduší	méně možností kulturního a sportovního využití
méně přírody	

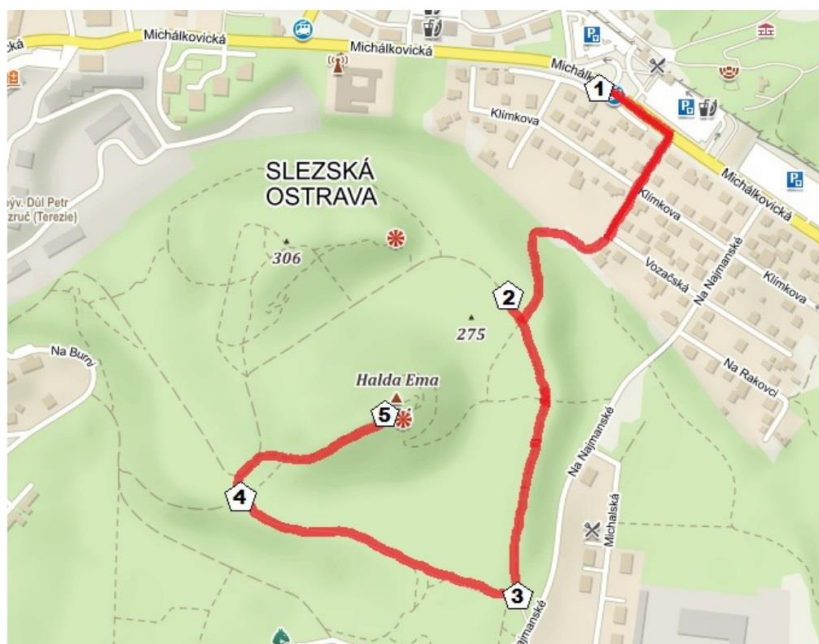
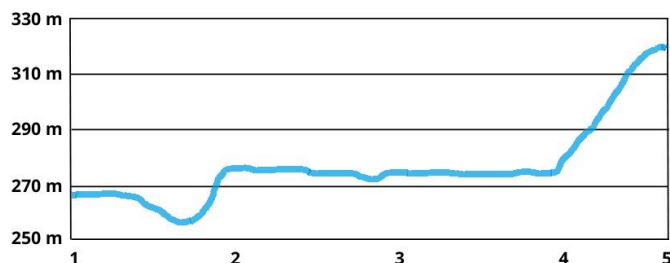
Obr. 52 - Řešení pracovního listu: Migrace v mém regionu, část 5 (vlastní zpracování)

Po stopách haldy Ema

Halda Ema je mezi obyvateli Ostravy známá hlavně jako místo pro příjemnou procházku s nádherným výhledem na celé město. V průběhu dnešního terénního cvičení si však ukážeme, že z mnoha důvodů se jedná také o velice zajímavou lokalitu z pohledu geografa. Pojďme se společně vydat po stopách haldy Ema!

Stanoviště č. 1 - Ostrava - Hladnov (ZOO)

Nacházíme se na prvním z pěti stanovišť, které dnes postupně navštívíme. Na každém stanovišti budete plnit určitý úkol. Vaším prvním úkolem bude průběhu celého terénního cvičení zakreslovat přibližný výškový profil mezi jednotlivými stanovišti. Výškový profil naší cesty zakreslujte do připravené tabulky. K snazší orientaci vám může pomoci přiložená mapa naší trasy.

Obr. 53 - Řešení pracovního listu: Po stopách haldy Ema, část 1 (vlastní zpracování)

Stanoviště č. 2 - Pod Haldou Ema - rozc.

Halda Ema, v jejímž okolí se právě nacházíme, patří mezi tzv. antropogenní tvary v krajině, tedy takové tvary, které vznikly přemodelováním krajiny lidskou činností a to zejména různými úpravami při výstavbě a těžbě nerostných surovin.

- **Krátce popište, jakým způsobem ke vzniku haldy dochází.**

Halda je uměle vytvořená terénní nerovnost, která vzniká navršením

zbytkového materiálu z důlní těžby, tzv. hlušiny.

- **Vypište, jaké další antropogenní tvary znáte. V průběhu terénního cvičení se snažte najít co nejvíce antropogenních tvarů v okolí.**

Antropogenním tvarem je například skládka, parkoviště, dopravní

komunikace, povrchový důl, kamenolom, šachta, atd.

Stanoviště č. 3 - rozcestí

Vzhled haldy Ema a jejího okolí se za posledních několik desítek let značně proměnil, což dokládají také letecké snímky.

- **Porovnejte mezi sebou historický a současný letecký snímek haldy Emy. Co se v okolí haldy změnilo? Co naopak zůstalo stejné?**

Co se změnilo	Co zůstalo stejné
halda i její okolí je v současnosti hustě pokryté vegetací	tvar haldy zůstal téměř neměnný
v okolí haldy ubylo polí, naopak značně přibylo zástavby, hlavně rodinných domů	zůstala zachována většina dopravních komunikací a také některá okolní zástavba

Obr. 54 - Řešení pracovního listu: Po stopách haldy Ema, část 2 (vlastní zpracování)

Letecký snímek 1947-1953

Letecký snímek 2016

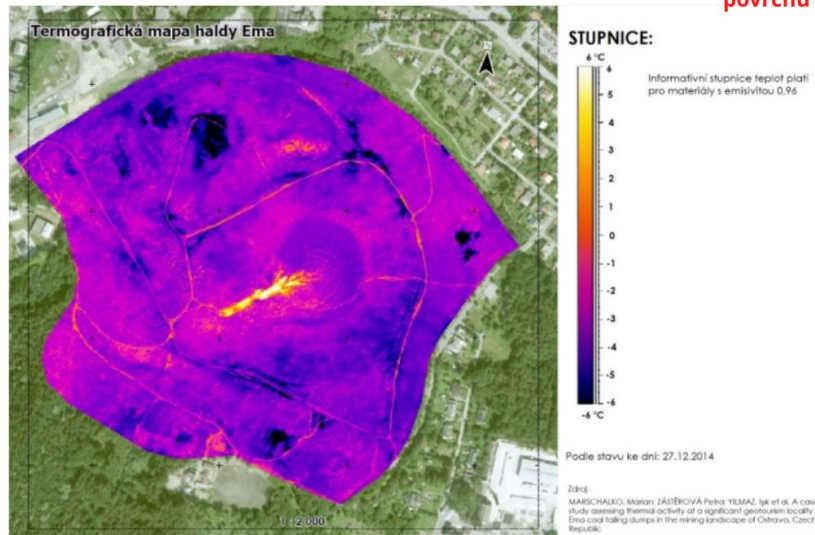

Obr. 55 - Řešení pracovního listu: Po stopách haldy Ema, část 3 (vlastní zpracování)

Stanoviště č. 4 - pod vrcholem

Ve skupině si prohlédněte přiloženou mapu a zkuste zodpovědět následující otázky.

- **Jaký jev je vyobrazený na mapě?** termografická aktivita haldy
- **Proč podle vás k tomuto jevu dochází?** halda uvnitř stále prohořívá
- **Jaké důsledky může tento jev mít pro krajinu v okolí?** v okolí haldy je např. vyšší teplota na povrchu

Skupina č. 1 - Termická aktivita

Termická aktivita je častým projevem hald po celém světě. Jelikož by bylo velmi časově náročné nepotřebný vytěžený materiál důkladně roztřídit, obsahují haldy také z určité části segmenty uhlí. Reakce přítomného uhlí společně s kyslíkem může vést až k samovolnému vznícení.

Termickou aktivitu lze identifikovat i podle vnějších projevů, především vyšších teplot na povrchu. V oblastech průduchů byla při teplotě okolí 14 °C naměřená teplota 25 °C. Při měření přibližně půl metru pod povrchem dosahovala teplota až okolo 70 °C. Halda Ema je v těchto místech téměř bez vegetace. Povrch je zde zbarvený do oranžovo-červené barvy, jelikož neustále sálající teplo způsobuje přeměnu hornin a minerálů.

Na vrcholu haldy Ema se nachází několik výduchů, odkud unikají spaliny plynů. Tyto plyny jsou složeny převážně z methanu, oxidu uhličitého, oxidu uhelnatého, oxidu siřičitého a spoustou dalších sloučenin. Ve velkém množství mohou být i nebezpečné pro okolí, a proto je nutné koncentraci plynů pravidelně sledovat.

- **Krátce vysvětlete, proč na haldách k termické aktivitě dochází. Materiál, ze kterého je halda tvořena obsahuje i segmenty uhlí, které se mohou samovolně vznítit.**
- **Popište, jaké konkrétní jevy dokládají výskyt termické aktivity na haldě Ema. Vyšší teplota na povrchu; povrch je v důsledku přeměny hornin zbarvený do červena.**
- **Krátce vysvětlete, k čemu slouží výduchy na vrcholu haldy. Výduchy slouží k unikání spalin plynů z nitra haldy.**

Obr. 56 - Řešení pracovního listu: Po stopách haldy Ema, část 4 (vlastní zpracování)

Skupina č. 2 - Horniny a minerály

Navršená hlušina haldy Ema je tvořena převážně z hornin. Jedná se hlavně o pískovec, jílovec, sopečné horniny a prach. Po ukončení navršování hlušiny byla naplánovaná rekultivace haldy Ema. Na haldu byl zavezen štěrk, písek a orná půda. Halda se, mimo jiné, skládá také z nerostů (neboli minerálů), jako je živec, pyrit nebo karbonát. V oblasti průduchů, které slouží k úniku spalin plynů z útrob haldy, lze často zpozorovat nově vzniklé nerosty v podobě síry, které na povrchu tvoří sirné květy. Ty jsou však snadno rozpustné ve vodě, a tak je smyje i lehký déšť.

Podloží haldy Ema se díky teplotě velmi mění. S postupným stoupáním na haldu si lze všimnout změny barvy povrchu, což je způsobené vypálením. Z jílovců se totiž staly porcelanity, které jsou zbarvené do oranžové až červené barvy. Byla zde také objevena místa, kde se vyskytuje vzácný nerost jaspis, který je ceněný především pro jeho údajně léčebné účinky a je využíván pro výrobu okrasných korálků.

- **Vypište, z jakých hornin a nerostů je halda Ema převážně tvořena. S pomocí svého chytrého telefonu vysvětlíte rozdíl mezi nerostem a horninou.**
Z hornin se jedná o pískovec, jílovec, sopečné horniny, z nerostů např. živec nebo pyrit. Nerost je homogenní látka, hornina je složena z více jednotlivých nerostů.
- **V textu vyhledejte, jaké nové nerosty v okolí průduchů vznikají.**
V okolí průduchů se objevují například sirné květy.
- **Krátce vysvětlíte, jakým konkrétním způsobem termická aktivita haldy ovlivňuje své podloží. Můžeme důsledky tohoto jevu v oblasti haldy přímo vidět?**
Díky termické aktivitě haldy se její podloží mění. Například z jílovců se vlivem zvýšené teploty stávají porcelanity. Proto je povrch haldy na vrcholu zbarven do charakteristicky oranžovo-červené barvy.

Skupina č. 3 - Příroda v okolí haldy

Jakmile přestaly těžit veškeré okolní doly a halda Ema se přestala navršovat hlušinou, začaly Ostravské lesy plánovat její rekultivaci. Provedla se zde výsadba stromů a keřů s cílem zalesnění haldy. Vysoká teplota povrchu však především v jihozápadní části komplikovala růst vegetace a značná část uhynula. Naštěstí se zde uchytilo velké množství rostlin, které se na haldu dostaly přirozenými nálety. Vlivem zvýšené teploty haldy zůstávají rostliny stále zelené i v zimním období. Některé dokonce v rozkvétají.

Dalším dokladem termické aktivity na haldě Ema je také výskyt rostlin z teplých krajín, které se na prohřátém podloží objevují zcela přirozeně. Příkladem je třeba rosička krvavá, která se nachází na suchých místech na vrcholku haldy, běžně se však vyskytuje v oblasti Středomoří. Dále zde můžeme nalézt vzácnou lesní orchidej okrotici dlouholistou, která patří mezi chráněné druhy. Je rozšířena převážně v severní Africe, střední Asii a severní Indii. V České republice se nachází výjimečně na teplých místech Jižní Moravy. Z říše živočichů pak jistě stojí za zmínku množství vzácných brouků, kteří se v okolí haldy nacházejí. Jedná se například o druhy z čeledi střevlíkovitých, lanýžovníkovitých a drabčíkovitých. Běžně je můžeme nalézt na Jižní Moravě, ale díky prohřáté půdě se nacházejí také v okolí haldy Ema.

- **S pomocí svého chytrého telefonu vyhledejte, co znamená pojem rekultivace a krátce jej vysvětlíte.**

Je to souhrn zásahů, které mají zahradit nežádoucí antropogenní zásahy do krajiny.

- **Popište, jak konkrétně ovlivňuje termická aktivita haldy okolní přírodu.**
Například se zde rostliny a živočichové typičtí pro teplejší klima.
- **Jaké zajímavé druhy rostlin a živočichů se v okolí haldy vyskytují?**
Rosička krvavá, okrotice dlouholistá, vzácní brouci.

Obr. 57 - Řešení pracovního listu: Po stopách haldy Ema, část 5 (vlastní zpracování)

Stanoviště č. 5 - vrchol haldy Ema

Gratuluji, úspěšně jste se dostali až na samotný vrchol haldy Ema! Jak jste si jistě všimli, toto místo nabízí nádherný výhled na celou Ostravu. Vaším posledním dnešním úkolem tedy bude co nejdříve nakreslit panoramatický náčrtek města. Nezapomeňte do něj zakreslit významné budovy a objekty v krajině.

Obr. 58 - Řešení pracovního listu: Po stopách haldy Ema, část 6 (vlastní zpracování)

3. Pracovní listy otestované ve výuce

Migrace v mém regionu

Jméno: František Strachal Třída: IXA

Pojem migrace označuje pohyb lidí z jedné oblasti do druhé. Lidé se stěhují už od pradávna, přičemž nemusí jít vždy o migraci na velké vzdálenosti. Pojme se nyní společně podívat na to, jak migrace ovlivňuje náš nejbližší region, ve kterém žijeme.

1. Migrace na Ostravsku v historii

Přečtěte si text o historii Ostravy a zodpovězte otázky pod ním.

Ostrava se výrazně proměnila s nálezem uhlí v druhé polovině 18. století. Ve druhé polovině 19. století se pak stala jedním z nevyznamenejších průmyslových středisek rakousko-uherské monarchie. Rozkvetl průmyslu vyvolal i příliv obyvatelstva. V roce 1830 žily v Moravské Ostravě necelé dvě tisícovky lidí, za padesát let přesešli jejich počet 13 tisíc. Výrazně se zvýšil podíl německy a polsky mluvícího obyvatelstva. Hlavně přistěhovatelci obsadili řadu dělnických kolonií v Polské Ostravě, Vítkovicích a dalších obcích.

Další rozkvet Ostravy nastal po druhé světové válce, kdy se stala hlavním centrem těžkého průmyslu. V té době byla přezdívaná také jako „ocelové srdce republiky“. Masivní podpora těžkého průmyslu znamenala další příliv nových pracovníků síl do Ostravy a okolí. V tendřejších okrajových částech města vyrostla řada nových sídlišť, především Poruba, Zábřeh, Hrabůvka, později Vyškovice a Dubina.

Zdroj: <https://www.ostrava.cz/svo-meste/historie-mesta>

V textu vyhledejte, z jakých důvodů přicházeli noví obyvatelé do Ostravy.

- Z jakých dvou států zde lidé nejčastěji přicházeli? **Zkus zdůvodnit, proč právě z těchto.**
Německo - Běl. j. jme souč. s Rakousko-Uhersko
Polsko - souč. s souč. (v. 19. st.)
- Pro nové příchozí obyvatelé bylo potřeba vystavět nová sídliště. V textu podtrhní, která sídliště to byla.
Poruba, Zábřeh, Hrabůvka, Vyškovice, Dubina

2. Vývoj počtu obyvatel v Ostravě

Migrace v mém regionu

Vývoj počtu obyvatel v Ostravě

Prohlédni si graf vývoje počtu obyvatel v Ostravě a vypracuj následující úkoly:

- Ve kterém roce měla Ostrava nejvíce obyvatel? 1981
- Zakroužkuj správnou možnost ve větě:
 Z grafu můžeme vyčíst, že počet obyvatel v Ostravě v posledních letech roste / zůstává stejný / klesá
- V roce 2020 žilo v Ostravě přibližně 290000 obyvatel.

Obr. 59 – Testování výukových materiálů, část 1 (vlastní zpracování)

4. Migrace z Moravskoslezského kraje

Stejně jako v Ostravě, tak i v celém Moravskoslezském kraji počet obyvatel v posledních letech ubývá.

- Prohlédni si mapu migračních proudů mezi kraji ČR a vypiš, do kterých tří krajů se lidé z Moravskoslezského kraje nejčastěji stěhují.
Praha, Středočeský, Ústecký

Kartogram 1.2 Migrační proudy mezi kraji ČR v letech 2001 – 2011

Proč odejít? *Ondřej, Jiří, Štěpán, Petr*

Proč zůstat? *Praha, Praha, Praha*

- Zkuste se ve skupině zamyslet nad tím, z jakých důvodů lidé z Ostravy a regionu odchází. Napište také důvody, proč byste naopak z regionu odejít nechtěli.

3. Migrace v rámci kraje

Pracujte ve dvojici. Prohlédněte si tematickou mapu pohybu obyvatel v Moravskoslezském kraji a vypracujte následující úkoly.

- Vypište 5 správních obvodů ORP* s nevyšší hustotou zařadění:
Ostrava, Olomoucký kraj, Jihozápadní Morava, Středočeský kraj, Praha
- Zakroužkujte ty správní obvody ORP, ve kterých byl v roce 2019 přírůstek obyvatel.
Olomoucký kraj, Jihozápadní Morava, Středočeský kraj, Praha

*obec s rozšířenou působností

Pohyb obyvatel ve správních obvodech obcí s rozšířenou působností Moravskoslezského kraje v letech 2014 až 2019

Hustota zařadění (na km²):
Mladší než 50
50-99
100-199
200-499
500 a více

Přírůstek obyvatel na 1000 obyvatel (správní obce s rozšířenou působností):
Menší než 0,5
0,5-1,0
1,0-1,5
1,5-2,0
2,0-2,5

Zdroj: ČSÚ

Obr. 60 - Testování výukových materiálů, část 2 (vlastní zpracování)

5. Město nebo vesnice?

V posledních letech se lidé v rámci Moravskoslezského kraje stále častěji stěhují na venkov v blízkosti větších měst a využívají tak možnost příjemného venkovského bydlení a krátkých dojezdových vzdáleností do města za prací či za službami.

- Ve skupině se zkuste zamyslet nad výhodami a nevýhodami života ve městě a na vesnici.

MĚSTO	VESNICE
<p>VÝHODY</p> <p>dobrá dostupnost služeb</p>	<p>VÝHODY</p> <p>klid méně znečištění</p>
<p>NEVÝHODY</p> <p>hluk znečištění</p>	<p>NEVÝHODY</p> <p>nedostupnost některých služeb</p>

Obr. 61 - Testování výukových materiálů, část 3 (vlastní zpracování)

Migrace v mém regionu

Jméno: Pavlová Alena

Třída: IX A

Pojem migrace označuje pohyb lidí z jedné oblasti do druhé. Lidé se stěhují už od pradávna, přičemž nemusí jít vždy o migraci na velké vzdálenosti. Pojme se nyní společně podívat na to, jak migrace ovlivňuje náš nejbližší region, ve kterém žijeme.

1. Migrace na Ostravsku v historii

Prčtčtete si text o historii Ostravy a zodpovčtete otázky pod ním.

Ostrava se výrazně promčnčila s nálezem uhlí v druhé polovinčt 18. století. Ve druhé polovinčt 19. století se pak stala jedním z nejvýznamnějších průmyslových středisek rakousko-uherské monarchie. Rozkvčt průmyslu vyvolal i příliv obyvatelstva. V roce 1830 žily v Moravské Ostravčt necelčt dvě tisícovky lidí, za padesát let přesáhl jejich počet 13 tisíc. Výrazně se zvýšil podíl německy a polsky mluvícího obyvatelstva. Hlavně přistčtšovanci obsadili řadu dělnických kolonií v Polské Ostravčt, Vítkovicích a dalších obcích.

Jalší rozkvčt Ostravy nastal po druhé světové válce, kdy se stala hlavním centrem čtžkého průmyslu. V té době byla přezdkvána také jako „ocelové srdce republiky“. Masivní podpora těžkého průmyslu znamenala další příliv nových pracovních sil do Ostravy a okolí. V tehdejších okrajových čtvrtích města vrostla řada nových sídlišť, především Zorubka, Zábřeh, Hrabčtůvka, později Výškovicčt a Dubina.

Zdroj: <https://www.ostrava.cz/cso-meste/historie-mesta>

- **V textu vyhledajte, z jakých důvodů přicházeli noví obyvatelé do Ostravy.**

Prostředím, které bylo v té době neobydlené.

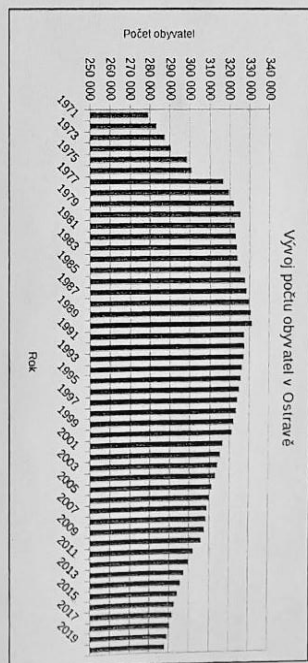
- **Z jakých dvou států zde lidé nejčastěji přicházeli? Zkus zdůvodnit, proč právě z těchto.**

Polsko a Německo.

- **Pro nové příchozí obyvatele bylo potřeba vystavět nová sídliště. V textu podtrhni, která sídliště to byla.**

2. Vývoj počtu obyvatel v Ostravčt

Migrace v mém regionu

Prohledni si graf vývoje počtu obyvatel v Ostravčt a vypracuj následující úkoly:

- **Ve kterém roce měla Ostrava nejvíce obyvatel?** 1991
- **Zakroužkuj správnou možnost ve větčt:**
Z grafu můžeme vyčíst, že počet obyvatel v Ostravčt v posledních letech roste / zůstává stejný / klesá. (Klesá.)
- **V roce 2020 žilo v Ostravčt přibližně 335 000 obyvatel.**

Obr. 62 - Testování výukových materiálů, část 4 (vlastní zpracování)

Migrace v mém regionu

4. Migrace z Moravskoslezského kraje

Stejně jako v Ostravě, tak i v celém Moravskoslezském kraji počet obyvatel v posledních letech ubývá.

- Prohlédni si mapu migračních proudů mezi kraji ČR a vypiš, do kterých tří krajů se lidé z Moravskoslezského kraje nejčastěji stěhují.
M. M. Procházka, 2019

Kartogram 1.2 Migrační proudy mezi kraji ČR v letech 2001 - 2011

Velikost migračních proudů za období 2001-2011
 → 10 2016 osob
 → 20 tis. a více osob

© ČSÚ, Praha 2012

Proč odejít
 • Menší mzdy
 • Ukládání lidí na hraně

Proč zůstat
 • Množství pracovních míst

- Zkusíte se ve skupině zamyslet nad tím, z jakých důvodů lidé z Ostravy a regionu odcházejí. Napište také důvody, proč byste naopak z regionu odejít nechťeli.

Migrace v mém regionu

3. Migrace v rámci kraje

Pracujte ve dvojici. Prohlédněte si tematickou mapu pohybu obyvatel v Moravskoslezském kraji a vypracujte následující úkoly.

- Vypište 5 správních obvodů ORP* s nejvyšší hustotou zalidnění:
Procházka, 2019
- Zakroužkujte ty správní obvody ORP, ve kterých byl v roce 2019 přírůstek obyvatel.
- *obce s rozšířenou působností

Pohyb obyvatel ve správních obvodech obcí s rozšířenou působností Moravskoslezského kraje v letech 2014 až 2019

Hustota zalidnění (počet obyvatel na km²) K 31. 12. 2019
 Menší než 50
 50-99
 100-199
 200-499
 500 a více

Přírůstek/úbytek obyvatel na 1 000 obyvatel středního stavu

Min. 1,0 5,0 12,1
 Max. -12,0

Zdroj: ČSÚ

2014 2015 2016 2017 2018 2019

Obr. 63 - Testování výukových materiálů, část 5 (vlastní zpracování)

5. Město nebo vesnice?

V posledních letech se lidé v rámci Moravskoslezského kraje stále častěji stěhují na venkov v blízkosti větších měst a využívají tak možnost příjemného venkovského bydlení a krátkých dojezdových vzdáleností do města za prací či za službami.

- *Ve skupině se zkuste zamyslet nad výhodami a nevýhodami života ve městě a na vesnici.*

MĚSTO	VESNICE
VÝHODY <ul style="list-style-type: none">• dostupnost služeb	VÝHODY <ul style="list-style-type: none">• krásný výhled• vlastní domeček
NEVÝHODY <ul style="list-style-type: none">• mnoho lidí• málo přírody	NEVÝHODY <ul style="list-style-type: none">• nedostupnost služeb

Obr. 64 - Testování výukových materiálů, část 6 (vlastní zpracování)